

XXV ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

ВТОРА РЕДОВНА СЕСИЯ

Стенографски дневникъ

НА

76. заседание

Вторникъ, 1 априль 1941 г.

(Открито въ 16 ч. 50 м.)

Председателствувалъ председателъ Николай Логофетовъ Секретари: Александъръ Загоровъ и Димитъръ Сараджовъ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

	Стр.		Стр.
Съобщения:		2. За разрешаване на Търговищенската градска община да продаде мерата си „Коджа мера“. (Първо и второ четене)	1939
Отпуски	1921	3. За професионалните организации. (Първо четене — продължение разискванията и приемане)	1939
Предложение	1921	Говорили: Д-ръ Н. Минковъ	1939
Законопроект	1921	Докл. д-ръ А. Поповъ	1947
По дневния редъ:		М-ръ С. Загоровъ	1949
Предложение за одобрение подписаната на 18 февруарий 1941 г. спогодба между царство България и кралство Унгария за културно сътрудничество. (Приемане)	1921	4. За отсрочване изплащането на заема на Видинската градска община, сключенъ за електрическа централа, съгласно закона, обнародванъ въ „Държавенъ вестникъ“, брой 32, стъ 13 май 1924 г. (Първо и второ четене)	1950
Говорили: М. Сакарски	1926	Дневенъ редъ за следващото заседание	1950
Законопроекти: 1. За уреждане собствеността върху държавни и общински имоти, дадени или завзети за нужди на бѣжанци. (Второ четене)	1936		

Председател Николай Логофетовъ: (Звъни) Има нужниятъ брой народни представители. Отварямъ заседанието.

(Отсъствуватъ народните представители: Александъръ Гатевъ, Александъръ Симовъ, Александъръ Радоловъ, Ангелъ Вълчевъ, д-ръ Василъ Георгиевъ, Василъ Велчевъ, Георги Тодоровъ, Деню Чолаковъ, Димитъръ Арнаудовъ, Димитъръ Илиевъ, Димитъръ Киревъ, Димитъръ Тодоровъ, Дончо Узуновъ, Дѣлчо Тодоровъ, Еню Клянтевъ, Запрянъ Клявковъ, Иванъ Батембергски, Иванъ Гърковъ, Илия Славковъ, Коста Божиловъ, Маринъ Вълчевъ, д-ръ Никола Дуровъ, Стефанъ Радионовъ и Стефанъ Керкезовъ)

Съобщения.

Разрешенъ е отпускъ на следните г-да народни представители:

Найденъ Райновъ — 1 день;
Димитъръ Киревъ — 2 дена;
Александъръ Радоловъ — 2 дена;
Стефанъ Радионовъ — 4 дни;
Запрянъ Клявковъ — 4 дни;
Димитъръ Арнаудовъ — 4 дни, и
Александъръ Симовъ — 4 дни.

Постѣпили сѣ:

Отъ Министерството на правосѣдието — предложение за разрешаване да се плати обезщетение на популярната банка въ гр. Пазарджикъ.

Отъ сѣщото министерство — законопроектъ за амнистия.

Отъ сѣщото министерство — законопроектъ за измѣнение и допълнение на търговския законъ.

Отъ сѣщото министерство — законопроектъ за измѣнение на закона за нотариусите и околийските сѣдии, които изпълняватъ нотариални дѣла.

Отъ сѣщото министерство — законопроектъ за временно уреждане на наемните отношения.

Отъ Министерството на финансите — законопроектъ за продължаване срока за завѣряване на търговските книги.

Отъ сѣщото министерство — законопроектъ за продължаване срока за подаване декларации по допълнителния данѣкъ върху общия доходъ отъ повиканите на военното обучение данѣкоплатци.

Отъ Министерството на войната — законопроектъ за отчуждаване на недвижими имоти за военни укрепителни съорѣжения.

Отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда — законопроектъ за допълнение на наредбата-законъ за трудовия договоръ.

Отъ Министерството на земедѣлието и държавните имоти — законопроектъ за измѣнение и допълнение на закона за отстъпване на Българската земедѣлска и кооперативна банка даромъ за вѣчно ползуване държавния имотъ „Павлово“ край гр. София.

Ще се раздадатъ на г-да народните представители.

Минаваме на дневния редъ, точка първа:

Одобрение на предложението за одобрение подписаната на 18 февруарий 1941 г. спогодба между царство България и кралство Унгария за културно сътрудничество.

Г-нь министъръ-председателъ се замѣства отъ г-на министра на вътрешните работи.

Който приематъ да се прочетатъ само мотивите, безъ съдържанието на спогодбата, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г-на докладчика да докладва.

Докладчикъ Марко Сакарски: (Чете)

„МОТИВИ

къмъ законодателното предложение за одобрение на подписаната на 18 февруарий 1941 г. въ гр. София спогодба между царство България и кралство Унгария за културно сътрудничество.

Г-да народни представители! Следъ културната спогодба между България и Италия и спогодбата между България и германския Райхъ за сътрудничество на културна почва, включително училищното дѣло, биде подигнатъ въпросъ за сключване на спогодба за културно сътрудничество и между България и Унгария. Нарочна смѣсена комисия изработи текста на тая спогодба, която бѣ подписана на 18 февруарий 1941 г. отъ пълномощниците на Негово Величество Царя на българите и на Негово Сиятелство Регента на кралство Унгария, българскиятъ министъръ-председа-

тель и министър на народното просвещение проф. д-ръ Богданъ Филовъ и унгарският министър на изповяданията и народното просвещение проф. Валентинъ Хоманъ. Спогодбата биде одобрена съ XXI постановление на Министерския съветъ, отъ 20 мартъ тази година, протоколъ № 53.

И тази спогодба, чиито постановления уреждатъ редина културни въпроси и почиви, е изработена върху основата на справедливо зачитане на националното законодателство на двете страни и върху началата на взаимността. Спогодбата е истински изразъ на приятелски чувства и братско разбирателство между българи и унгарци, които отъ много години сж живели въ най-добри отношения и сж поддържали взаимни исторически и културни връзки, както въ миналото, така и днесъ. И спогодбата биде сключена именно за да се засилатъ и заякчатъ тия взаимни връзки и да се създаде по-тѣсно и живо културно сътрудничество между България и Унгария.

Г-да народни представители! Въ днешниятъ безпокойни дни, ксито цѣлъ свѣтъ изживява, сключената спогодба между България и Унгария е същевременно искренъ изразъ

и въодушевено желание за миренъ културенъ напредъкъ и приятелско международно сътрудничество на културна почва. Подчертавайки това, азъ напълно вѣрвамъ, че вие, г-да народни представители, добре ще прецените значението на спогодбата и ви моля да я одобрите, като гласувате за нея.

Гр. София, 21 мартъ 1941 г.

Министър-председател, министър на народното просвещение: Б. Филовъ

ПРОЕКТОРЕШЕНИЕ

за одобрение на подписаната въ София на 18 февруарий 1941 г. спогодба между царство България и кралство Унгария за културно сътрудничество.

Одобрява се тукъ приложената спогодба между царство България и кралство Унгария за културно сътрудничество.

(Ето текстътъ на спогодбата:

СПОГОДБА

МЕЖДУ ЦАРСТВО БЪЛГАРИЯ И КРАЛСТВО УНГАРИЯ ЗА КУЛТУРНО СЪТРУДНИЧЕСТВО

НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЬТЪ НА БЪЛГАРИЯТЪ

и

НЕГОВО СИЯТЕЛСТВО РЕГЕНТЪТЪ НА КРАЛСТВО УНГАРИЯ,

въодушевени отъ желанието да заякчатъ приятелскитъ връзки, които съществуватъ между България и Унгария,

убедени, че едно тѣсно културно сътрудничество между двата приятелски народа би допринесло много за заякчане и засилване на тия връзки,

желайки да насърчатъ това сътрудничество, като му създадатъ благоприятни условия, решиха

да сключатъ спогодба за цѣлта и назначиха свои пълномощници, а именно:

НЕГОВО ВЕЛИЧЕСТВО ЦАРЬТЪ НА БЪЛГАРИЯТЪ:

министър-председателя и министър на народното просвещение г-нь д-ръ Богданъ Филовъ.

НЕГОВО СИЯТЕЛСТВО РЕГЕНТЪТЪ НА КРАЛСТВО УНГАРИЯ: министра на изповяданията и народното просвещение г-нь д-ръ Валентинъ Хоманъ,

които, следъ взаимно представяне на пълномощията си, намѣрени въ добра и надлежна форма, се споразумѣха върху следното:

Членъ I.

Кралското унгарско правителство ще открие при Краския унгарски университетъ „Петъръ Пазманъ“ въ Будапеща курсове по български езикъ, българска литература и българска история, заедно съ единъ институтъ по българистика, подъ ръководството на единъ професоръ, доцентъ или лекторъ.

Българското царско правителство ще открие при Университета „Св. Климентъ Охридски“ въ София курсове по унгарски езикъ, унгарска литература и унгарска история, заедно съ единъ институтъ по унгаристика, подъ ръководството на единъ професоръ, доцентъ или лекторъ.

EGYEZMÉNY

A MAGYAR KIRÁLYSÁG ES A BOLGÁR KIRÁLYSÁG KÖZÖTT A SZELLEMI EGYÜTTMŰKÖDÉS TÁRGYÁBAN

O FŐMELTÓSÁGA A MAGYAR KIRÁLYSÁG KORMÁNYZÓJA

és

Ő FELSÉGE A BOLGÁROK KIRÁLYA

attól az óhajtól vezérelve, hogy a Magyarország és Bulgária között fennálló baráti kapcsolatokat megerősítsék,

abban a meggyőződésben, hogy a két baráti nemzet szoros szellemi együttműködése hozzá fog járulni ezeknek a kapcsolatoknak a megerősítéséhez és elmélyítéséhez,

ezt az együttműködést kedvező feltételek megteremtésével kívánván előmozdítani elhatározták,

hogy e célból egyezményt kötnek és teljesíthatmi megbízotailkul kijelölték:

Ő FŐMELTÓSÁGA A MAGYAR KIRÁLYSÁG KORMÁNYZÓJA

Dr. Hóman Bálint m. kir. vallás-és közoktatásügyi minisztert,

Ő FELSÉGE A BOLGÁROK KIRÁLYA

Dr. Filov Bogdán miniszterelnök és közoktatásügyi minisztert

akik jó és kellő alakban talált meghatalmazásaik tudomásulvétele után a következőkben állapodtak meg:

I. cikk.

A magyar királyi kormány a budapesti királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetemen egyetemi tanár, magántanár vagy lektor által vezetett bolgár nyelv, irodalmi és történelmi tanfolyamot, nemkülönben bolgár tanulmányi intézetet szervez.

A bolgár királyi kormány a szó iai Ohridai Szent Kelemen tudományegyetemen egyetemi tanár, magántanár vagy lektor által vezetett magyar nyelv, irodalmi és történelmi tanfolyamot, nemkülönben magyar tanulmányi intézetet szervez.

Дветѣ правительства ще създадатъ, при нужда и възможностъ, подобни курсове и при други висши учебни заведения въ страната си.

Договорящите страни взаимно си обезпечаватъ пълното освобождаване отъ всѣкакви еднократни или многократни мита, данъци, бери и др., включително областните и общинските. Това обезпечаване се отнася до прехвърляне правото на собственост на мѣста и сгради, които служатъ за седалище на институтите и за нуждите за тая цел евентуални кредитни операции; отнася се и до вносъ и износъ на материали за евентуални постройки и за първото имъ обзавеждане, на книги и училищни потребности, както и до продължителната употреба на постройки и мѣста, собственост на горепоменатите държавни институти, които служатъ непосредствено за тяхните цели.

Така установените освобождавания важатъ и за частните училища, които дветѣ страни сж отворили или ще отворятъ за своите поданици въ територията на другата държава съ нейно предварително съгласие.

Членъ 2.

Дветѣ договорящи страни назначаватъ лицата за ръководители на института и на курсовете си следъ предварителното имъ одобряване отъ страната, гдето тѣ ще работятъ.

Заплатите на тия лица ще бждатъ въ тежестъ на държавата, която ги изпраща, а всички вещевени разходи, свързани съ съществуването на курсовете и на институтите, ще бждатъ за сметка на държавата, въ която сж създадени.

Членъ 3.

Дветѣ договорящи страни възприематъ по начало размѣната съ научна целъ на студенти или завършили висшето си образование, въ университета или въ други висши учебни заведения. Българското царско правителство и унгарското крайско правителство се съгласяватъ да създадатъ по две стипендии, които ще бждатъ поставени на разположение на респективните министерства на просвѣтата. Всѣка стипендия ще трае една година, обаче, по мотивирана молба отъ стипендианта, тя може да бжде продължена отъ съответното министерство съ още една година. Стипендиантите се освобождаватъ отъ учебни, изпитни и други такси.

Размѣрътъ на стипендията трѣбва да съответствува на условията за живота на дветѣ страни.

Стипендиантите се подчиняватъ на дисциплинарния редъ въ висшето учебно заведение, гдето следватъ.

Членъ 4.

Дветѣ договорящи страни се споразумяватъ да изпращатъ по възможностъ известенъ брой свои студенти отъ висшите си учебни заведения да участвуватъ въ лѣтните университетски курсове на другата страна, както и да улесняватъ пътуването на групи студенти, желаещи да изучаватъ културните и стопански институти на другата страна.

Членъ 5.

При избора на стипендианти и при изпращане на студенти, дветѣ договорящи страни ще полагатъ особени грижи, избраните да могатъ достойно да представятъ своята университетска младежъ въ съответната страна.

Дветѣ правительства си запазватъ правото да отхвърлятъ кандидати за стипендии и младежи, пътуващи на групи, поменати въ членове 3 и 4, както и да отзоваватъ изпратените, щомъ като такава мѣрка се налага.

А két kormány felmerülő szükség esetén a lehetőségekhez képest más főiskolákon is rendszeresít hasonló tanfolyamokat.

Közvetlenül ezen intézetek céljaira szolgáló telkek és épületek tulajdonjogának átírása, az ezzel kapcsolatosan esetleg felmerülő hitelműveletek, az egyik és másik intézmény esetleges építkezéséhez és első berendezéséhez szükséges anyagok, berendezési tárgyak, könyvek és tanszerek kivitele és behozatala és az ilyen állami intézmények tulajdonát képező épületeknek (telkeknek) közvetlenül az intézmények céljait szolgáló folyótóltagos használata tekintetében kölcsönösen biztosítják egymás számára a bármilyen néven nevezendő egyszeri vagy folyótóltagos vámok, adók és illetékek stb. alóli teljes mentességet, amely kiterjed a törvényhatóságok, a községek, vagy más közületek által zedett közszolgáltatásokra is.

Az előző bekezdésben említett mentességek megilletik azokat a magániskolákat is, amelyeket a két szerződő fél a másik ország területén saját állampolgárai számára fenntart, illetőleg a jövőben, a másik előzetes hozzájárulásával, létesít.

2. cikk.

A két szerződő fél csak olyan személyeket alkalmaz intézetei és tanfolyamai vezetőiül, akiknek kinevezéséhez az az állam előzetesen hozzájárul, amelyben működni fognak.

A tanerők javadalmazását az az állam fizeti, amely kiküldi őket, míg a tanfolyamok és tanulmányi intézetek összes dologi kiadásai azokat az államokat terhelik, amelyekben azok felállítatnak.

3. cikk.

A két szerződő fél az egyetemet, illetőleg főiskolát végző vagy már végzett ifjuság tanulmányi célt szolgáló cseréjét határozza el. A magyar királyi kormány és a bolgár királyi kormány megegyeznek abban, hogy közoktatásügyi miniszteriumaik útján kölcsönösen egymás rendelkezésére bocsátanak két-két ösztöndíjat. Az ösztöndíj egy évre szól, amelyet azonban az ösztöndíjas indokolt kérésére a megfelelő miniszterium további egy évre meghosszabbíthat. Az ösztöndíjasoknak teljes tan, illetőleg vizsga és egyéb hasontemészetű díjmentesség biztosított.

Az ösztöndíjak összege a megfelelő állam megélhetési viszonyainak tekintetbevételével állapítandó meg.

Az ösztöndíjasok a másik állam idevonatkozó fegyelmi szabályzatának vannak alávetve.

4. cikk.

A két szerződő fél megállapodik abban, hogy a lehetőségekhez képest bizonyos számú diákcsoportot küld ki főiskoláiról a másik állam nyári egyetemi tanfolyamaira és ezenkívül elősegíti azoknak a diákcsoportoknak az útját, amelyek a másik állam kulturális és gazdasági intézményeit óhajtják tanulmányozni.

5. cikk.

Az ösztöndíjasok és a tanulmányi csoportok kiválasztásakor mindkét részlől különös gondoskodás tárgya lesz, hogy a kiválasztottak hazájuk tanuló ifjuságát a vendéglátó országban méltóan képviseljék.

Mindkét kormánynak jogában áll, hogy a 3. és 4. cikkben foglalt ösztöndíjcserére, illetőleg tanulmányutra pályázókat visszautasítsa vagy visszarendelje, ha ilyen intézkedés szükséges.

Членъ 6.

На младежи отъ едната страна, желаещи да продължатъ образованието си въ университетитъ и другитъ специални учебни заведения на другата страна, ще се правятъ възможнитъ улеснения.

Членъ 7.

Договорящитъ страни ще си размѣнятъ ствремѣ на време списъкъ на научни и литературни трудове, чиито преводъ на другия езикъ или чието разпространение отъ другата страна се особено желае.

Тѣ ще се грижатъ да бждатъ обнародвани въ научнитъ имъ периодични издания отзиви и рецензии върху значителни научни и литературни трудове, излъзали отъ печатъ въ другата страна.

Дветъ договорящи страни ще се грижатъ същевременно да се улесни въ кръга на възможното, размѣната на официални издания, а също така и на отчети, съобщения и др. издавани отъ Академията на наукитъ, университетитъ и научнитъ институти на съответната страна.

Членъ 8.

Дветъ договорящи страни ще се грижатъ, въ кръга на срѣдствата, съ които разполагатъ, да обогатяватъ българскитъ библиотеки съ унгарски книги, а унгарскитъ библиотеки — съ български книги.

Дветъ страни ще позволяватъ на поданицитъ отъ другата страна да се ползватъ отъ библиотекитъ и научнитъ имъ архиви при същитъ условия, при каквито се ползватъ собственитъ имъ поданици.

За да се улесни историческото изследване на дветъ страни, дветъ държави ще покровителствуватъ, на правата на взаимностъ, размѣната на книги и ръкописи между библиотекитъ и архивитъ имъ, съгласно съ своитъ закони и наредби.

Дветъ страни се задължаватъ, съгласно съ своитъ закони и други съответни наредби, да отстраняватъ отъ учебницитъ и изобщо отъ всички публикации съ просвѣтна целъ невѣрни изрази, които биха поставили другата страна въ лоша свѣтлина.

Членъ 9.

Дветъ договорящи страни се съгласяватъ да съдействуватъ и подкрепятъ, въ кръга на разполагаемитъ срѣдства и възможности, научни пътувания на учени, хора на изкуството, писатели и техници отъ другата страна.

Членъ 10.

Дветъ договорящи страни ще насърчаватъ въ своята страна, въ кръга на възможноститъ, уреждането на научни и художествени изложби отъ другата страна.

Членъ 11.

Дветъ договорящи страни ще се стараятъ, на взаимни начала, да обогатяватъ музейнитъ събирки на другата страна, било чрезъ взаимна размѣна на старини, било чрезъ подаръци на дубликати.

Членъ 12.

Дветъ договорящи страни ще покровителствуватъ дейността на български и унгарски учени, писатели и хора на изкуството, чиито трудове въ областта на науката, литературата, театра, филма и радиото сж въ състояние да дадатъ истински изразъ и представа за културата на съответния народъ.

6. cikk.

Azoknak az ifjaknak, akik tanulmányaikat a másik állam egyetemlein vagy szakiskoláin óhajtják folytatni, a lehetőség szerint kedvezmények adatnak.

7. cikk.

A szerződé felek időnként kicserélik egymással azoknak a tudományos és irodalmi műveknek a jegyzékét, amelyeknek a másik nyelvre való lefordítását illetőleg a másik országban való terjesztését különösen kívánatosnak tartják.

A két kormány elősegíti, hogy tudományos szakfolyóirataiban ismertetések és bírálatok jelenjenek meg a másik országban megjelenő jelentős tudományos és irodalmi munkákról.

A két szerződő fél hasonlóan elősegíti, hogy hivatalos kiadványaik, valamint a tudományos akadémiák, egyetemek és kutató intézetek jelentései, közleményei stb. a lehetőség szerint kölcsönösen kicseréltesse.

8. cikk.

A két szerződő fél a rendelkezésre álló anyagi eszközök tekintetbevételével igyekezni fog a magyar könyvtárak bolgár, illetőleg a bolgár könyvtárak magyar anyagát gyarapítani.

A két szerződő fél könyvtárainak és levéltárainak használatát a másik állam polgárainak ugyanolyan feltételek mellett engedélyezi, mint saját polgárainak.

A két szerződő fél a tudományos kutatás elősegítése céljából könyvtárai és levéltárai között a könyv-és kéziratkölcsonzést — idevonatkozó törvényei és rendeletei tekintetbevételével — elősegíti és megkönnyíti.

A két szerződő fél kötelezi ma át arra, hogy a tankönyvekből és általában a felvilágosító céts szolgáló kiadványokból a valóságnak meg nem felelő kitételek, amelyek alkalmasak lehetnek arra, hogy a másik országot kedvezőtlen színden tüntessék fel — idevonatkozó törvények és rendeleteik figyelembevételével — kiküszöböltesse.

9. cikk.

A két szerződő fél — a rendelkezésre álló eszközök tekintetbevételével — elősegíti és támogatja saját országában a másik ország tudósainak, művészeinek, íróinak és műszaki embereinek tanulmányutjait.

10. cikk.

A két szerződő fél a lehetőségekhez mérten gondoskodni fog arról, hogy saját országában a másik ország tudományos és művészeti kiállításainak rendezését elősegítse.

11. cikk.

Mindkét szerződő fél a viszonyosság alapján törekedni fog arra, hogy a másik állam muzeális gyűjteményeinek anyaga kölcsönös csere, illetőleg a másodlati példányok ajándékozása által gyarapíttassék.

12. cikk.

Mindkét szerződő fél kölcsönösen támogatni fogja mindazoknak a magyar és bolgár tudósoknak, íróknak és művészeknek munkásságát, akiknek művei a tudomány, irodalom, színház, film és rádió terén mindkét fél szempontjából alkalmasak arra, hogy népük kulturáját az igazságnak megfelelően juttassák kifejezésre.

Членъ 13.

Дветъ договорящи страни, въ кръга на възможно-
ститъ на тѣхнитъ радиостанции, ще се стремятъ да изпол-
зуватъ случаетъ за уреждане на радиопрограми върху
историята, литературата, музиката, изкуствата, туризма и
народната култура на съответната страна.

Членъ 14.

Дветъ договорящи страни ще насърчаватъ, въ рам-
китъ на съответнитъ закони и наредби, размѣната на на-
учни, възпитателни и културни филми.

Членъ 15.

Дветъ договорящи страни ще съдействуватъ на
учени и специалисти отъ едната страна да могатъ да уча-
ствуватъ, ако и на свои разноски, въ научни пътувания,
географски, археологически и други изследвания, уреж-
дани въ другата страна.

Поменатитъ учени и специалисти могатъ да се пол-
зуватъ отъ резултатитъ на тѣзи научни пътувания и из-
следвания, съгласно съ съответнитъ специални закони и
наредби на всѣка една отъ странитъ.

Членъ 16.

Дветъ договорящи страни, съ огледъ на располагае-
митъ сръдства, ще подкрепятъ дейността на законно при-
знатитъ сдружения и научни дружества за осъществяване
на по-тѣсни българо-унгарски културни връзки.

Членъ 17.

Дветъ договорящи страни ще се грижатъ да на-
сърчаватъ и да улесняватъ сътрудничеството на дветъ
страни въ областта на тѣлесното възпитание и спорта.

Членъ 18.

За да се осигури осъществяването на уговоречитъ
въ тая спогодба начинания и да се благоприятствува по-
нататъшното развитие на българо-унгарскитъ културни
връзки, учредява се една българо-унгарска смѣсена ко-
мисия.

Тая комисия се състои отъ две подкомисии съ една-
къвъ брой членове, едната отъ които има седалище въ
София, а другата — въ Булапеша.

За начина и насокитъ на своята дейность, всѣка
подкомисия ще си изработи правилникъ.

Членъ 19.

Тая спогодба се сключва за единъ неограниченъ
срокъ и отъ нея може да се откаже всѣка една отъ странитъ.

Въ случай на отказъ, спогодбата престава да бжде
въ сила, следъ като изтече шестиятъ месецъ отъ деня на
нотификацията на отказа.

Членъ 20.

Тая спогодба ще бжде ратифицирана отъ догово-
рящитъ страни. Ратификациитъ ще бждатъ размѣнени по
възможность най-скоро въ Булапеша.

Тя ще влѣзе въ сила 30 дни следъ размѣната на
ратификационнитъ документи.

Въ удостоверение на гореизложеното, пълномощ-
нитъ на дветъ правителства подписватъ настоящата спо-
годба и я скрепиха съ своитъ печати.

Съставена въ два оригинала на български и на ун-
гарски езикъ, при условие, че и двата текста сѣмъ еднакво
мѣрдавні.

Въ София, на 18 февруарий 1941 г.

(п.) Б. Филонъ

(п.) Хоманъ д-ръ Балинтъ)

13. cikk

Mindkét szerződő fél — rádióállomásai lehetősé-
geihez mérten — minden kedvező alkalmat megragad,
hogy rádióállomásainak műsorában a másik ország törté-
netének, irodalmának, zenéjének, képzőművészetének nem-
zeti kultúrájának, valamint idegenforgalom szempontjából
jelentős kérdéseinek ismertetése helyet kapjon.

14 cikk.

Az olyan filmek cséréjét, amelyek tudományos, ta-
nitó és oktató célt szolgálnak, a mindkét országban fennálló
idevonakhozó rendelkezések betartásával mindkét szerződő
fél elősegíti.

15 cikk.

A két szerződő fél módot ad a másik ország tudó-
sainak és kutatóinak arra, hogy az egyik ország részéről
szervezett földrajzi, régészeti és hasonló célú kutató expe-
diciókban a másik ország tudósai — bár saját költségü-
kön de — oly módon kapcsolódhassanak be, hogy az
expedició tudományos eredményeit, — a két ország ide-
vágó törvényeinek és rendeleteinek megfelelő módon —
saját országuk művelődésének javára felhasználhassák.

16 cikk.

A két szerződő fél — a rendelkezésü re álló eszközök
tekintetbevételével — támogatni fogja törekvéseikben azo-
kat a törvényesen elismert egyesületeket és tudományos
ársaságokat, amelyek a magyar-bolgár kulturális kapcsa-
latok szorosabbá tételével foglalkoznak.

17 cikk.

Mindkét szerződő fél gondoskodik arról, hogy a két
ország testnevelési és sportbeli együttműködése elősegít-
es-ék és megkönnyíthessék.

18. cikk.

Az ebben a szerződésben előírt intézkedések megva-
lósíthatása céljából és hogy a magyar-bolgár kulturális
kapcsolatok további fejlődése elősegíthető legyen, magyar-
bolgár vegyesbizottság fog alakíttatni.

Ennek a bizottságnak két azonos számú tagokból
álló albizottsága lesz, amelyek egyikének székhelye Bu-
dapest, a másiknak Szófia lesz.

Mindegyik albizottság szabályzat útján állapítja meg
feladata teljesítésének módozatait.

19. cikk.

A jelen egyezmény időbeli korlátozás nélkül köttetik,
annak felmondása a Szerződő Felek bármelyikének jogá-
ban áll.

Felmonbás esetén annak kézhezvételétől számított
hatodik hónap elteltével az egyezmény hatályát veszti.

20. cikk.

A jelen egyezmény a Szerződő Felek által meg fog
erősíttetni. A megerősítő okiratok a lehető legrövidebb
időn belül Budapesten fognak kicseréltetni.

Az egyezmény a megerősítő okiratok kicserélését
követő 30. napon lép életbe.

Ennek hitelül a meghatalmazottak a jelen egyez-
ményt aláírták és pecsétjükkel ellátták.

Készült két eredeti példányban, magyar és bolgár
nyelven azzal, hogy mindkét szövegnek ugyanaz az ér-
vénye van.

Kelt Szófiában, 1941. évi február hó 18-án.

Fóман s. k.

Filov s. k.

Председател Николай Логофетов: По това предложение има дума докладчикът г-н Марко Сакарски.

Марко Сакарски: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Като докладчик на унгаро-българската спогодба за културно сътрудничество, чиито „мотиви токущо прочетох, считам за свой дълг да кажа накратко някои малки разяснения по нея, макаръ предварително да зная, че вие ще я одобрите и ще я приемете не само съвдигане на ръка, но и съв акламации. Това пък зная отъ едногодишните наблюдения, които правя надъ живота и състава на това Народно събрание. Считаю, че, за щастие на България, по Божие провидение, въ тия смутни времена, които преживява човечеството, въ тоя завой на историята, който се случва на хилядилетия веднаж, въ състава на юбилейното XXV обикновено Народно събрание сж попаднали народни избраници, мъже умни и мъдри които здраво обмислят, твърдо и навреме решаватъ онова, което за момента се счита най-полезно и най-належащо за държава и народъ, безъ да се ръководятъ отъ лични, партийни, съсловни или други смѣтки и изгоди. Колкото пъти пък е имало случай за приемане спогодби за културно, стопанско, търговско или приятелско сътрудничество съ съседи, съ близки или далечни държави, Народното събрание, като единъ човѣкъ и съ видима радостъ ги е приемало. То ще приеме и тая спогодба, която е чисто научна, чисто културна, сключена между два народа които винаги сж се чувствували братски. Тая спогодба както се вижда отъ съдържанието ѝ, което вече сте прочели носи само полза за държавата ни, на народа ни и на договорящата държава. Ползата е по пътя на научното сътрудничество. Поради тоя ѝ наученъ характеръ и защото спогодбата се подписа отъ г-нъ професоръ д-ръ Балинтъ Хоманъ, министъръ на външните работи и просвѣтата на Унгария, отъ една страна, и отъ друга — отъ г-нъ професоръ д-ръ Богданъ Филовъ, министъръ-председателъ и министъръ на народното просвѣщение на България, представляващи съответните държави, мнозина я нарекоха „професорска спогодба“, макаръ нейната същностъ и нейната целъ далечъ да не е само професорска. Струва ми се, че по материята, която третира, тая е първата официална спогодба между нашето и унгарското правителства. Преди нея друга не е имало. Неосведомениятъ остава подъ впечатлението, че тепърва, по силата на тая именно спогодба, ще започнатъ културните връзки и сътрудничество между тия два народа. Това не е истина. Тая спогодба оформява само една частъ отъ всестранното културно сътрудничество между двата народа, сътрудничество, което е съществувало отъ хилядилетия насамъ и продължава да съществува, безъ нѣкога отъ нѣкого да е писано или оформено въ нѣкой документъ. Това сътрудничество е записано и дълбоко запечатано въ сърдцата, въ съзнанието и въ кръвта на тия два народа. То е сновало и снове като етерни нишки, като радиовълни, между дълбохитъ народни маси, населяващи прочутата Пуста, Седмоградско, Банатъ и тия — на югъ отъ „тихий бѣлъ Дунавъ“ до Бѣломорието. Азъ смѣя да твърдя, че неписанъ договоръ за културно сътрудничество отъ хилядилетия насамъ винаги е имало и има между маджари и българи. За това има много, извънредно много безспорни свидетелства, както въ науката, така и въ творческата на нашия и маджарския народи. Азъ ще посоча бѣгло само нѣкои отъ тѣхъ, макаръ да е редно въ такива тържествени случаи да се излага и припомня всичко досегашно въ отношенията на договорящите народи.

Предварително нека кажа, че името „Унгария“, „унгарци“ е ново за нашия народъ, за нашето селячество, което е истинскиятъ ни народъ и съставя 80% отъ обитателитъ на държавата ни. Това име е нѣкакъ книжно, явило се скоро въ страната ни, по книжнината, и известно само на граматичитъ и ученитъ. Народътъ познава и знае унгарцитъ съ името „маджари“, а земята имъ, държавата имъ — името „маджарска земя“, или просто „Маджарско“. И това не е случайно. То ще стане само по себе си ясно отъ по-нататъшното ми изложение.

У насъ, особено въ ония покрайнини на земитъ ни, гдето въ миналото сж заселвани за охрана на границата ни съ Византия бойци отъ сроднитъ на българитъ воинствени племена печенег и кумани, като по Странджа-планина, Сакаръ-планина, къмъ Куманово въ Македония и други мѣста, почти въ всѣко село, или презъ село, презъ две, ще се намиратъ отдѣлни лица или цѣли родове, носещи името „Маджара“, „Маджаровъ“, „Маджаринъ“. Както е известно, ние имаме и единъ държавникъ, който носи родово име „Маджаровъ“.

Освенъ люде и родове, у насъ се намиратъ много мѣстности, носещи това име, пъкъ и много села има кръстени съ сѣшното име. Така:

№	Старо име	Сегашно име	Въ община	Околия	Жители
1	Маджарларъ	Зетъово	Айтоска	Айтоска	360
2	Маджарето	Маджарето	Коларовска	Старозагорска	755
3	Маджарларъ	Маджари	Силенска	Харманлийска	289
4	Маджаре	Бегунци	Банска	Карловска	1.085
5	Маджаре	Маджаре	Маджарска	Самоковска	538
6	Махала Маджарска	М. Вълкова-лъка	Рудоземска	Смолянска	193

Жалко, че това явление не е проучено досега, но то не е случайно. Всички ние знаемъ при каква изисканостъ българинътъ, здравиятъ и коравъ българинъ по селата, кръшава, дава име. Той върши цѣлъ ритуалъ съ страхопочитание и свещенодействие, като свиква сродници и близки, за да обсъждатъ и поставятъ правилно име на новороденото дете, особено ако то е момче; името да бѣде на нѣкой заслужилъ и съ особени положителни качества отъ дѣдитъ или близкитъ сродници, та отрочето да наследи качества му; или пъкъ другъ видъ основания ще потикнатъ кръстниците да поставятъ правилно и заслужено име. Добиче или куче кога кръшава добриятъ и истински българинъ, пакъ прави съветъ съ членоветъ на семейството си, та името да бѣде по-звучно по-изразително и да отговори на предназначението и характера на кръстеното. Тамъ, въ селата, и въ недалечното минало, въ нашитъ битови еснафски семейства, по мода и по маймунско подражание на чуждото, не се поставятъ имената на новороденитъ, както се върши сега между интелигентнитъ въ нашитъ градове. Шомъ това е така и шомъ въ миналото сж кръстени цѣли родове и голѣми селища съ името „маджари“, трѣбва да има нѣкакво основание, нѣкоя дълбока, но забудена истина, която тепърва хората на изследванията и науката трѣбва да откриятъ. Най-малко, нашитъ дѣди сж считали маджаритъ за свои кръвни сродници и близки, макаръ и да сж нѣмали прѣко съседство съ тѣхъ повече отъ 500 години. За отбелязване е и този фактъ — близу 500 години сме били подъ турско робство, имаме съседство съ тѣхъ; сѣшо съ стоѣтия сме въ общения и съседство съ гърци, румѣни и сърби, но по имената на тия народи почти нѣма кръстено нито едно селище, нито единъ родъ, нито едно име или презиме, или, ако има, тѣ сж свършено малко — като изключение.

Често пъти отъ нашия народъ по селата слушаме да се употребява изразътъ „маджарска работа“. Въ този изразъ народътъ влага следното съдържание: когато двама човѣка, най-вече два народа или две групи люде, най-често при нѣкои ешмедемета, влѣзатъ въ стѣлкновение, скарата се бърже, буйно, нискачатъ, развиватъ се, стане суматоха, отъ която околнитъ зрители чакатъ да видятъ сбиване, но вмѣсто това, веднага или наскоро следъ това, всичко утихна бърже и настане сближаване, помиряване, та даже и побритимяване. Изразътъ „маджарска работа“ се противопоставя на израза „българска работа“, подъ която, при такова положение на духоветъ у спорещитъ, веднага се поставятъ въ действие плесници, юмруци, сопи, тояги, столове, камѣни, пищови, ножове, ками, докато потече кръвъ.

Явно е, че този изразъ води началото си отъ древни времена. Дължи се на дълги наблюдения и схващания за характерното у единия и другия народъ. А това е могло да стане само при съвмѣстенъ животъ по-продължително време, какъвто наистина двата народа сж имали въ далечното минало и, по предание отъ тогава, е останало досега.

Народътъ познава и единъ видъ хоро, наречено „маджарско хоро“. Не съмъ хороводецъ, нито добъръ хороиграчъ, за да мога да изясня и правилно да опиша стѣпкитъ и полжуванията на тоя видъ хоро — така че да ви дамъ ясна представа за него, но посочвамъ само факта, който вече самъ по себе си говори, че тоя видъ хоро все се различава по нѣщо отъ нашитъ кръшни, български хора, за да носи отдѣлно наименованието „маджарско хоро“, пъкъ и името му показва, че то е културна занимка отъ маджаритъ.

И досега още по нашитъ села нѣма театри, кинотеатри, концерти, сказки, вечеринки, университетски четения, ли-

тературни четения и т. н., отъ които народътъ ни 80% отъ българския народъ, да чуе, да види или да научи нѣкои новости, нѣкоя хубава мелодия, събития отъ своето или чуждо минало, история, да прозре душевнитѣ конфликти у отбѣдния човѣкъ или у тѣлцата, както се изобразяватъ въ драми, комедии, опери и другъ видъ литературни творчества. Цѣлата тая душевна храна се дири и запълва отъ народа ни отъ старитѣ сказания и отъ народнитѣ пѣсни, разказвани и пѣли на сборова, панаири, по сватби и тлаки, по седѣнки и по жетва, при разни битови народни увеселения ешмедемета и при „кумани“, както имъ казватъ по насъ. И понеже нашиятъ народъ е храбъръ и юначенъ по рождение, отъ пѣлото народно творчество най-вече обича да слуша съ захласъ така нареченитѣ „юнашки пѣсни“ — „Пѣсенъ хайдушка юнашка“, както се изразява поетътъ ни Бѣтшовъ. Отъ тоя родъ пѣсни има единъ сборъ, единъ видъ пѣсни, известни подъ името „Кралмаркови пѣсни“, които споредъ нѣкои езицисти, сѣ къмъ 1.000 на брой. Жалко, че до днесъ никой не ги е събралъ наедно, подредили и проучили, та да се знае броятъ и същността имъ. А тѣ заслужаватъ това, не само защото отъ столѣтия насамъ цѣли поколения сѣ съ възпявали и учили по тѣхъ, но само за туй, че тѣ се пѣятъ и учатъ отъ Дунава до Бѣло-море, отъ Черно-море до Шаръ-планина и насѣкъде, гдето има българинъ, но и заради това, че самиятъ народъ е герой Крали Марко е възпѣтъ не като физическа личностъ, а като олицетворение на нѣлокупния български народностенъ духъ, стремищъ се къмъ свобода, къмъ простотъ, къмъ напредѣкъ, къмъ размахъ и гонещъ да постигне това съ храбростъ, съ сила, съ полетъ на духа, съ героизмъ, съ безстрашие, съ саможертва, поставени въ вѣчна борба съ народни врагове, съ тъмни сили, съ нечисти дѹши. Символътъ на българщината, Крали Марко, не е умрѣлъ и нѣма никога да умре, докато тоя великъ духъ витае надъ нашия малѣкъ, но храбъръ народъ.

Всички ние знаемъ, чували сме, чели сме, че въ тоя сборъ отъ пѣсни, Илиадата и Одисеята на нашия народъ, редомъ съ Крали Марка и почти винаги въ помощъ на него, се възпѣватъ още: Янкула-воевода, или Сабинянинъ Янко; Секула-детенце, или Секула отъ Будима-града; Филипъ Маджарина; Дойчинъ Петъръ; Кара Михалъ, или Черниятъ Михалъ; Кралъ Матей; Бѣла Яна; Малки Яни и др. Всички тия герои въ нашето народно творчество, сподвижници и помощници на нашия Крали Марко, сѣ маджари. Народътъ ни, безъ официална културна спогодба, отъ древни времена още ги е поставилъ въ най-любимитѣ си пѣсни, въ най-изисканото си и свето народно творчество на челно мѣсто. Това не свидетелствува ли най-красноречиво за взаимнитѣ културни връзки между двата народа отъ най-стари времена насамъ?

Възпѣтитѣ маджари въ нашитѣ юнашки пѣсни сѣ исторически лица. Тѣ сѣ съществували и историята ни казва, че сѣ водили действително борба за освобождаване на нашата поробена страна, като мнозина отъ тѣхъ сѣ пролѣли кръвта си за насъ. Възпѣтиятъ „Янкула-воевода“, или „Сабинянинъ Янко“ е историческиятъ трансилвански войвода; после и регентъ на Унгария, Яношъ Хуняди, смѣлъ, храбъръ, безстрашенъ и юначенъ мъжъ, който единственъ отъ многото тогавашни воеводи, банове и крале, сѣ смѣлитъ си и вихрени нападения, дълго време е отблъсквалъ и прогонвалъ свирепитѣ пълчища отъ еничери на Султанъ Мурадъ II. Той е ръководилъ похода на полско-маджарския кралъ Владиславъ Варненчикъ презъ 1443 г. есента. Унищожилъ армиятъ на турцитѣ при Нишъ и Зланица, но поради лютата зима и липса на продоволствие били принудени да се върнатъ обратно въ отечеството си. Презъ есента на следната 1444 г. сѣщиятъ Яношъ Хуняди, вече като главнокомандуващъ на всички войски, участвува въ злополучния походъ на сѣщия кралъ Владиславъ Варненчикъ и въ кръвопролитния бой на 10 юнемзрий, близу до гр. Варна, едва е могѣлъ да се спаси живъ и да се върне отчаянъ въ земятъ си. Тия му геройски подвизи за освобождаването ни отъ турско иго народътъ ни пренецелилъ достойно и своевременно му е издигналъ неизбѣленъ паметникъ въ юнашкитѣ си пѣсни за вѣчни времена, като го възпѣлъ подъ името „Янкула-воевода“, или „Сабинянинъ Янко“, другаръ и сподвижникъ на Крали Марко.

„Секула-детенце“ или „Секула отъ Будима-града“ е историческиятъ Яношъ Сейкей, сестреникъ на Яношъ Хуняди; участвувалъ въ похода презъ 1443 г. съ него; или пъкъ, въ други пѣсни — другиятъ, маджаринътъ „Секула“, участвувалъ и загиналъ въ боя на Косово-поле.

„Кара-Михалъ“, или „Черниятъ Михалъ“, пъкъ е историческиятъ Михаилъ Силаци, шурей на Яношъ Хуняди.

„Филипъ Маджаринътъ“ е историческиятъ Озарай Пидо, или въкъ общо „маджаритѣ“. Нѣкои мислятъ, че е

Баварскиятъ херцогъ Филипъ, който въ 1529 г. защитава Виена срещу турцитѣ.

„Дойчинъ Петъръ“, или „Пейчинъ Петъръ“, е историческиятъ Петъръ Доци, варадински банъ.

Между многото пѣсни, въ които е възпѣтъ тоя, имъ една сѣ доста интересно съдържание отъ историческо гледище, пѣта въ българската Егри-Паланка (Крива-Паланка), отгдето е записана. Въ нея се разправя, че тамъ пристигналъ Дойчинъ Петъръ, варадински банъ, и почналъ да пие; първия денъ изпилъ 100 дуката, втория денъ — златенъ боздуганъ, третия денъ — чифте пищови. При него дошелъ „Кралъ Матей, земенски господаръ“, и го питалъ, защо си пропизва всичко, а Дойчинъ Петъръ му отговаря: „Ти да знаещъ я што любимъ и Болса би дау. Да ву видишъ бѣлу лице, Кралевство би дау“. Интересното въ случая е, че се възпѣва кралъ Матей Корвинъ, земенски кралъ, който превзелъ Прага, Виена и др., билъ много просвѣтенъ господаръ и навремето ималъ най-големата библиотека на свѣта „Корвина“, съ хубавъ печатъ и здрава, красива подвързия, та и до днесъ за означаване хубавъ печатъ и подвързия е останало нарицателното „корвина“ отъ името му. Той е царувалъ отъ 1450 до 1492 г., знаелъ е много добре български езикъ и е синъ на Яношъ Хуняди. Отъ историческитѣ данни не се знае и не може да се види нѣкога той да е идвалъ въ български земи, а въ тая пѣсенъ се поменава, че е идвалъ въ Крива-Паланка.

„Бѣла Яна“ е кралица Изабела, жена на Яношъ Запоя, майка на Яношъ Жигмондъ. Нейното име се свързва съ превземането на Буда въ 1541 г., та въ народното ни творчество, между другото, се срѣща и такъвъ стихъ:

„Разстлала бѣла Яна бѣло платно

Отъ Будима-града до Видима-града...“

т. е. отъ Буда-Пеща до Видинъ — намекъ за разстилане свободата къмъ България.

Заедно съ нея въ пѣснитѣ се пѣе и за „Малкия Яна“.

„Малка Яна“, т. е. за синъ ѝ Яношъ Жигмондъ.

Между другото, отъ казаното става ясно, че народътъ ни побългарява по свой си, себиченъ начинъ, имената на тия маджарски герои. Народътъ си има свой речникъ, свой начинъ на кръщаване, различенъ отъ тоя на книжницитѣ и граматичитѣ. Въ нѣкоя география, въ нѣкой речникъ, даже и въ най-големия енциклопедически на свѣта, нѣма да намѣрите народъ подъ име: „Дѣдо Иванъ“, „Дойчо“ или „Англофренецъ“, но българинътъ знае кои сѣ тия народи. Често слушаме нѣкой нашъ боецъ, като казва: „Излъзохъ на ловъ и хванахъ единъ англофренецъ“, па незнакомиятъ нека върви да си блѣска главата, за да разбере, шъ за земно същество е това англофренецътъ.

Така редомъ съ българскитѣ епични юнаци, сѣ възпѣти и маджарскитѣ. Безсмъртниятъ Крали Марко, дали по равна Добруджа конъ язди, или по Шаръ-планина камѣкъ мѣта, или изъ Тракийско поле боздуганъ хвърля, или изъ Балкана „дребна лова лови“, или въ солунски тъмни механи черно вино пие и подъ мустакъ се смѣе, или изъ Цариградъ „дребна купя купува“, или пъкъ въ други български покрайнини се бие съ „цѣрна Арапина“, или сѣ „желто еврейче“ за бащина българска вѣра и смѣкъ — насѣкъде и всѣкога за свой вѣренъ другаръ-сподвижникъ има по единъ маджаринъ. Рѣдко въ прения и борба влиза съ тѣхъ, но винаги е въ добри отношения за обща борба противъ потисника агарянинъ.

Въ тия герои се олицетворяватъ отношенията и на двата народа българскиятъ и маджарскиятъ — отношения на родство, на близостъ, на приятелство, на братство, на взаимностъ и на културна общностъ, безъ да е имало сключена културна спогодба за това по установения редъ, както правимъ сега.

Въ наши народни пѣсни, съ сюжети отъ по-стари времена, въ обряднитѣ пѣсни, въ коледнитѣ пѣсни, въ митологическитѣ пѣсни, гдето се прави намекъ или се възпѣватъ направо стари български божества, като богъ Тангра на прабългаритѣ, оеднакъвъ и нареченъ при сливанетоъ имъ съ славянитѣ богъ Тървъ, чийто култъ се чествувалъ и до денъ днешенъ на Гергьовденъ; на богъ Калядъ, чийто култъ се чествувалъ на Коледа; на богъ Копала; на богъ Власъ; на Дажлъ-богъ; на богиня Весна, на богиня Морана и други божества — много често се преплита и свързва името на Будима-града или само на гр. Пеща, като се споменава за маджари и за маджарски равни полета или за чулни „сочени камѣни“. Чрезъ пѣснитѣ народътъ паметта събития отъ много стари времена и тѣрси роднинската, вѣрската, поминѣтната и духовната връзка между двата народа — маджарскиятъ и българскиятъ.

Освенъ отъ стари, ние имаме спомени и отъ по-нови времена. Почти всички тукъ сме участници отъ общоевропейската война и бѣхме между народа, между войницитѣ. Като че по сговоръ, или по инстинктъ, войницитѣ отъ

всички краища на отечеството ни, подъ понятието австро-унгарска войска разбираха само маджарските полкове, и думаха: „Ако направят нѣщо, ще направят маджаритѣ; тѣ сѣ юнаци и се биятъ храбро; другитѣ не ги бива...“ Самъ юначенъ и храбъръ, българинътъ търси, тачи и вѣрва само на храбростта, на юначеството и у другитѣ. Отъ съюзнитѣ армии българинътъ вѣрваше само на германския войникъ („на Дойча“), на маджаритѣ и на себе си. Всички останали смѣташе за „самунѣ-душманлъ“. А тамъ, гдето се случваха наши части въ допиръ съ маджари, нашитѣ войници, безъ да могатъ да проумѣятъ и размѣнятъ нито дума съ маджарскитѣ войници, чувстваха последнитѣ като свои близки, сродници — дружаха съ тѣхъ, като съ стари познати, подвиквайки имъ често: „Хей, маджаръ, какъ е?“

Има нѣщо близко, много близко и въ шевцата на двата народа. Общо, мотивитѣ сѣ еднакви; разработването имъ въ основнитѣ линии и до значителна частъ въ подробноститѣ сѣ сѣщо еднакви. Само въ нѣкои подробности, нѣкои тънкости, които набитото око може да схване, се различаватъ. Основниятъ стилъ въ шевцата на двата народа като да е единъ. Разликата, която бие на очи на пръвъ погледъ, е тая: преобладаващи цѣтве въ българската шевца сѣ червенитѣ, аленитѣ и въобще потъмнитѣ, когато у маджаритѣ преобладаващъ цѣвъ е бѣлитъ и въобще свѣтитѣ. Тая разлика не е сѣщо много голѣма, като се вземе предвидъ носията и шевцата на нашитѣ шопи, у които преобладава сѣщо бѣлитъ цѣвъ. Може би и затова на шопитѣ нѣкои казватъ „български маджари“.

Казватъ, че носията на нашитѣ гвардейци е взета, просто копирана отъ носията на маджарскитѣ хусари. Не зная дали това е вѣрно, но и да не е, то е правдоподобно, защото тая носия е досущъ като маджарската и въ основнитѣ си линии има старобългарски стилъ на шевца и шарки, та попада и се харесва на всички насъ.

Има нѣщо много, извънредно много общо и между маджарската и българската народна музика, народни мелодии. Безспорно, маджаритѣ сѣ по-музикаленъ народъ отъ насъ и, може би, ние сме заимствували много отъ тѣхъ. Говори се, че много отъ нашитѣ въстанически бунтовни пѣсни и първи наши маршове, съчинявани отъ нашитѣ хѣшове въ чужда прокуда, иматъ заимствувани мелодии отъ подобни маджарски пѣсни, било прѣко, било посредствено. Въ сѣдбата на двата народа има нѣщо много общо, та и музикалниятъ начинъ за изказване скѣрби и радости може и трѣбва да бѣде общъ. Въ маджарската народна музика има нѣщо ориенталско, нѣщо източно, както има и у нашата. Строго отмѣреното време, тактътъ, така свойственъ на западнитѣ музики, като че не е повлиялъ толкова много на маджарската музика и оставилъ доста неизмѣнено време за лично музикално преживяване. Така е и у нашата народна музика, у нашето пѣне, особено въ юнашкитѣ и обрядни пѣсни. Както българската, така и маджарската пѣсенъ и музика при бързинѣ напѣви, при хорѣ и музикални насмѣшки и догонвания сѣ много речитативни. Поради тая общностъ, всѣки българинъ съ удовольствие и наслада слуша, чувства и изживява маджарската свирня и пѣсенъ, като напълно допадаща му, въ различие отъ строго отмѣренитѣ музики на много други народи. Чрезъ музиката и пѣсенъ много скоръ ще влѣземъ въ културно общение и допълване на музикална основа съ маджаритѣ, като научимъ много нѣща отъ тѣхната напреднала музика.

Отъ много десетилѣтия насамъ, всѣка ранна пролѣтъ заминаватъ и всѣка късна есенъ се връщатъ, подобно на прететни птици, нѣколко хиляди градинари-българи да дириятъ поехраната си въ Маджарско. Всеизвестно е, че подъ понятието „градинаръ“, както въ Румѣния, така и въ Унгария, се разбира „българинъ“. Толкова много сѣ българитѣ-градинари тамъ и така сѣ обхванали градинарството, че то се счита за тѣхно призвание и специалностъ. Сѣщо така тамъ отиватъ и работници отъ други специалности, както и общи работници, за да дириятъ прехраната си. И освенъ многото „пенго“, които ежегодно донасятъ въ България и изхранватъ семействата си, тѣ носятъ и маджарска култура и знания у насъ, пѣкъ и служатъ за жива връзка, като „приварници“, като сватове за роднинскитѣ отношения на двата народа. Следъ голѣмата война, когато всички сили победителки, включително и болшевишка Русия, гонѣха и не допушаха нашитѣ градинари и работници у себе си, само Унгария, макаръ понесла много тежки рани и ампутации отъ войната и отъ революцията на Бѣла Кунъ, радушно приемаше и даваше подслонъ и работа на нашитѣ градинари и работници. Българитѣ винаги сѣ били посрѣщани и имани добре въ Унгария и сѣ чувствували като въ отечеството си.

Сравнително отскоро, български младежи почнаха да следватъ наукитѣ си въ Унгария и да се ползватъ отъ грамаднитѣ библиотеки и голѣмата научна книжовностъ на маджаритѣ. Сега тамъ имаме надъ 100 души студенти. Въ Унгария има и български училища, доста богато поддържани отъ официалната властъ и отъ дружествата за унгаро-българско сближение.

И у насъ, въ България, има маджарска колония, но тя е по-малобройна, отколкото българската въ Унгария. Има унгарски учени, работници, специалисти и техници, които работятъ и живѣятъ у насъ. Има и значителенъ брой унгарски, които, като артистки и пѣвци въ увеселителнитѣ заведения, изкарватъ прехраната си. Унгарцитѣ у насъ сѣ посрѣщани винаги като драги гости, съ заветното българско „добре дошли“, и сѣ считани отъ народа винаги като „наши хора“. Въ нашия Университетъ следватъ само двама маджари, деца на унгарци, изкарващи прехраната си у насъ. Каго се сѣди отъ броя на студентитѣ сега, явно е, че ние ще имаме сега и за въ бѣдеше много по-голѣма полза отъ унгаро-българската културна спогодба, отколкото унгарцитѣ, защото тѣ далекъ сѣ ни изпреварили въ научни издирвания и университетска уредба. Унгарската колония у насъ има три свои дружества: 1) „Софийско унгарско дружество“, което съществува отъ 42 години насамъ; 2) „Културно дружество „Петьофи“, на софийскитѣ унгарски работници и 3) „Унгарски клубъ“ въ гр. Русе, които дружества допринасятъ много за сближението на двата народа по пѣтя на частното посредничество.

Още преди голѣмата война въ Унгария се основа „Турранското дружество“, което работи за закъчаване унгаро-българскитѣ връзки, за научно издирване по пѣтя на турранскитѣ народи. Това дружество подпомага много българскитѣ училища въ Унгария и следващитѣ тамъ български студенти.

Следъ войната пѣкъ, въ Буда-Пеша се основа „Българо-унгарски комитетъ“, а по-късно, подъ дейното и настойчиво ръководство на г-нъ Б. Балла, се основа „Българо-унгарско дружество въ Дебрецентъ, по-после въ Мишколцъ и въ Пейчъ.“

У насъ, въ България, има основани: „Българо-унгарски академиченъ клубъ“ и едва напоследъкъ, презъ 1938 г., се основа „Българо-унгарско научно дружество“, благодарение енергичния похватъ и дейностъ на видния маджарски професоръ г-нъ Геза Фехеръ; той даде на разположение на това дружество цѣлата си богата библиотека, та работата нѣкакъ започна и върви.

Всички тия дружества въ Унгария и въ България сѣ основани по частенъ починъ и кѣртовски работятъ за сближаване и опознаване на двата народа. Въ тѣхъ сѣ събрани много учени и общественици, първенцитѣ на науката и отъ дветѣ страни, и работятъ по общи въпроси на българската и унгарската науки. Тѣ сѣ предтечитѣ на разглежданата днесъ унгаро-българска културна спогодба. Хвала на тѣхната досегаши и бѣдна дейностъ!

За това сближение допринасятъ много и унгарскитѣ филми, които напоследъкъ все повече и повече се внасятъ у насъ. Нашитѣ народъ ги посрѣща, гледа и слуша съ истинско задоволство и наслада, защото ги чувствуватъ едвали не като свои; като да вижда и слуша нѣщо родно, нѣщо близко до душата си въ тѣхъ. Не само хубавото снемане и прожекция, не само чувствуването на обилна свѣтлина и слънце въ тѣхъ, не само хубавата игра и музика на първокласни унгарски артисти, които въ много отношения задминаватъ тия на други страни, не само подборътъ на удачни, съдържателни и поучителни теми и хубави сцени задоволяватъ душата на българина-зрителъ, но душата му се преизпълва отъ спомени и нѣга, когато види обширнитѣ пасбища и многобройнитѣ стада изъ унгарската Пуста, които веднага му напомнятъ за пасбищата и стадага ни изъ Лудогорието, Добруджа, Тракия, Македония и изъ нашитѣ китни планини; когато пѣкъ види камината съ буйния огънь въ нея и цѣлата къшна обстановка, неволно се пренаса въ патриархалния битъ на бащина или дѣдова къшна отъ недалечното минало съ цѣлия рой спомени отъ ония блажени неотдавнашни дни; народната носия и шевила му напомня нашата; чевърстата походка и постоянната заангажираностъ въ работа на унгарския селянинъ му напомнятъ за трудолюбието на нашия селянинъ; въ играта на хоро, въ обичаитѣ на битова унгарска сватба българинътъ вижда нѣщо свое или нѣщо съвършено близко до своето. И заради това унгарскитѣ филми се гледатъ много и ще се гледатъ все повече и повече. Тѣ ще изиграятъ голѣма роля въ сближаването на двата народа, като най-модерно срѣдство за масово въздействие.

Това, което казахъ дотукъ, обрисува душевнитѣ връзки и спомени, които нашитѣ народъ има и пази за маджарския. Но и маджарскитѣ народъ пази и тачи не

малко спомени-за нашия народъ, за българитѣ, които въ далечното минало сѣ му оказали силно въздействие и истинско културно влияние, отъ които има и до днесъ не малко останки, напoмвaщи постоянно за българина, за България. Накратко азъ ще посоча само на нѣкои отъ тѣхъ.

Маджарскиятъ народъ пази едно предание за произхода си, записано още въ XII в. отъ Анонимусъ, въ което се разправя следното: Хуноръ и Мадяръ, като ловци преследвали еленъ. Еленътъ се отдалечилъ много, отвелъ ги презъ гори и степи чакъ при Азовското море. гдето, заблудени, се принудили да заживѣятъ. Двамата веднажъ излѣзли на ловъ отъ степитѣ въ околността и срещнали женитѣ и дъщеритѣ на Беларовитѣ синове, заедно съ дъщеритѣ на Аланския князь Дуло. Двамата се нахвърлили върху женитѣ, отвлѣкли дъщеритѣ на Беларовитѣ синове, отвели ги въ жилището си и заживѣли съ тѣхъ. Отъ потомцитѣ на Хуноръ произлѣзли хунитѣ, а отъ потомцитѣ на Мадяръ произлѣзли маджаритѣ. Беларъ, (Булеръ или Буларъ), чийто внучки откраднали двамата братя, та ги направили свои жени, е родоначалникъ на българитѣ. Тамъ, като близки сродници, били и дъщеритѣ на аланския князь Дуло. Споредъ „Старобългарския именникъ на хановѣтѣ“, първата ханска династия на българитѣ произлиза отъ рода Дуло. Споредъ тая легенда, българи, хуни, алани и маджари сѣ живѣли въ съседство нѣкъде изъ степитѣ край Азовско море, сватосвали се, и у хунитѣ и маджаритѣ тече българска кръвъ, щомъ прабаба имъ е била българка. Тая легенда въ основнитѣ ѝ линии не е далечъ и отъ научнитѣ открития по тоя въпросъ, както ще се види по-после.

Много мѣстности, области, рѣки и градове въ Унгария носятъ български наименования и до днесъ, и маджаритѣ, като ги споменаватъ ежeлнeвнo, неволно си спомватъ за насъ. Така: столицата имъ Пеша носи наименованието си отъ славяно-българската дума „пещъ“; градоветѣ Землинъ, Съборъ, Новградъ и Чориградъ носятъ славяно-български наименования. Областта и нѣкогашниятъ градъ Сремъ, сега гр. Митровица, носятъ сжщо български наименования; отъ Сремъ, гдето въ миналото е имало българска епископия за дълги години, съ българска църква и манастиръ Св. Димитъръ, отъ наименованието на църквата „Св. Димитъръ“, впоследствие, та и досега, градътъ се казва Митровица (отъ Димитъръ). Нека помена, че и Бѣлградъ, столица на Югославия, е билъ много за дълго време български градъ и носи българско име; старитѣ хронисти го пишaтъ направо „Алба Булгария“ — български градъ. Рѣкитѣ Топли и Топлица сѣ съ български наименования. Областта „Солнокъ“ — солникъ (отъ солъ) е сжщо съ българско име. Поменатитѣ наименования сѣ славяно-български, но въ Унгария има много рѣки мѣстности и области, които носятъ прабългарски наименования, кръстени съ езика на хановѣтѣ ни Исперихъ (Ешперихъ), Крумишъ, Омуртагъ и др. Такива сѣ: — Въ Седмоградско рѣкитѣ: Кишъ-Кюкюльо и Надъ-Кюкюльо (по маджарски „кишъ“ значи малъкъ, а „надъ“ — голѣмъ), на които власитѣ казватъ съ славяно-българското наименование „Тарнава“ — Търнава, което е превотъ на българското „кюкеlegg“ — трънъ, та въ преводъ на новобългарски сега тия рѣки биха се нарекли; Малъкъ-трънъ и Голѣмъ-трънъ. Рѣката Лаборца, притокъ на р. Тиса носи прабългарско име, произхождащо отъ Аль-Барсъ, което значи „Герой-пантера“; рѣкитѣ Тимишъ и Карашъ сѣ съ прабългарски наименования; Карашъ е отъ общотюркското „Кара-су“ — Черна-вода. Въ Седмоградско областта и градътъ „Торда“ сѣ сжщо съ прабългарско наименование и значатъ „солница“ — отъ общотюркското „тузла“. Много подобни наименования още биха могли да се изброятъ. Но вмѣсто многото, ще посоча само още едно, имащо сжщественно значение. Наименованието „Унгария“ и „унгарци“ е българско. На нашитѣ дѣди, прабългаритѣ, другитѣ народи казвали въ далечното минало „онгури, онгури, унгарци“. Когато унгарцитѣ се явили въ Европа и въ земитѣ, които населяватъ сега, по храбростта, решителността, юначеството, носята, говора и начина за воюване досущъ приличали на прабългаритѣ, околнитѣ народи ги вземали за българи и ги нарекли „унгари, унгарци“, а земата имъ „Унгария“, та и досега е така и носятъ нашето име. Тѣ не могли да наложатъ името си „маджари“, както сами сѣ се наричали и както нашитѣ традици, прабългаритѣ, тѣхни добри познавачи и учители, сѣ ги наричали, та и досега още народътъ ни ги нарича.

Голѣми маджарски езиковедци, като З. Гомбоцъ, Яношъ М-лихъ и др. наброяватъ 620 корена на думи въ маджарски езикъ, които сѣ прабългарски или славянобългарски, въобще български. Ако отъ всѣки коренъ биха се обра-

зували пѣне по 5 производни думи, най-малко ще излѣзе, че надъ 3.000 думи въ маджарския езикъ сѣ български. Това е едно грамадно езиково богатство отъ български думи, което денонощно е въ обращение въ китната маджарска земя и винаги напoмнa на маджаритѣ за насъ — българитѣ. Това езиково богатство, като живъ паметникъ, пазенъ старателно отъ хилядилѣтния насамъ отъ маджарския народъ, послужи като основа на много маджарски учени да проучатъ и проумѣятъ нашия прабългарски езикъ на хановѣтѣ ни Исперихъ (Ишперихъ), Крумишъ, Омуртагъ и др. и да разчетатъ и разгадаятъ много наши, прабългарски писмени паметници, да разширятъ знанията по нашето минало и да ни покажатъ колко велики, славни и мжжествени прадѣди сме имали и сами да преценимъ доколко сме достойни тѣхни потомци ние. Това езиково богатство е най-голѣмнитѣ и запазенъ паметникъ отъ прабългаритѣ и е гордостъ за всѣки българинъ, който чувствува, че въ жилитѣ му тече българска кръвъ. То е жива културна връзка между маджари и българи.

Въ говоримия български езикъ едва се наброяватъ около 20 маджарски думи, повечето дошли поизопачени, посредствомъ други народи. Такива думи сѣ, напpимѣръ: варошъ (градъ); кагана (едъръ конь, едра жена) и др.

Знае се, че въ различие отъ другитѣ народи, ние, българитѣ, имаме по наследство отъ дѣдитѣ си наши сѣ българско наименование на седмичнитѣ дни. Това наименование сѣ усвоили отъ насъ маджаритѣ. И тѣ казватъ: срѣда, четвъртъкъ, петъкъ и пр.

Усвоили сѣ отъ насъ и много наименования за работа, за пособия, за уреди, плодове и пр. въ земедѣлието, скотовѣдството, лозарството, овощарството, покръштината и други клонове на многостранния човѣшки животъ.

Нашитѣ дѣди, прабългаритѣ, сѣ владѣли и управлявали маджарскитѣ земи нацѣло 85 години, т. е. много повече, отколкото сжществува третото българско царство, а нѣкои области, като Сремската — къмъ 213 г. Ханъ Крумишъ на 805 г. разбилъ окончателно и завинаги аваритѣ при р. Тиса и разширилъ предѣлитѣ на българската държава съ западни граници: р. Дунавъ до завоя му надъ Будапеша, оттамъ по права линия на северъ до Севернитѣ Карпати, по билото на тия Карпати до изворотѣ на р. Прутъ и оттамъ — почти по права линия, за Кримския полуостровъ до къмъ гр. Бендеръ, по прочутия граниченъ български окопъ. Тогава и дълго време следъ това само три империи сѣ оспорвали първенството въ Европа: на западъ империята на Карла Велики, на франкитѣ; до нея тая на нашитѣ дѣди, на българитѣ, заемаща Централна и Югоизточна Европа, и Византийската, оврѣйна отъ българитѣ въ тѣсна ивица земя въ най-южнитѣ части на Балканския полуостровъ. Днешната маджарска земя тогава била населена отъ славянобългари и отъ прабългари. Отъ хроникитѣ на маджарския лѣтописецъ Анонимусъ се знаятъ даже и имената на помѣстенитѣ последни български управници. Така:

1. Шаланъ, внукъ на ханъ Крумиша, „Великиятъ ханъ, князь на България“, който „заселилъ въ тая областъ българитѣ и славия изъ България“, управлявалъ земитѣ между рѣкитѣ Дунавъ и Тиса, та чакъ до североизточнитѣ Карпати.

2. Менмаротъ, управлявалъ земитѣ между рѣкитѣ Сомошъ и Марошъ. „Менъ“ на прабългарски значи „голѣмъ“, т. е. „голѣмниятъ, по-стариятъ Маротъ“, но понеже на маджарски „менъ“ значи „жребецъ“, маджаритѣ казватъ, че този български управникъ се именуваъ така, защото, подобно на жребцитѣ, ималъ много любовници.

3. Гладъ, който управлявалъ земитѣ между рѣкитѣ Марошъ и Дунавъ и дошелъ, като български управникъ, отъ българската крепостъ Видинъ.

Всички ние знаемъ, че най-мѣдритѣ, най-далновиднитѣ и най-великиятъ отъ българскитѣ ханове, Омуртагъ, приемникътъ на ханъ Крумиша, заради тия земи, днешнитѣ маджарски земи, направилъ завой въ вѣжделенията на българското племе за Бѣломорието, сключилъ 30-годишенъ миръ съ Византия, чието влияние прѣвъ тѣй отъ всички дотогава считалъ за крайно вредно въ България, подъ каквато и форма да бѣде дадено, и отправилъ погледа си и стремекитѣ си къмъ днешнитѣ маджарски, сръбски и румѣнски земи. Водилъ е дълги и широки преговори съ краля на франкитѣ, Людовикъ Благочестиви, за да се разбератъ по нѣкои спорни въпроси на границата, Ханъ Омуртагъ, па и всички управници и народи въ ония времена, считалъ, че най-голѣма ценностъ представляватъ солнитѣ залежи, солницитѣ въ Седмоградско, за чието овладяване отъ тоя или оня народъ сѣ се лѣли рѣки кръвъ, та той обръналъ най-голѣмо внимание по експлоатацията имъ, като заселилъ по тоя край компактни български маси и направилъ здрави съоръжения и укрепления. Заради това наименованията и споменитѣ за бълг-

надмощие бил враг на краля Стефана и имал повече войска, повече богатства и сила от него. Самуил и българското духовенство увещали Айтон да се покръсти по православен обред, още повече, че въ земята му, въ Банат, многочислените славяно-българи били все православни. Айтон се покръстил въ Видин от български владци, основал манастир „Свети Иванъ Кръстителъ“ въ Банат при р. Марошъ, въ Марошваръ, за българските монаси от Видинската епископия и въвел православно богослужение и българско четмо въ земите си. Другият маджарски господарь, краля Св. Стефанъ, за да попречи на планове на своя претендент Айтонъ и на царь Самуила, побързал да сключи съюзъ съ Василий II българоубиецъ и се почнали яростни борби на смърт и животъ между двата съюза. Случило се така, че въ борбата наддълбалъ съюзътъ на краля Стефана и Василий II българоубиецъ, та царствата на противниците имъ и самите господари Самуилъ и Айтонъ загинали. Така пропаднало дѣлото на българския народъ — да покръсти и даде православно вѣра на маджарите.

Щомъ краля Геза и краля Св. Стефанъ се отдръпнали по такъвъ начинъ отъ царь Самуила, снаха му, жената на Гавраилъ-Радомира, маджарската принцеса, имъ станала омразна, както и на цѣлия български народъ, та я прогонили отъ българския дворъ, върнала се при братъ си краля Св. Стефанъ, който построилъ въ нейна честъ манастиръ, гдето тя, като монахиня, отгледала сина си Петъръ Дѣлянъ. Както знаемъ, този Петъръ Дѣлянъ на 1040 г. повдигна първото въстание противъ византийското чго, освободи и обедини българите отъ Бѣлградъ до Солунъ, Тесалия и Драчъ и, ако вѣроломно ренегатътъ българинъ князь Алусиянъ, втори синъ на Иванъ Владислава, чиновникъ на византийска служба въ Армения, не билъ го ослѣпилъ една нощъ, може би съединитъ на България щѣха да бъдатъ свършено други, подъ умното, умѣло, решително и храбро ръководство на Петъръ Дѣлянъ, въ чийто жилъ по наполовина текла българска и маджарска сида и юначна кръвъ.

Всѣ по това време, въ X вѣкъ, единъ българинъ, именуванъ Салекъ, възпитанъ въ Унгария, е билъ дипломатъ и пратеникъ на папата.

Като стана въпросъ за сватосване, не мога да не спомена и за други маджарски принцеси, станали български царици. Така: великиятъ български царь Иванъ Асенъ II, синъ на славния Асенъ I, въ 1221 г., съ благословията и на папа Хонория III, се оженилъ за Мэрия-Анна, дъщеря на маджарския краля Андрей II. Тя му била сподвижница и добра другарка и имала голѣмъ дѣлъ въ разширяване пределитъ на България развѣтвяване на земедѣлие, занаяти и създаване богатство и благоденствие за цѣлия български народъ. Следъ 17-годишенъ съвмѣстенъ царственъ животъ презъ 1237 г. тя умира отъ чума, оплакана отъ царския дворъ и цѣлия български народъ и погребана въ престолния градъ Търново. Отъ тоя бракъ тя оставила на българския народъ престолнаследникъ и посленикъ, царь Калманъ (или Коломанъ) I, маджарско име, унаследявано въ Арпадовото семейство, както се казвалъ и братъ ѝ, на когото вѣроятно е кръстенъ; и принцеситъ Елена и Тамара.

Предполага се, че и братътъ на Царь Иванъ Асенъ II, Александъръ Севастократоръ, билъ ожененъ за маджарска принцеса, понеже неговиятъ синъ носи маджарското име Калманъ. Това е посленикътъ български царь, нещастниятъ Калманъ II.

Въ 1255 г. последниятъ потомѣкъ отъ династията на славните Асеновци, Михаилъ II Асенъ, се оженилъ за внучката на маджарския краля Бѣла IV; тя била българска царица до неговата смъртъ, а следъ това, като жена на Калманъ II — всичко около 3 години; следъ 1257 г. нищо не се споменава за нея, вѣроятно поради зле развити се събития за България.

Това височайше сватосване на български царь съ маджарски княгини само по себе си говори какви сѣ били отношенията между българския и маджарския народи и дворовете презъ време на второто българско царство.

Казаното дотукъ е повече за отношенията, споменити и живити паметници между двата народа — маджарския и българския.

Изследователитъ и посветенитъ на положителната наука и непрестанни издирвания казватъ и доказватъ че отношенията и близостта, общността, съседството и братството между маджари и българи датира отъ хилядолѣтия.

Най-старата империя съ култура, писменостъ и здрава държавна организация въ свѣта, преди кой и да е другъ народъ, е китайската, която заемала цѣлата югоизточна половина на най-голѣмия и необятенъ материкъ въ свѣта — Азия. Още 2000 години преди Христа въ лѣтописитъ на тая империя, изначало по-рѣдко, а впоследствие по-често,

докато около 200 години преди Христа много често се споменава за друга голѣма, силна и страшна империя, разпространена на северъ отъ китайската, известна подъ името хунска империя. Хунската империя обединявала всички северни народи и племена: отъ Корейския полуостровъ и Японско море на изтокъ до Азовско море и Уралскитъ планини на западъ, отъ Хималайскитъ планини и пустинята Гоби въ централна Азия на югъ, до арктическитъ области на северъ. Властвуващо племе било хунското, та империята имъ се казва „хунска“. Тая империя била най-силна и могъща по време на хана Мо-Тунъ, както го именуватъ китайскитъ лѣтописи. Той се възкачилъ на престола въ 209 г. преди Христа и съ своята могъща и добре организирана войска отъ 300.000 стрелци и безчетъ хунска всепобедна конница разширилъ империята си по всички посоки на хоризонта, като нанася поражения и надъ Китайската империя и завзема много градове и земя. За пръвъ пътъ, отъ запазенитъ писмени паметници, този ханъ Мо-Тунъ въ 177 г. преди Христа, въ едно писмо до китайския императоръ, пише за българитъ, за „огуритъ“, както тогава наричали българитъ, които населявали западната частъ, къмъ Уралскитъ планини, отъ Хунската империя. Колко силна, организирана, военно подготвена и културна е била хунската империя, е достатъчно да се спомене и знае, че великата и прочута китайска стена е била построена отъ богатата, културна и всесилна китайска империя срещу хунитъ, за да се запази отъ тѣхнитъ непростанни набѣзи и стихийни бойни нахлувания. Въпрѣки това, хунитъ намирали начини и възможности да минатъ тая колоса на по своитъ разнѣри стена и да навлѣзатъ въ необятния Китай, защото за хунитъ нѣмало прѣчка и непреодолимо препятствие.

Нека се знае и помни отъ зѣски българини, че по свидетелството на писмени документи, въ 57 та година преди Христа ханътъ на огуритъ, ханътъ на българитъ, билъ претендентъ за овдовѣлия хунски престолъ. Това показва каква господствуваша сила и власт сѣ имали прабългаритъ въ великата хунска азиатска империя. Фактътъ че въ 453 г. следъ Христа, следъ смъртъта на великия ханъ на европейската хунска империя, прочутиятъ и всеизвестенъ Атила или Авигохолъ, „бичъ Божий“, както сѣ го наричали съвременнитъ му християни, властта се взема отъ най-малкия му синъ Ирникъ, който е родоначалникъ на българската ханска династия отъ рода Дуло (Джула или Гула) показва, доколко въ житието на угритъ, на българитъ, тече хунска кръвъ и душата имъ обладава хунска смѣлостъ, годна за смѣли и главоломни набѣзи. Само силенъ, мощенъ, храбъръ, самонадеянъ, самоотверженъ, добре организиранъ, умно воденъ и съ достатъчно култура народъ може да тръгне отъ Японско море, отъ Корейския полуостровъ, да накара величественитъ и безкрайни китайски стени да потреперятъ отъ него, да побродятъ необятнитъ гори на Северна и Срѣдна Азия, безкрайнитъ сурови и писти евро-азиатски степи, да мине презъ „вратата на народитъ“ между Каспийско море и Уралскитъ планини, да разлюкне и разпръсне всички странствуващи и кучюещи народи въ „необятната“ днешна руска земя, да преброди широки и дълбоки рѣки, като Волга, Лонъ, Днепъръ, Днестъръ, Дунавъ и др., и подъ закрилата на великия и единственъ богъ Тангра, въ когото само вѣрватъ нашитъ дѣци, подъ развѣтото знаме отъ конска опашка да разбие всички съседни народи на северъ, на югъ на изтокъ и на западъ, да основе държава около р. Тиса, да напада и бие всесилнитъ тогава византийска империя, цѣлия Балкански полуостровъ, цѣлия Апенински полуостровъ, да накара всемогъщата тогава папа Григорий I въ църковни одежди, съ цѣлия си клиръ, да моли и иска помата, да не бѣде разоренъ и опожаренъ великиятъ градъ Римъ, веселната столица на свѣта, и въобще — кѣдето стѣли тоя народъ, трева да не никне — ето кои сѣ били и какви сѣ били нашитъ, българскитъ и на маджарскитъ праѣци. Останки отъ тая кръвъ и тоя духъ и досега има и въ нашитъ, и въ тѣхнитъ жили и тѣла. Дано да останатъ за вѣчни времена!

Тукъ, въ азиатската хунска империя, много столѣтия преди Христовата ера, както се свидетелствува въ китайскитъ лѣтописи отъ ония далечни времена, сѣ живѣли и общували българи и маджари. Българитъ, огуритъ, живѣли по горното течение на р. Иртишъ при Тарбагатай и Кобдо, а северозападно отъ тѣхъ живѣло друго „българско племе — тингъ-лингъ“, както го именуватъ китайцитъ, което търгувало съ кожи, като ловджийскъ племе особено съ прочутитъ кожи отъ полярна лисица. Това племе били маджаритъ. Тѣ населявали дветъ страни на Уралскитъ планини, въ чийто гори тѣрѣли препитанieto си отъ ловъ, а българитъ, огуритъ, като уседналъ народъ, занимаващъ се съ земедѣлие и скотовѣдство, имъ били югоизточни съседи въ плодороднитъ равнини. Споредъ

изучаванията, находките и малкото паметници от ония времена, маджарите били първобитен народ, а огуриите, българите, имали значителна култура. Вследствие дълготрайното им съседство, маджарите попаднали под силното културно влияние на българите, заели от тях много важни културни понятия, занимания, поминък и думи, много от които, както вече казахме, сж запазени и до днес в маджарския език. Едни от учените приемат, че маджарите сж клонъ от българите, едно българско племе; други приемат, че сж съвсем други племена. Нямащи нищо общо съ българите, но като по-малокултурни, попаднали под силното културно влияние на българите, усвоили всичко от тях и просто се побългарили. По този въпрос тук ще цитирам мнението на бележития маджарски професор г-н Балинт Хомаи, който подписа от страна на маджарското правителство разглежданата културна спогодба. Той казва:

„Унгарският народ произхожда от слътит западно-тюркски и източно-фински народностни елементи, намиращи се между Уралската планинска мѣстност и евроазиатската степ. Вследствие развличването на сръдноазиатските алтайски тюркски племена, угорският клонъ на тия племена се изтиква по-назапад и въ равнината между Уралските гори и Западна Сибиръ се срѣща съ финския народностен елементъ „меги“, който билъ изтиканъ изъ старото си отечество отъ областта на р. Волга.“

Западното племе на „огуриите“, живущо въ добре развитата военно-политическа и основана на скотовъдството организация на азиатските степни народи, е било „оногурското“, което завладява живущото въ първобитна кръвно-роднинска организация и препитаващо се съ грабежъ племе „маги“, което е наричало себе си на свой езикъ, съ прибавката на тюркската дума „ери“ (човѣкъ — „мегери“ или „магери“). Дългото съседство, владическото отношение, а после дълготрайното съжителство предизвикватъ претопяване на тия две племена. Владѣтелите усвояватъ финския езикъ на подвластниците си, а последните — културата на своите господари. Отъ тогава това единно по езикъ и култура племе е познато подъ името „енегуръ — унгуръ — унгри“. Този народъ е поддържалъ връзките си съ съседните имъ „огури“, но, обогатенъ съ магерското племе на финските елементи, взима името си отъ последните и нарича себе си „мегери — магери — магаръ“ (та отъ тамъ и „маджари“, б. н.)

Оногурските маджари сж дошли до западното крайбрежие на Каспийско море подъ водителството на хуните, заедно съ съседните тѣмъ други огуриски племена, по всѣка възрастност къмъ 375 г., споменътъ отъ което се пази отъ множеството мѣста, носещи името „маджаръ“. По тѣхните стѣпки сж вървели и другите огуриски народи, като „карагури“ и „токуръ-огури“ и т. н.

Историческата съдба на българите и маджарите била такава, че тѣ трѣбвало да живеятъ около 8 вѣка заедно, въ общност, или въ прѣко съседство, измѣствайки се откъмъ Уралските планини къмъ долините на рѣките Волга, Донъ, Кубанъ, въ северните склонове на Кавказките планини и най-после около рѣките Донъ и Днепъръ, пометени отъ вихъра на „великото преселение на народите“. Отношенията имъ сж били до такава степенъ братски, че и въ дни, когато сж били раздѣлени и съ отдѣлни ханства, пакъ се зачитали и тачели като свои Византийският императоръ Юстинианъ I, по изпитания византийски начинъ, пратилъ злато, скъпоценности, златоткани дрехи и чрезъ голѣми обещания увещавалъ единия отъ хановѣ да нападне другия, чийто хора разсипвали византийската империя съ непрестанните си нападения. Ханътъ му отговорилъ: „Безбожно и неприлично би било да унищожаваме кръвните си родственици, не само защото сме еднѣкъ по езикъ, жилища, облѣкло и начинъ на живѣне, но и защото сме отъ едно и сѣщо потекло.“

Първото стѣлкновение, което изникнало между маджари и българите следъ толкова вѣка съвмѣстенъ животъ, било въ време на хановѣ имъ Сандилхъ и Заберганъ (Заберъ-ханъ?) въ 551 г. Византийският императоръ Юстинианъ I (527—565) съ подкупъ и обещания можалъ да убеди Сандилха да нападне държавата на Забергана въ едно време, когато бойните на последния били заангажирани въ походъ изъ балканските провинции на Византия. Сандилхъ нападналъ и разстроилъ почти незащитения станъ и земи на Забергана, но когато отпосле научилъ въоръжената постѣпка и целъ на византийския императоръ, пратилъ му послание, въ което между другото четемъ: „... Вѣлкътъ козината си мѣни, но кръвта си не промѣня... Никой още не е видѣлъ кучета да нападатъ стадата, а вѣлци да ги пазятъ... Ние, ужъ ваши приятели, живѣемъ въ пустата и неплодородна страна, а кутригурите (т. е. българите) иматъ жито, разкошни трапези и избите имъ сж

пълни съ вино. Тѣ иматъ дори и бани. Носятъ златни украси и се обличатъ съ тънки, пѣстри, златовезани дрехи...“ и пр.

Това нападение раздвоило двата народа, настроило ги враждебно, отслабило ги и скоро били покорени отъ авари и тюрки, макаръ като васали, та стояли подъ чуждо владичество 84 години. Въ 635 г. ханъ Куртъ (вѣлкъ, а не Кубратъ, както погрѣшно го пишатъ византийските лѣтописи) отъ общата българо-маджарска ханска династия Дуло (Джула, Гюла) освободилъ отъ ига и обединилъ заедно българите и маджари, но това било последната общност между тия два народа. Следъ смъртта на Курта (643 г.) подъ напора на прииждащите отъ изтокъ хазари, българите и маджари сж се раздѣлили завинаги, като всѣки е заживѣлъ за себе си въ отдѣлно ханство, макаръ по атаквизъмъ и досега да се чувствуваме като еднокръвни братя.

Следъ тази раздѣла, близу 200 години следъ това, въ 839 г. маджари и българите се срѣщатъ като неприязнители на Балканския полуостровъ. Маджарите били отседнали край р. Днепъръ, край българската граница и нахлували въ българските земи, които тогава, още като престолонаследникъ по тия мѣста управлявалъ Борисъ I. Такива срещи впоследствие е имало много и почти съ всички наши царе, както въ I-то така и въ II-то ни царства. Имало е случаи, когато маджарите сж ни били неприязнители, но много пѣти сж били въ съюзъ съ нашите царе и сж действували общо за постигане на нѣкоя предначертана държавническа целъ, ползна и за двете страни. За тия отношения обаче, нѣма да говоря, поради нѣмане на време сега.

Следъ падането ни подъ турците, погледите на всички българите били обрнати къмъ братята маджари, отъ които очаквали помощъ и освобождение отъ тежкото агаринско иго. Много маджарски бойци сж участвували още въ злополучната битка на „Косове-поле“ въ 1389 г. и пролѣли кръвта си въ борба противъ турците.

Следъ падане на България подъ турското робство, на българския народъ и главно на българската интелигенция останали два открити пѣтя: — тия, които при мирновременна обстановка имали за привилегия и патентъ „патриотството и българщината“, се потурчили и станали за братата си българите много по-лоши и отъ самите турци и ония истински родолюбци които за спасение на отечеството си очаквали помощъ само отъ мощната тогава маджарска земя. Тая нерадостна констатация ни се обрисувала особено добре и отъ синовете на Царъ Иванъ Шишманъ последниятъ български царъ: голѣмиятъ му синъ Александъръ се потурчилъ и загиналъ като защитникъ на турските интереси и мохамеданската вѣра, а малкиятъ, Фружинъ, избѣгалъ въ Маджарско, гдето получилъ братски приемъ, хубаво име, дипломатически постъ при маджарския кралъ по балканските въпроси и се проявилъ като хабъръ пълководецъ въ борба противъ турците. Той неговите сподвижници българите и цѣлиятъ български народъ искали, молили и настоявали за помощъ отъ маджарите. И тая кръвополитна и съ много жертви помощъ не закъсняла.

Презъ есенята на 1395 г. маджарските войски, предвождани отъ маджарския кралъ Жигмондъ, въ съдружие съ влашкия воевода кралъ Мирчо се спуснали презъ Влахия къмъ Дунава, за да се биятъ съ турците, да ги прогонятъ отъ полуострова и да освободятъ България. Превзели Турну-Мъгурели, но ги сварила люта зима, затова оставили гарнизонъ въ превзетия градъ и се върнали съ войските си назадъ. Кралъ Жигмондъ разбралъ, че съ такива малки сили не може да се прогони този голѣмъ и силенъ противникъ, та веднага заминалъ за Римъ при папа Бонифаций IX, поискалъ благословения му за кръстоносенъ походъ противъ турците, добилъ я организиралъ цѣла зима предстояния походъ и въ края на май 1396 г. въ гр. Буда се събрала една армия отъ рипари почти на всички християнски народи въ Европа, брояща между 100—200 000 души, готови за бой. Била организирана и флота. На 24 юлий войската, подъ върховната команда на Жигмондъ, потеглила въ две колонии къмъ поробените български земи, превзела Вилинъ и всички крепости и градове по Дунава до гр. Никополъ, чийто силна крепостъ оказвала голѣма съпротива, та настѣпващите войски спрѣли. Султанъ Баязидъ Илдьръмъ (свѣтканицата), който обсаждалъ Цариградъ, вѣгналъ обсадата, събралъ много войска и само за нѣколко дни пристигналъ край Никополъ на 27 септември 1396 г. и на следния денъ двете армии си дали кръвополитно сражение, отъ което излѣзли победители турците, като използвали несъгласието за първентво въ тая сбирщина войска на разнородни рипари. Единъ нашъ старъ лѣтописецъ описва това сражение така:

„...и бистъ сържение велие кървопролитие и падение множество властемъ и воємъ, яко потъмнѣти въздуху небесному отъ множества стрѣлъ и копий, подобно плѣвамъ отъ вѣтръ вишаємомъ, и бистъ тѣтенъ земли и посчати яко шуму велику отъ множества копий и щитовий и конемъ и людемъ падение ...“

Почти цѣлата войска била избита поголовно отъ турцитѣ-победители, самиятъ кралъ Жигмондъ билъ тежко раненъ, та едва се добралъ до Дунава, качилъ се на венециански корабъ и цѣла година се луталъ по Дунава, Черно-море. Срѣдиземно море, докато се побере въ кралството си. Много хиляди маджари оставили юнашкитѣ си кости на полесражението край Никополъ за освобождението на българитѣ отъ турско робство. Сърбитѣ, подъ водителството на князь Стефанъ Лазаровичъ, се били въ това сражение на страната на турцитѣ, като тѣхни васали.

Полско-маджарскиятъ кралъ Владиславъ Варненчикъ свикалъ въ Буда съборъ отъ първенци маджари и решили да се биятъ съ турцитѣ. Маджарскитѣ войски, предвождани отъ краля имъ и отъ всепобедния Яношъ Хунияди, презъ есента на 1443 г. потеглили по сухо къмъ Нишъ, гдето разбили войскитѣ на Султанъ Мурадъ II. Зимата ги хванала още въ София и се принудили да се върнатъ отъ Костенецъ по обратния пътъ. Но това не отчаяло маджаритѣ.

Есента на 1444 г. кралъ Владиславъ Варненчикъ потеглил съ 16.000 войска, отъ която 4.000 поляци, а другитѣ маджари, подъ главното командване на Яношъ Хунияди, въ походъ противъ турцитѣ, като презъ Оршова, все по Дунава, се запътили къмъ Варна. Къмъ тѣхъ се присѣдинилъ и влашкиятъ князь Владъ Дракулъ съ 3.000—4.000 конника. На 10 ноември 1444 г. станала срещата между тѣхъ и турскитѣ войски близу до гр. Варна. Въ боя кралъ Владиславъ билъ закланъ, по-големата частъ отъ войската му избита, а най-вече — убита се всѣка надежда за освобождение на християнитѣ отъ всепобеднитѣ турци. Така, повторно много маджарски синове загинали на българска земя за свободата на българитѣ.

Въ края на XVI в., когато Унгария попаднала подъ чужда власт и Маджарско се заплашвало отъ две голѣми сили: отъ северъ Германия, а отъ югъ — Турция, въ Трансилвания, тая малка Унгария, се съсредоточилъ цѣлѣниятъ маджарския огненъ духъ за свобода, самостоятелна култура и сила и подъ маждротъ ръководство на князь Жигмондъ Батори, братовъ синъ на Ищванъ Батори, който отъ князь на Трансилвания станалъ голѣмъ полски кралъ, се започватъ грандиозни дипломатически и военни приготовления: съ помощта на папата се засигурилъ откъмъ Германия; за князь на Влашко назначилъ протежего си Михаилъ, който, както и молдовскиятъ воевода Аронъ, прѣдци неговото върховенство; избѣгали отъ турско иго сѣрби му предлагали силитѣ, услугитѣ си и кралската власт. Трансилвания станала срѣдѣще на надеждитѣ на всички балкански народи. Рагузскиятъ търговецъ Павелъ Джорджичъ, който живѣлъ дълго време въ България, на 10 януарий 1595 г. отправилъ мемоаръ до князь Жигмондъ Батори въ който, като описва положението на поробенитѣ български, готовността имъ за борба, че винаги може да има отъ тѣхъ на разположение 25.000 храбри войници, го моли настоятелно да ги освободи отъ турцитѣ. Подготвенъ чобре, князь Жигмондъ Батори разбива турцитѣ въ Баа алъ, въ отговоръ на което турскиятъ великъ везиръ и голѣмъ военачалникъ, Синанъ-паша, минава съ 100.000 войска въ края на августъ 1595 г. въ Влашко, побеждава князь Михаилъ и превзема Търговище, Букурещъ и Браила. Князь Жигмондъ Батори, пълководецътъ му Ищванъ Бочкай съ 20.000 секи, много маджарски отреди, власи, сѣрби и съ много български-въстаници, водени отъ храбрия българинъ Баба-Новакъ, се спущатъ срещу войскитѣ на Синанъ-паша, разбиватъ ги, притискатъ ги до Дунава, който не могли да преминатъ, унищожаватъ ги, принуждаватъ „непобедимия Синанъ паша“ да бѣга, превзематъ Гюргево, разрушаватъ силната му крепостъ и моста, както и много градове край Дунава. Цѣлото християнско население на поробения полуостровъ, а най-вече българитѣ, се възбавили и възтържествували следъ тия успѣхи и мислили че се връщатъ годинитѣ на възлѣтия Яношъ Хунияди. Но providението било опредѣлило друго.

Пролѣтъта 1595 г. българитѣ пратили нароченъ пратеникъ при князь Жигмондъ Батори въ Седмоградско да иска въ помощъ за готвеното отъ самитѣ български въстание противъ турско робство, като по-после на сѣщия пишатъ: „на седмоградскитѣ страни и нашъ кралъ“ писмо, въ което поменаватъ:

„Ние всички, както духовни, така и свѣтски, видни и прости хора на тая страна, молимъ Ваша свѣтлость, като нашъ милостивъ господарь, за Бога, да благоволите и ни

изпратите единъ добъръ началникъ съ известно число хора, за да въстане и България.“

Жигмондъ Батори обещалъ помощъ отъ 2.000 маджари. Въстанието, подготвено отъ Павелъ Джорджичъ и водено отъ владиката Дионисий и Тодоръ Балина, избухнало въ 1598 г. въ В. Търново, но завършило крайно злополучно за българитѣ. Владиката Дионисий избѣгалъ въ Маджарско при Батори съ много български. Поради това, че той писалъ на Батори, че България е готова да му служи и българитѣ ще бѣдагъ вѣрни на клетвата си, се предполага, че между българитѣ и князь Жигмондъ Батори е имало форментъ клетвенъ съюзъ за борба съ турцитѣ.

Много пъти маджаритѣ сж правили опитъ да ни помогнатъ и освободятъ отъ непосилното турско робство, много сили, срѣдства и кръвъ сж пролѣли за това, но б-зполезно. Намъ се налага дългъ на признателностъ за тая имъ дейностъ и поменаване съ страхопочитание и богобоязнь паметѣта на загиналитѣ маджари.

Но не само въ бранъ, война, бойни полета и кръвъ сме имали общение и полза отъ маджаритѣ. Ние сме имали и имаме и въ научното, културното поле само полза отъ общуване съ тѣхъ. Така:

Първата българска печатна книга „Молитвени кринъ“ е печатана и издадена въ 1806 г. въ гр. Буда, въ университетската печатница, която работи, ето вече, отъ 361 г. на-самъ непрекъснато.

Отъ 10 печатни български книги между 1806-1820 г. деветъ сж печатани и издадени въ Буда въ университетската печатница, а отъ 6 — между 1820-1830 г. — 4 книги сж печатани пакъ тамъ. Отъ 1806 г. до 1869 г. въ сѣщия градъ и сѣщата почти печатница сж издадени и главно печатани 41 български книги. А това ще каже, че почти цѣлата българска печатна книжнина въ ония години на мракъ и страшна робия е печатана въ Маджарско, защото, освенъ тия книги и освенъ въ гр. Пеша, печатани сж български книги и въ други маджарски градове и печатници. Въ едно писмо възрожденецътъ ни В. Е. Априловъ съвѣгва и препорѣчва на Юрий Венелинъ „печатането на български книги да става въ Будинъ (столица на Унгария), като изгодно въ много отношения“.

Първата печатница въ България води началото си пакъ отъ маджаритѣ. Първиятъ български печатаръ Никола Карастояновъ презъ 1835 г. отишълъ въ Унгария и купилъ отъ маджарската университетска библиотека 150 оки букви, които тайно пренесълъ въ Самоковъ и почналъ книгопечатането на български. За да предпази себе си и печатницата си отъ потисническата турска властъ и сякашъ за да засвидетелствува на насъ, на българския народъ и на бж-дещето, че български и маджари сж свързани отъ вѣкове и че българското книгопечатане води началото си отъ маджарското, той още въ една отъ първитѣ си печатни книги пише: „Печатано будинскимъ писмени 1846 г.“

Първата печатна книга за банатскитѣ български е отъ 1851 г. и е написана отъ маджарския свещеникъ Имре Берещъ. Българитѣ въ Банатъ, преселени тамъ въ XIII вѣкъ и следъ Чипровското въстание, докато да бѣдагъ откъснати отъ второто си обично отечество и хвърлени подъ робство въ злокобния Трианонъ, се радваха на благосъстояние, свобода и приспѣхъ имъ устремъ къмъ знания въ свободолубива Унгария и иматъ печатани много книги, списания и вестници на български езикъ въ маджарскитѣ печатници въ градоветѣ Буда-Пеша, Арадъ, Сегедъ и Темшваръ.

Маджаритѣ отворили пътя на българитѣ къмъ Централна и Западна Европа за стопанско, културно и идейно общуване и заемки и съ това спомогнали за възбавдането ни и за избяване революционнитѣ идеи за свобода, независимостъ и скъсване петвѣковнитѣ робски вериги. Само преди около 100 години, за да отиде българинъ въ Централна или Западна Европа, е трѣбвало да пътува много дълго време съ кола, каруца, на конь, на муле, па и пеша, презъ гористи, стрѣмни и опасни пѣтища, да се излага на всѣкакъвъ видъ опасности и да харчи много срѣдства отъ бедната и робска кесия. Желѣзници тогава още не е имало. Най-евтинъ, удобенъ и бръзъ е билъ водниятъ пътъ. По Дунава не се пътувало дотогава, защото праговетѣ и тѣснинитѣ при „Желѣзни врата“ не позволявали това. Известниятъ маджарски държавникъ-реформаторъ и голѣмъ патриотъ графъ Сейчени, съ единъ приспѣхъ на народа му фанатизъмъ, упоритостъ и постоянство се заема да премахне тая природна прѣчка, увещава, настоява и най-после се налага, като Унгария го натоварва да рѣчи тая воденъ пътъ. Той сторилъ това следъ 1833 г. основалъ първото дунавско параходно дружество и пустналъ до Черно море параходи по Дунава. Дълго време рейсовитѣ параходчета минавали по българския брѣгъ, безъ никой да смѣе да се качи на тѣхъ. Натоварили сме

циален телляинъ да вика по пристанищата, както било въ Ломъ и др., да се качват пжтници, но никой не се довървявал на водата и на новия вид пжтуване. Скоро, обаче, народътъ свикналъ и по бистритъ води на тихия бѣлъ Дунавъ потекли оживени културни и стопански връзки между просвѣтена Европа и поробения, но съ будно съзнание български народъ. Общата сѣдба на великитъ мжже-реформатори не пощадила и графъ Сейчени: капиталисти и експлоататори обсебили основаното отъ него паракодно дружество; политици-потисници жестоко смазали революцията на маджаритъ, водена отъ патриота Кошутъ, и наложили неправди надъ маджарския народъ. Това не могълъ да понесе борческитъ, възвишенъ, правовъ и патриотиченъ духъ на графъ Сейчени, та полудѣлъ и на 1860 г. умрѣлъ на 69-годишна възраст, но дѣлото му, за насъ българитъ, на и за всички източни народи, никога нѣма да умре. Вѣчна слава на тоя маджарски синъ и на великото му дѣло!

Голѣмиятъ маджарски патриотъ-революционеръ Кошутъ Лайошъ вдигналъ маджаритъ на бунтъ за пълна независимостъ и самостоятелностъ противъ Австрия, но следъ една славна и успѣшна борба презъ 1848/1849 г., неочаквано рускитъ царски войски се явяватъ противъ маджаритъ и жестоко сразаватъ въстаналия и възрадващъ маджарски народъ. Оцѣлѣлитъ водачи се разбѣгали. Кошутъ Лайошъ съ свои войници и сподвижници се спасилъ въ Видинъ, гдето престояли отъ 22 августъ до 3 ноември 1849 г. Макаръ съ сломенъ духъ, прокудени на чужда земя, обезоржжени отъ турскитъ власти, буднитъ и дѣлови маджари не останали бездейни. Емигрантътъ Гаврилъ Егренши, голѣмъ маджарски актьоръ, организиралъ театрална труппа и изнесълъ въ Видинъ представление, което е първото театрално представление на българска земя и се счита за начало на театралното дѣло у насъ. Маджари поставятъ основата на българския театъръ. Къко голѣмъ артистъ е билъ Гаврилъ Егренши показва фактътъ, че, като почналъ да декламира стихотворението „Лудиятъ“ отъ Петьофи, турскиятъ паша и мнозина първенци напустнали изплашени представлението, като помислили, че наистина декламаторътъ полудѣлъ на сцената.

Отъ Видинъ по-голѣмата частъ отъ емиграцията заманила за Шуменъ съ Кошутъ Лайошъ. Членъ отъ тая емиграция, маджаринътъ Шафранъ, станалъ воененъ капелмайсторъ на турска служба въ Шуменъ. Въ свободното си време свиквалъ, обучавалъ и организиралъ отъ любители българчета оркестъръ, който свирилъ при разни случаи. Това е първиятъ български оркестъръ, въ който маджаринъ учи българчета на ноти и на общо оркестрово свирене. Единъ отъ ученицитъ му билъ и Добри Войниковъ, който впоследствие става диригентъ на оркестъра, като прави „контра-басъ“ отъ дъсчници на сандѣкъ за лимони; създава български театъръ, пише български драми и пр. все по подбута и ръководство на маджарската емиграция.

Емигрантитъ-маджари основаватъ фабрика, обзавеждатъ образцово стопанство, впушатъ се въ стопанския животъ, като служатъ за образецъ и наиздание на българитъ. Маджаринътъ Георги Силади отваря аптека въ Шуменъ, а после се мѣсти въ Русе и минава като единъ отъ първитъ аптекари у насъ, а синътъ му, Атила Силади, като български майоръ, загина при атентата въ „Св. Кракъ“ — 1925 г. Революционерътъ ни поетъ Любенъ Каравеловъ описва единъ унгарецъ-емигрантъ на име Ковачъ, останалъ като учителъ въ гр. Пловдивъ, за образецъ на родолюбие, трудолюбие, преданостъ къмъ учебното дѣло и живъ случай за наиздание на българското учителство отъ онова време.

Д-ръ Никола Минковъ: Да се отпечати!

Марко Сакарски: Въ връзка съ културното влияние на тая маджарска емиграция и на маджарската борба, която станала причина за прокудата имъ въ наши земи, не може да не споменемъ и за идеолога борецъ-поетъ, голѣмъ маджаринъ Шандоръ Петьофи. Той не е идвалъ у насъ, обаче неговото дѣло, неговата поезия, неговото творчество, неговата саможертва сж били, сж и ще бждатъ винаги у насъ. Азъ не зная дали би могълъ да се намѣри българинъ, който да направи разлика между маджарина Шандоръ Петьофи и българина Христо Ботйовъ. Когато човѣкъ чете: „На кракъ, маджарино, родината те зове!“, сякашъ чете Ботйовъ повикъ за бунтъ и въстание; когато прелиства стиховетъ на Ботйова, сякашъ предъ човѣка се изпрѣчва разчорлената фигура на „Лудиятъ“ отъ Петьофи, недоволна отъ неправдитъ въ свѣта и искаща справедливостъ, равенство и братство при новъ строй, въ близко време. И двамата пламтятъ чрезъ огъня на поезията, съ жилото на присмѣха и сарказма; и двамата владѣятъ съ

еднакъвъ вещина перото и сабята; и двамата играятъ въ саможертва на кладата за свободата на своя родъ; и за двамата народътъ мисли, че сж още живи — единиятъ изъ безкрайнитъ сибирски полета, а другиятъ изъ Днѣпрбекирскитъ зандани; и двамата сж наистина още живи, защото: „... Тъзъ, който падне въ бой за свобода, той не умира“, и живѣятъ като кумиръ въ съзнанието на пламенната младежъ, на студентството, което тачи паметъта имъ — маджарското за Петьсфи на 15 мартъ, а българското за Ботйовъ на 2 юний всѣка година. Дано пребждѣ тѣхнитъ духъ отъ нине и до вѣка, защото, щомъ тия народи излѣжаватъ такива синове, нѣма да загинатъ вѣвѣки.

Другъ маджаринъ — Филипъ Феликсъ Каницъ, роденъ въ Буда-Пеща, синъ на търговци, отдалъ се, по призвание свше, отъ малкътъ на художество, като сътрудникъ на голѣмия вестникъ „Илюстрационъ пайтунгъ“ следъ като изходилъ Босна, Черна-гора и Сърбия, на 15 юний 1860 г. попада въ българския градъ Нишъ, запознава се съ симпатичното българско население тамъ и веднага взема страната му въ развихрената църковна борба на български народъ съ гръцката патриаршия въ Фенеръ. Презъ 1864 г. той предприема пжтешествие изъ българскитъ земи, свързано съ голѣми неприятности — лоши чжтища, негода въ храна, нощуване, нощивка, подозрения, че е шпионинъ, преследване, та даже и арести. Силната воля, голѣмата любознателностъ и все повече растящата любовъ на тоя маджаринъ къмъ българския народъ наддѣляватъ надъ всичко и въ резултатъ въ 1875 г. се явява тритомниятъ му трудъ „Дунавска България и Балканътъ“, който се изчерпва веднага, издава се наново, превежда се на френски, руски и други езици, и културниятъ свѣтъ опознава българската земя и българския народъ — който по това време, съ всички сили, съ въстания и кръвъ се бори за свобода и самостоятелностъ — отъ симпатичното и пълно описание и рисунки на Филипъ Ф. Каницъ. Жалко, че тоя голѣмъ трудъ за България и до днесъ не е преведенъ на български, а сж преведени, издадени и разпространени хиляди романи и романчета отъ знайни и незнайни автори, преизпѣлени съ глупости и небивалици, които трѣватъ душитъ на младежъта. Книгата е илюстрирана съ повече отъ 100 картини, рисувани отъ Ф. Каницъ, изъ действителността по българскитъ земи въ онова време. Всѣки българинъ, който иска да види миналото на своето селище, трѣбва да прочете тая книга и да прегледа рисункитъ ѝ, та да има ясна представа за онова време и ония ярави. Голѣма частъ отъ Европа опозна насъ чрезъ тая книга, а ние още не я познаваме, поради своята нехайностъ.

Обаждатъ се: Не се ли свърши?

Марко Сакарски: Още презъ 1833 г., презъ черното турско робство, Имре Фривалски, уредникъ на отдѣла за естествени науки при маджарския народенъ музей, пратилъ въ българскитъ земи и планини двамата си помощници, за да проучватъ и събиратъ материали за растителното и животинско царство. Поради лошитъ условия на живогъ, единиятъ ученъ мжжъ умира въ България. Въмѣсто него пристига другъ, но и той умира. Двама учени маджари умрѣли като мжченици на науката, но сложили здравата основа на българската ботаника и зоология и я-изкарали на показъ презъ цѣлия ученъ свѣтъ.

Викторъ Янка, уредникъ на маджарския народенъ музей презъ 1871 г. самъ идвалъ въ българскитъ земи, обхождалъ много мѣста, между които и легендарнитъ хайдушки върхове и усои на българската юнашка Пиринъ-планина, за да проучва и събира материали за положителната наука.

Арпадъ Дегенъ, другъ ученъ маджаринъ, преработилъ събранитъ материали отъ българскитъ земи, изработилъ свой планъ за попълване празнотитъ и изпратилъ презъ 1892-1893 г. свой човѣкъ въ България за проучване и научни попълвания.

Шандоръ Яворка и други двама маджарски изследвачи, спомнете си, само преди нѣколко години работиха въ България.

Лайошъ Биро и Золтанъ Силади, учени маджари, сжщо работиха въ Мадара, Плиска и околноститъ имъ все за обогатяване българската наука.

Колкото и да се сила, нито времето, нито мѣстото, нито догиваната целъ ми позволяватъ да изброя дѣлото и творчеството на всички учени маджари, които подъ една или друга форма сж работили и допринесли кой повече, кой по-малко за България или за българската наука. Тукъ ще спомена имената само на ония, които считамъ, че сж се отличили особено много за нашата, българската наука, и къмъ които цѣлиятъ български народъ дължи признателностъ и благодарностъ. Тѣ сж:

I. Археолози: Андрашъ Алфьолди, Нандоръ Фегихъ, Золтанъ Такачъ, Тиборъ Хорватъ и проф. Геза Фехеръ и др.

II. Езиковеди (филолози): Йожефъ Буденцъ, Бернатъ Мункачи, Золтанъ Гомбоцъ, Яношъ Мелихъ и Дюла Неметъ.

III. Историци и езиковеди: Балинтъ Хоманъ, Графъ Ишванъ Зичи, Йенъ Дарко, Дюла Моравчикъ, Проф. Геза Фехеръ.

IV. Етнографи: Ишванъ Дйорфи, Ишванъ Ечеди и др., които по покана на проф. Геза Фехеръ работиха въ България, въ Мадара и Плиска и другаде.

Налага се да кажа само няколко думи за маджарския министър на външните работи и народното просвещение: г-н проф. д-ръ Балинтъ Хоманъ, който, като представител на правителството, подписа културната спогодба, която разглеждаме.

Г-н проф. д-ръ Балинтъ Хоманъ, завършил университета „Пазманъ Петеръ“ въ Буда-Пеща, хабилизирал там, получил титлата „докторъ“ и станал доцент по сръдно-вѣковна и унгарска история. Следъ общоевропейската война станалъ библиотекаръ въ голѣмата библиотека „Сейчинъ“, после — главенъ директоръ на унгарския народенъ музей, следъ това професоръ по сръдно-вѣковна история и отъ 1932 г. насамъ е министър на изповѣданията и народното просвещение въ Унгария, гдето се проявил като смѣлъ и мѣдър реформаторъ въ учебното дѣло. Той е ученъ историкъ и езиковедъ съ свѣтовна известност. Почетенъ докторъ е на осемъ различни университети въ Европа. На 21 февруарий 1941 г. бѣше провъзгласенъ тържествено за такъвъ и отъ нашия университетъ „Св. Климентъ Охридски“. Само по себе си това вече ясно говори за неговитѣ заслуги къмъ науката. Той е написалъ много научни трудове, по-важни отъ които сѣ: 1. Историята на унгарскитѣ монети; 2. Унгарска история; 3. Изворитѣ на унгарскитѣ хроники; 4. Нови пѣтица на унгарската историография; 5. Произходъ на сейкелитѣ и др. Въ своитѣ исторически изследвания той намира, че маджаритѣ и българитѣ сѣ не само родствени племена, живѣли и общували много вѣкове изъ Евро-Азия, имали обща сѣдба и участъ обща ханска династия, но и че маджаритѣ били единъ клонъ отъ българитѣ, онггуритѣ, който се сѣлѣ въ кръвосмѣшения съ победенитѣ фини „Магери“, та отъ тѣхъ добилъ името си „маджари“, а и първата унгарска династия на Арпатитѣ и волачитѣ на унгарцитѣ при идването имъ въ унгарската равнина, сѣ били сѣщо въ тѣсни родствени връзки съ българитѣ. Той поддържа че не само въ датечното минало, но и сега, особено следъ золотушето на Ньойи и Трианонъ, обща участъ и еднаква историческа сѣдба свързва и ще свързва вѣчно двата братски народа маджари и българи.

Професоръ Геза Фехеръ е другъ ученъ маджаринъ, когото ние имаме като българинъ, защото се показва много по-голямъ българинъ, отколкото много българи, и защото даде и допринесе за българщината толкова много, като мажарина българинъ.

Той е роденъ презъ 1890 г. въ Пещенски окръгъ; следвалъ и завършилъ университетитѣ въ Дебреценъ и Буда-Пеща по история, лингвистика и археология. Роденъ и надаренъ по призвание свине за наука и научни изследвания, той още съвсемъ младъ, презъ 1913 г. издава първия си наученъ трудъ „Прародината на унгарцитѣ“, който трудъ го поставя въ редоветѣ на първитѣ учени съ известностъ и го насочва да дири общността въ далечното минало между маджари и българи. Като войникъ, взема участъ въ общоевропейската война и велика следъ свършването ѝ билъ изпратенъ въ Цариградъ, за да изучи ръкописитѣ на гръцката патриаршия. Презъ 1920 г. издалъ две книги: „Кратка история на прабългаритѣ“, на маджарскитѣ езикъ, и „Старата история на българитѣ и унгарцитѣ и връзкитѣ на двата народа“. Изнесенитѣ безспорни данни въ тия му трудове насочватъ него и маджарскитѣ учени къмъ заключението, че за да се разбули и порочи животътъ и културата на старитѣ маджари, трѣбва да бѣде изучено миналото на прабългаритѣ. Унгарското министерство на народното просвещение натоварило съ тая тежка задача г. проф. Геза Фехеръ, който дохожда въ България презъ лѣтото 1922 г. и отъ тогава досега, его вече 19 години, непрекъснато работи по това. Волеви, упоритъ, дѣлови, любознателенъ, непретенциозенъ, самouverенъ и винаги съ повишено самочувствие, като истински маджаринъ, той се откъсва далеко отъ жена, деца, семейни радости и уютна обстановка, запрета рѣжави и мѣжки заработва денонощно по догонване на научната истина и възложената му задача. Нито зимни студове, нито лѣтна жѣга нито есенни мъгли и дъждове могатъ да го спратъ и да му попрѣчатъ въ работата. Обикаля цѣла България, катери се по опасни, отвесни скали, та подъ мъхъ, диней и прахъ да търси стари надписи и знакове; увира се въ търнаци, между бурици, змии и гущери, за да

търси следи отъ стари зидове и постройкы, свидетели на минала слава, величие и бойни подвизи; когае могили и гробници, съ прѣсти рови зѣмя, пѣськъ и чакълъ, за да дири следи отъ глинени сѣдове и останки отъ стара култура; обхожда разсипани следи отъ стари бойчи окопи и насипи и сякашъ се вслушва да чуе звѣна отъ ятаганитѣ на стари витязи, или свистенето на бързоменни стрели; боде очитѣ си по стари писания и прашни лѣтописи, за да пресъчува, съпоставя и открива ново, все ново и ново въ старото, въ все по-старото и по-старото. Който не е ровилъ гробища, за да дири коститѣ или какви и да е следи отъ своитѣ родители, или отъ своитѣ славни дѣди, нищо не знае. А г-нъ проф. Геза Фехеръ, его вече 19 години, все рови, копае, дълбае, стърже, промива, проучва и намира, все намира и много, извънредно много намѣри за нашитѣ далечни и стари дѣди прабългаритѣ.

Съ малки прекъсвания, отъ 1924 г. до 1937 г., почти цѣли 14 години той работи въ Мадара; при непоносима жѣга, брулещъ вѣгъръ и пронизваща мъгла, той висѣ като паекъ на дървено скеле, за да гадае писанитѣ а на великия български ханъ Омуртагъ; пада отъ скелитѣ и си счува дѣсниятъ кракъ отъ китката, та куца и досега; увира се въ палатки, колиби и землянки, между змии, гущери и гадове, по липса на удобства за кивѣне тогава тамъ, но не се отчая и довърши дѣлото си.

Презъ цѣлата 1935 г. той работи въ Плиска, при липса на каквито и да е условия за шо-годе обзавеждане и пошукване, за да дири останки отъ славното българско минало.

Презъ 1936 г. той прави разкопки и пресъчвания на Мумжиларската могила, въ безводния Дели-Орманъ, и работи при най-голямъ оскѣдница, даже и при липса на вода за пиене. Презъ малкото си свободно време той общува съ селянитѣ, говори имъ за славното българско минало и величавитѣ паметници, останали отъ него, и селянитѣ до-толкова го обикнали, че когато имъ казалъ, че ще остави разкопкитѣ и ще си отива по липса на сръдства за работа, тѣ се притичватъ съ свои сили, даромъ, кой съ каквото може, да му помогнатъ въ тия научни работи за българщината. Тия прости и крайно бедни селяни, съ постѣпки като тая, сѣ предизвикали сълзи на умиление и възторгъ въ неуморния професоръ Геза Фехеръ. Много наши надути богаташи, наперени общественици и самомнителни учени трѣбва да взематъ поука отъ нашитѣ прости и бедни, но умни и съ будна интуиция селяни.

Той прави разкопки и проучвания още и въ Калугерица, Теке-Козлуджа и на други мѣста изъ България.

За постигане на предначертаната си задача, освенъ България, е обходилъ още: Бесарабия и Добруджа, гдето румѣнскитѣ власти сѣ го задържали четири пѣти въ яхѣри, навеси и нечисти затвори, считайки го за шпионинъ или голѣмъ иманѣрь. Обходилъ е Гърция, Турция, Иракъ, Иранъ, Сирия и Персия, като е изгърпѣлъ маса несгоди. При непоносима жѣга отъ 51^а той миналъ презъ Сирійската пустиня до Багдадъ и оттамъ въ Персия, която проходилъ отъ Каспийско море до Персийския заливъ. Между Хамаланъ и Керманшахъ го нападнали въоръжени кюрди и насмалко шѣлъ да бѣде убитъ. Свършили му се паритѣ и, за да може да продължи работата си и да утолява глада си поне отчасти, се принуждава да продаде палтото си, дрехитѣ си и всичко ненужно, освенъ ценнитѣ си записки, та да купува по малко овощия, до-като стигне до гр. Анкара.

(Народниятъ представител д-ръ Георги Липовански разговаря съ проф. Геза Фехеръ, който се намира въ лѣжата на чуждестраннитѣ журналисти)

Председателъ Никола Логофетовъ: (Звѣни) Г-нъ Липовански! Оставете г-нъ Фехеръ да слуша, защото за него се говори!

Д-ръ Георги Липовански: И азъ, и той слушаме.

Марко Сакарски: Като плодъ на тоя му 19-годишенъ упоритъ трудъ, постоянство, лишения и несгоди, сѣ неговитѣ 50 научни труда, изследвания, много отъ които сѣ писани и печатани на български езикъ, други на маджарски, на нѣмски, на френски. Всѣки, който иска да се почувствува българинъ, трѣбва да прочете тия му трудове. Всѣки който иска да се възгордѣе като българинъ, трѣбва да се опознае отъ тия съчинения и да отиде на самото мѣсто да види акропола на българщината въ Плиска, въ Мадара и въ Преславъ, въ „тия славни съсини“, отгдето нѣкога прабългаритѣ сѣ владѣли и заповѣждали на земитѣ между Черно и Азовско морета, севернитѣ Карпати, Горния Дунавъ, Синьото море и Бѣлото море. Тукъ отъ тия свети мѣста ще чуе звѣна на сабитѣ и цивилизирани

вихрената непобедима конница на българските ханове, кавхани, боили, канари, таркани и бойци, готвещи се за победен поход към Цариград, към Солун, или нѣкъде към Виена.

Отъ величавитѣ останки по тия мѣста всѣки българинъ ще разбере каква култура и колко голѣмъ творчески размахъ сѣ имали нашитѣ праѣди. Величавата осанка на Мадарския конникъ, единственъ по рода си паметникъ въ Европа, ще му подсказва какви голѣми художници и скулптори сѣ имали въ далечното минало, предъ чието творчество нескопосни паметници, като тоя, затворенъ въ гробни черни дѣски до църквата „Св. София“, тукъ, въ София, изглеждатъ на прескжпи, но нескопосни детски играчки. Духътъ на българщината, който витае и досега по тия мѣста, изпаренията отъ ястията и сладкиятъ гласъ на стаканитѣ при пишни угощения, които като чели се вършатъ и досега тамъ, ще подсказва на всѣки българинъ: защо прабългаритѣ въ миналото сѣ били първенци въ азиатската хунска империя, въ европейската хунска империя и въ Аварската империя; защо първи тѣ сѣ пустили бразди по необятнитѣ и диви въ миналото земи надъ Северенъ Кавказъ, въ днешна Поволжска и Южна Русия, по чийто бразди и до днесъ се бразди, оре и сѣе; защо тѣ навсѣкъде, гдето сѣ били и минали, сѣ носили култура, знания и сръчност; защо тѣ първи отъ всички сѣ могли да образуватъ и създадатъ велика българска империя въ Централна и Източна Европа, тамъ, гдето никой преди тѣхъ не е могълъ да се закрепи, и да дѣлатъ межданъ сѣ империтѣ на франкитѣ и на Византия; всѣки ще разбере — защо именно отгукъ и отъ нашитѣ славни праѣди се е прѣснала просвѣтата и книжнината въ цѣла Централна и Източна Европа; всѣки ще схване и разбере единството въ боевъ духъ, смѣлостъ, решителностъ, издръжливостъ, носия, облѣкло, домашно обзавеждане, знания, сръчностъ, занятия, идеали и постижения — чакъ отъ далечното минало, та и досега, че сѣ свързвали, свързватъ и ще свързватъ двата братски народа — маджарския и българския.

Тия и много още нѣща ще разбере и научи всѣки българинъ отъ скжпитѣ за българщината съчинения на проф. Геза Фехеръ — по-голѣмъ българинъ отъ мнозина българи. Както винаги, така и сега, прѣвъ отъ всички насъ разбира това нашия мѣждъръ, ученолюбивъ, предвидливъ, всезнаещъ, всевиждащъ и подвиженъ царъ, Н. В. Борисъ III, който не веднажъ спохожда проф. Геза Фехеръ на самото мѣсто, като работи по канаритѣ, могилитѣ, крепоститѣ и гробницитѣ, прецени заслугитѣ му къмъ българщината и, както е редно, го награди по царски съ съответно отличие. Признателностъ и благодарностъ къмъ тоя унгарски ученъ дължи и цѣлиятъ български народъ, който, чрезъ своето народно представителство, трѣбва да намѣри начинъ и възможностъ да му я изкаже по прабългарски замахъ.

Потомцитѣ на народъ, у чийто жили тече поне капка силна кръвъ на прабългаритѣ, за които проф. Геза Фехеръ откри толкова важни и нови работи, та ни завидѣха много народи и всячески желаятъ да се каже и докаже и за тѣхнитѣ праѣди това, което професоръ Геза Фехеръ доказа за прабългаритѣ — тия потомци ще трѣбва да съумѣятъ и намѣрятъ начинъ да увѣковѣчатъ неговото дѣло, него самия, както той извади изъ праха и увѣковѣчи научно българщината.

Хвала и честъ на тоя маджарски ученъ, на всички поменати отъ менъ маджари, на цѣлия маджарски народъ и дано Богъ даде съ общи усилия маджари и българи, чрезъ тая културна спогодба и чрезъ всички народни сили да се приобщатъ къмъ новия, свѣтълъ и справедливъ редъ на утрешна Европа, та и въ полето на културата и правдата да бждатъ и да пребждатъ вѣвѣки. (Ржкоплѣскания)

Председателъ Никола Логофетовъ: Разискванията сѣ приключени.

Ще гласувамъ. Които отъ г-да народнитѣ представители одобряватъ подписаната въ София на 18 февруарий 1941 г. спогодба между царство България и кралство Унгария за културно сътрудничество, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ Петъръ Габровски: Моля да се пререди дневниятъ редъ, като разгледаме точка четиринадесета.

Председателъ Никола Логофетовъ: Г-нъ министърътъ на вътрешнитѣ работи моли народното представителство да се съгласи да пререди дневния редъ, като разгледаме точка четиринадесета. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме къмъ точка четиринадесета отъ дневния редъ:

Второ четене на законопроекта за уреждане собствеността върху държавни и общински имоти, дадени или завзети за нуждитѣ на бѣжанци.

Моля г-на докладчика да прочете законопроекта.

Докладчикъ Дочо Христовъ: Г-да народни представители! Комисията се занима най-обстойно съ първоначалния законопроектъ и внесе нѣкои измѣнения въ членове 2, 7, 14 и 21. (Чете)

„ЗАКОНЪ

за уреждане собствеността върху държавни и общински имоти, дадени или завзети за нужди на бѣжанци.

I. Общи положения.

Чл. 1. Този законъ урежда собствеността върху държавнитѣ и общински имоти, дадени или завзети за жилища и други нужди на бѣжанци, въ връзка съ закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминѣка имъ.

Всички разпоредби на закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминѣка имъ, доколкото не се отмѣняватъ или измѣняватъ тукъ, иматъ съответно приложение и за уреждане на собствеността, призната съ настоящия законъ.

Всички разпоредби на настоящия законъ иматъ съответно приложение и за уреждане на собствеността, призната съ закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминѣка имъ.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ заглавieto и чл. 1 на законопроекта, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 2. Подъ бѣжанецъ по смисъла на настоящия законъ се разбира всѣко лице, което има постоянно мѣстожителство въ царството и отговаря на условията, опредѣлени въ чл. 2, алинея първа, и забележката му отъ закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминѣка имъ.

Въ новоприсъединенитѣ земи къмъ бѣжанцитѣ се приравняватъ и пострадалитѣ отъ войнитѣ, ако тѣ отговарятъ на условията по чл. 2 отъ закона за издаване нотариални актове за собственостъ върху общински мѣста, дадени или зети за жилища на бездомници и ако сѣ установили на постоянно мѣстожителство въ сжшитѣ земи преди 15 ноемврий 1934 г.“

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 2, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„II. Собственостъ върху имотитѣ.

Чл. 3. Всѣки, който се е снабдилъ съ нотариаленъ актъ за собственостъ на имотъ, било по реда на настоящия законъ, било по реда на закона за заселване на бѣжанцитѣ и обезпечаване поминѣка имъ, разполага съ всички права на собственикъ върху имота, съгласно законитѣ въ царството, и може да го отчуждава, при спазване условията по следващата алинея, както и да го обременява съ всички вещни права на общо основание.

Отчуждаването на имота се допуска само следъ като се изплати на държавата или общината дължимата за него цена, както и заемитѣ, отпущнати на бѣжанецъ отъ Българската земеделска и кооперативна банка съ или безъ гаранция на държавата.“

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 3, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„III. Признаване на собствеността.

A. Относно завзети имоти.

Чл. 4. Признава се собствеността:

а) на бѣжанецъ, който до 15 ноемврий 1934 г. е завзелъ и до 31 декемврий 1936 г. е застроилъ и ползувалъ лично за свои и тия на семейството си нужди държавно или общинско мѣсто, ако то е регулирано като дворенъ

парцелъ. При липса на регулация, се постъпва съгласно чл. 9 отъ закона за уреждане собствеността върху общински мѣста, дадени или заети за жилища на бездомници;

б) на бѣжанецъ, който до 15 ноември 1934 г. е завзелъ и използвалъ лично за свои и тия на семейството си нужди държавни поминѣчни сгради, ако тѣ сѣ застроени въ регулирани дворни парцели, като при липса на регулационенъ планъ се постъпва съгласно предходната разпоредба;

в) на бѣжанецъ, който до 15 ноември 1934 г. е завзелъ и използвалъ лично за свои и тия на семейството си нужди държавни поминѣчни сгради, като воденици, динки и др., намиращи се вънъ отъ чертитъ на населеното мѣсто. Дворището на такава сграда не може да е по-големо отъ единъ декаръ и половина;

г) на бѣжанецъ, който до 31 декември 1938 г. е приелъ мѣсто отъ бѣжанецъ или другъ бездомникъ съ частенъ, но съ достовѣрна дата договоръ, ако е застроено до 31 декември 1936 г. и се използва отъ бѣжанеца за негови или тия на семейството му нужди. Тази разпоредба важи и за случаетъ, когато е приета готова държавна сграда. Въ първия случай, ако бѣжанецътъ, отъ когото е прието мѣстото съ построеното жилище, има сключенъ заемъ отъ Българската земеделска и кооперативна банка, подъ гаранция на държавата, за постройка на същото жилище — вториятъ бѣжанецъ поема върху си и дълга къмъ Българската земеделска и кооперативна банка, който изплаща въ сроковетъ, установени въ наредбата-законъ за уреждане заемитъ, отпущнати по закона за заселване бѣжанцитъ и обезпечаване поминѣчка имъ;

д) на бѣжанецъ, който, следъ като се е сдобилъ съ мѣсто или сграда по единъ отъ начинитъ, указани въ предшествуващитъ букви на настоящия членъ, се е явилъ и е купилъ имота на търгъ, но не е устоялъ на задълженията си по тази продажба;

е) на инвалидитъ, вдовицитъ и сирацитъ отъ войнитъ, родителитъ на убититъ отъ войнитъ, опълченцитъ отъ „Шипка“ и вдовицитъ имъ и доброволцитъ отъ 1885 г. за общинскитъ мѣста въ гр. Стара-Загора, отчуждени по закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване поминѣчка имъ и изплатени отъ държавата“.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 4, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 5. Признатата по чл. 4 собственостъ се отнася само за една урегулирана парцела, респективно за единъ имотъ по буква „в“ на същия членъ.

Бѣжанцитъ и приравненитъ къмъ тѣхъ (чл. 2, алинея втора) трѣбва да притежаватъ качествата на безимотни по смисъла на законитъ, за които се говори въ чл. 2“.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 5, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 6. Имотитъ, върху които се признава собственостъ съгласно чл. 4, се изплащатъ съ 20 равни безлихвени годишни вноски, споредъ емлячната имъ оценка за периода 1929—1934 г.; ако такава оценка нѣма, тя се опредѣля за същия периодъ по реда на наредбата-законъ за данѣкъ върху сградитъ. На бѣжанци, които не сѣ обезщетени за имотитъ имъ въ държавата, отъ кждето сѣ дошли, оценката се намалява съ 50%. За дължимата сума се вписва законна ипотека“.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 6, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Б. Относно даденитъ имоти.

Чл. 7. Признава се собствеността на бѣжанцитъ, на които е даденъ имотъ (земи, мѣсто или сграда), съгласно закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване поминѣчка имъ и които, следъ като сѣ имали права да се снабдятъ съ нотариални актове по реда и въ сроковетъ, предвидени въ сѣния законъ, сѣ загубили тѣзи права, поради пропускане на сроковетъ за уреждане на собствеността имъ.

Изплащането на тия имоти става въз основа на извършенитъ отъ околийскитъ бѣжански комисии оценки. Ако такива нѣма, тѣ се опредѣлятъ отъ комисия, въ съставъ: данѣченъ представителъ, общински представителъ и представителъ на техническа власть. Цената се изчислява по време даване имота. Оценкитъ се утвърждаватъ отъ директора на областта и не подлежатъ на обжалване. На бѣжанци, които не сѣ обезщетени за имотитъ имъ въ държавата, отъ кждето сѣ дошли, оценката се намалява съ 50%. Дължимата сума се изплаща съ 20 равни годишни безлихвени вноски, като за обезпечаването ѝ се вписва ипотека върху имота.

За бележка. Бѣжанцитъ, на които сѣ дадени мѣста за жилищни или поминѣчни сгради, съгласно закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване на поминѣчка имъ, и които не сѣ ги още застроили, сѣ длъжни да сторятъ това най-късно до края на 1943 г. Въ противенъ случай мѣстата се отнематъ административно по заповѣдъ на министра на земедѣлието и държавнитъ имоти — за държавнитъ мѣста, и на кмета по решение на общинския съветъ — за общинскитъ мѣста, безъ обезщетяване за подобренията и безъ връщане на внесенитъ суми“.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 7, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„IV. Снабдяване съ нотариални актове.

Чл. 8. Въ срокъ 2 години отъ влизането въ сила на настоящия законъ правоимащитъ по него трѣбва да предявятъ искане до съответната служба при Министерството на земедѣлието и държавнитъ имоти или предъ общината за снабдяване съ нотариални актове, като придружатъ искането си съ необходимитъ доказателства.

Снабдяването съ доказателства и издаване на нотариалния актъ става безплатно, съгласно чл. 8 отъ закона за издаване нотариални актове за собственостъ върху общински мѣста, дадени или заети за жилища на бездомници“.

Въ този членъ има една печатна грѣшка: въ първия редъ, вмѣсто 3 години, е напечатано 2 години.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 8 съ докладваната поправка, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 9. Нотариалнитъ актове за дадени или завзети държавни имоти се раздаватъ въз основа на пълномощно отъ съответната служба при Министерството на земедѣлието и държавнитъ имоти, съ което се възлага на надлежния данѣченъ началникъ да изповѣда продажбата.

Установяването на законно предвиденитъ условия за снабдяването съ нотариални актове по общинскитъ имоти става въз основа решение на засилената общинска управа.

Отчужденитъ отъ държавата за оземляване на бѣжанци общински имоти, чиято стойностъ държавата не е изплатила, се заплащатъ отъ оземленитъ направо на общинитъ. Нотариалнитъ актове за такива имоти се издаватъ чрезъ общината“.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 9, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 10. Непредявилитъ искания за снабдяване съ нотариални актове въ срока по алинея първа на чл. 8 губятъ правата си, които този законъ имъ признава, и съ тѣхъ се постъпва съгласно забележката къмъ чл. 7 отъ този законъ.

За бележка. Държавата, съответно общината, не може да откаже издаването на нотариалния актъ подъ предлогъ, че бѣжанецътъ дължи и други суми, които не сѣ въ връзка съ дълга за имота“.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 10, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„V. Особени разпореджания.

Чл. 11. Обезсиленитъ по чл. 20 „г“ (отъ 22 май 1935 г.) на закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване поминѣчка имъ нотариални актове се възстановяватъ, ако

не се противопоставя правото на другъ бѣжанецъ, по чл. 4, буква „г“, отъ този законъ. Държавата, съответно общината, съобщава до нотариуса, по искане на заинтересувания, да заличи въ нотариалната книга отбелязаното обезсилване, като предава обратно и владението на отне-тия поради това обезсилване имотъ, ако той още е соб-ственостъ на държавата, съответно на общината“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 11, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 12. Лица, на които се признаватъ права по този законъ за снабдяване съ нотариални актове и които сѣ били издадени по административенъ редъ отъ застроени за жилища мѣста, иматъ право да поискатъ възвръщане на мѣстата си, ако постройките върху тѣхъ не сѣ събо-рени, стига мѣстата да сѣ още собственостъ на държа-вата или общината. Снабдяванетоъ съ нотариални актове става при възвръщане на мѣстото“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 12, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 13. Лицата, чиито права се възстановяватъ по на-стоящия законъ и срещу които сѣ били извършени фор-мални въводителни действия отъ страна на държавата или общината, обаче сѣ били временно оставени въ съот-ветния парцелъ, се считатъ, че сѣ имали ползуването на имота презъ това време на законно основание“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 13, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 14. Дължимитъ на държавата или общината суми по закѣснѣли вноски за изплащане имотитъ по този за-конъ се заплащатъ въ срокъ осемъ години въ шестмесечни равни вноски, не по-малки отъ 1.000 л. едната. Лихвитъ върху закѣснѣлитъ вноски до тая дата не се събиратъ.“

Ако дължниците не изплатятъ 2 последователни го-дишни вноски отъ текущия дългъ или закѣснѣлитъ та-кива въ горния срокъ, цѣлятъ дългъ за имота става изискуемъ съ законна лихва. Снабдяванетоъ съ изпълните-ленъ листъ по бѣжански имоти става само въз основа писмо отъ съответната служба при Министерството на зе-медѣлието и държавнитъ имоти или отъ общината. Про-изводството по снабдяванетоъ съ листа, както и привежда-нето въ изпълнение се извършва безъ заплащането на каквито и да е берии, гербовъ налогъ, общински такси и др.“

Въ този членъ също така има една печатна грѣшка: въ третия редъ между думитъ „срокъ осемъ“ е пропусната думата „до“, която моля да се добави, като се чете „срокъ до осемъ“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 14, съ докладваното допълнение, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 15. Лихвитъ за дълга по дадени и оформени съ нотариални актове имоти на бѣжанци, които се дължатъ съгласно чл. 19 отъ закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване поминѣка имъ, преставатъ да текатъ. Неиз-платенитъ до влизането на този законъ зѣ сила се опро-щаватъ, а платенитъ не се връщатъ“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 15, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 16. Всички заеми, дадени отъ Българската земедел-ска и кооперативна банка на бѣжанци въ връзка съ за-кона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване поминѣка имъ, се гарантиратъ чрезъ вписване на законна ипотека върху имотитъ имъ. Тази ипотека следва по редъ ипоте-ката, която се вписва въ полза на държавата или общи-ната за обезпечаване вземането по стойността на имота“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 16, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 17. Правата на държавата и общината по чл. 20 „ж“ отъ закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване на поминѣка имъ трѣбва да бъдатъ упражнени въ сроко-ветъ и по реда, указани въ чл. 205 отъ закона за задъл-женията и договоритъ“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 17, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 18. Отчужденитъ мѣста съгласно чл. 20 „д“ отъ закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване поми-нѣка имъ се заплащатъ по цената въ време на отчужде-нието и при спазването постановленията на чл. 27 и по-следващитъ отъ закона за благоустройството“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 18, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 19. Никой бѣжанецъ не може да притежава на свое име или на името на нѣкой отъ членоветъ на се-мейството му повече отъ единъ даденъ или завзетъ държа-венъ или общински имотъ, собствеността на който е призната по настоящия законъ или по закона за уреждане собствеността върху общински мѣста, дадени или заети за жилища на бездомници. По приложението на настоя-щия членъ важи чл. 16 отъ закона за издаване нотариални актове за собственостъ върху общински мѣста, дадени или заети за жилища на бездомници“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 19, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 20. На бѣжанци, които изплатятъ въ срокъ две години отъ влизането въ сила настоящия законъ дължи-митъ на държавата или общината суми, за имоти по на-стоящия законъ, се прави 20% намаление отъ дълга“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 20, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 21. Отмѣняватъ се членове 20 „г“ и 20 „е“ отъ закона за заселване на бѣжанцитъ и обезпечаване на по-минѣка имъ“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 21, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 22. Правата по закона за уреждане недвижимата собственостъ въ земитъ, присъединени къмъ царството 1913 и 1915 години, не се засѣгатъ отъ настоящия законъ“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 22, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 23. Собствеността върху имотитъ, които сѣ при-надлежали на 52 турски семейства, изселени отъ с. Росина, община гара Дралфа, Поповска околия, и които сѣ били дадени отъ тѣхъ на 52 български семейства, изселени отъ с. Курфали—Турция, въ замѣна на имотитъ на последнитъ въ Турция, се уреждатъ, както следва:

Протокольтъ отъ 5—7 октомврий 1936 г. на комисията, назначена съ заповѣдъ № 1737, отъ 15 октомврий 1935 г., на министра на вътрешнитъ работи и народното здраве, съ които имотитъ на изселенитъ турци сѣ разпредѣлени между посоченитъ въ предходната алинея български се-мейства-преселници, се обнародва въ „Държавенъ вест-никъ“. Кметоветъ на общинитъ, въ чиито землища сѣ имо-титъ, сѣ длъжни да разгласятъ веднага съ обявления и гласатай за обнародването на протокола. Въ тримесеченъ срокъ отъ това обнародване третитъ лица, които претен-диратъ собствеността на имоти, разпредѣлени въ прото-кола, могатъ да заведатъ искове на общо основание срещу съответнитъ преселници. Самитъ преселници не могатъ да обжалватъ разпредѣлението по протокола.

Всички лица, които заведатъ или които сѣ завели искове за собственост на имоти, разпредѣлени сѣ протокола, както и всички, на които е вече присъдена такава собственост, сѣ длъжни въ двумесечен срокъ да представятъ въ Министерството на вътрешнитѣ работи и народното здраве завѣрени преписи отъ исковитѣ молби или съдебнитѣ решения. Срокътъ започва да тече: за представяне исковитѣ молби, които ще се заведатъ — отъ деня на завеждането имъ, а за вече заведенитѣ и за съдебнитѣ решения — отъ влизането на настоящия законъ въ сила. Следъ изтичането на този срокъ министърътъ утвърждава разпредѣлителния протоколъ само по отношение на съдебно неоспоренитѣ имоти. Така утвърдениятъ протоколъ се обнародва наново въ „Държавен вестникъ“ и възъ основа на него съответниятъ нотариусъ или съдия издава на правоимачитѣ преселници нотариални актове за собственост, които се освобождаватъ отъ всѣкакви държавни и общински мита, такси, берии и пр., включително и гербъ. Също безплатно се снабдяватъ сѣ нотариални актове и онѣзи отъ преселницитѣ по разпредѣлителния протоколъ, чиито имоти по разпредѣлението сѣ били съдебно оспорени, но исковетѣ не сѣ били уважени. Въ този случай снабдяването сѣ нотариалния актъ става възъ основа на преписъ отъ влѣзлото въ законна сила решение, сѣ което е билъ отхвърленъ искътъ“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 23, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Законътъ е приетъ окончателно.

Г-нъ министърътъ на вътрешнитѣ работи и народното здраве моли да пререди днешния редъ, като разгледаме точка седемнадесета отъ дневния редъ.

Които сѣ съгласни сѣ това предложение на г-на министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме къмъ точка седемнадесета отъ дневния редъ:

Първо четене на законопроекта за разрешаване на Търговищенската градска община да продаде мерата си „Коджа-мера“.

Които г-да народни представители приематъ да се прочете само законопроектътъ, безъ мотивитѣ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г-на докладчика да прочете законопроекта.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„ЗАКОНОПРОЕКТЪ

за разрешаване на Търговищенската градска община да продаде мерата си „Коджа-мера“.

Чл. 1. Разрешава се на Търговищенската градска община да продаде на земеделци-стопани, чрезъ публиченъ търгъ, на парцели не по-голъми отъ 15 декара, закръглената общинска мера, наречена „Коджа-мера“, състояща се отъ 553 декара и находяща се въ землището на село Давидово, Търговищенска околия, при граници: отъ изтокъ и западъ ниви на село Давидово; отъ северъ — рѣка „Аширѣ дере“ и отъ югъ — село Давидово, като получената сума отъ продажбата се употребѣи изключително за постройка на общински хали и общински домъ въ гр. Търговище.

Чл. 2. Търговищенската градска община се освобождава да внесе отъ получената отъ продажбата сума, вноски за училищенъ, скотовъденъ и каквито и да сѣ други фондове“.

(Ето текстътъ на мотивитѣ къмъ законопроекта:

МОТИВИ

къмъ законопроекта за разрешаване на Търговищенската градска община да продаде мерата си „Коджа-мера“.

Г-да народни представители! Търговищенската градска община притежава и владѣе общинската мера 553 декара сѣ името „Коджа-мера“, която не може да използва като пасище на добитъка ѝ, понеже е пресѣчена сѣ мерата и селището на село Давидово, Търговищенска околия.

Затова Търговищенскиятъ градски общински съветъ, въ заседанието отъ 11 декемврий 1940 г., сѣ протоколно решение № 31, е решилъ горната мера да бѣде продадена на публиченъ търгъ, като произведението отъ тази продажба се употребѣи изключително за постройка на градски хали и общински домъ въ градъ Търговище. Понеже градъ Търговище има неотложна нужда отъ постройка на хали и общински домъ, а срѣдствата на общината не позволяватъ да се направятъ горнитѣ постройки, моля, да приемете и гласувате законопроекта, който ви предлагамъ.

Гр. София, 24 февруарий 1941 г.

Министъръ на вътрешнитѣ работи и народното здраве:
П. Д. Габровски)

Председател Никола Логофетовъ: Нѣма никой записанъ. Ще гласувамъ.

Които приематъ на първо четене законопроекта за разрешаване на Търговищенската градска община да продаде мерата си „Коджа-мера“, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ Петъръ Габровски: Ако може, по спешностъ, законопроектътъ да се приеме и на второ четене.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ предложението на г-на министра на вътрешнитѣ работи и народното здраве, законопроектътъ да се приеме, по спешностъ, и на второ четене, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г-на докладчика да прочете законопроекта.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за разрешаване на Търговищенската градска община да продаде мерата си „Коджа-мера“.

Чл. 1. Разрешава се на Търговищенската градска община да продаде на земеделци-стопани, чрезъ публиченъ търгъ, на парцели не по-голъми отъ 15 декара, закръглената общинска мера, наречена „Коджа-мера“, състояща се отъ 553 декара и находяща се въ землището на село Давидово, Търговищенска околия, при граници: отъ изтокъ и западъ ниви на село Давидово; отъ северъ — рѣка „Аширѣ дере“ и отъ югъ — село Давидово, като получената сума отъ продажбата се употребѣи изключително за постройка на общински хали и общински домъ въ гр. Търговище“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ заглавието и чл. 1, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Дочо Христовъ: (Чете)

„Чл. 2. Търговищенската градска община се освобождава да внесе отъ получената отъ продажбата сума вноски за училищенъ, скотовъденъ и каквито и да сѣ други фондове“.

Председател Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 2, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието приема.

Законопроектътъ е приетъ окончателно.

Минаваме на точка втора отъ дневния редъ:

Първо четене на законопроекта за професионалнитѣ организации — продължение на разискванията.

Има думата народниятъ представителъ г-нъ д-ръ Никола Минковъ.

Д-ръ Никола Минковъ: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! По законопроекта за професионалнитѣ организации се повдигнаха редица въпроси, които можемъ да наречемъ въпроси на подробности: кой да назначава секретаритѣ на организациятѣ, какво ще бѣде участието на другитѣ министри — не министъръ-председателя — въ ръководството на тѣзи организации, какъвъ да бѣде тѣхниятъ вътрешенъ строежъ, дали трѣбва да имаме единъ устройственъ законъ на Дирекцията на професиитѣ, дали трѣбва да се вслушаме въ странната претенция на търговско-индустриалнитѣ камари да ръководятъ, надзиратъ и контролиратъ тѣзи обществени сили. Тѣзи, пакъ и други въпроси, които се повдигнаха при разискванията отъ преждеговорившитѣ оратори и кои о се повдигатъ въ изложенията на различнитѣ професионални организации, смѣтамъ, ще получатъ своето пълно освѣтление при разискванията въ комисията, дето този законопроектъ ще бѣде разглежданъ.

Г-да народни представители! Тукъ, въ Народното събрание, обаче, е мѣстото да се поставятъ на разглеждане голѣми въпроси, които стоятъ въ връзка сѣ организационето на професиитѣ у насъ. Единъ отъ преждеговорившитѣ оратори, Коста Божиловъ, каза — и азъ ще се съглася въ това направление сѣ неговитѣ думи — че законопроектътъ за организиране на професиитѣ за 9/10 отъ българскитѣ граждани, даже, бихъ казалъ, за всичкитѣ български граждани, има силата и значението на една конституция. И действително, г-да народни представители, ако разглеждаме тоя законопроектъ въ връзка сѣ обста-

новката, при която той се гласува, ако го съпоставимъ съ обстоятелството, че той е единъ последващъ законъ на закона за разтуряне на политическите партии у насъ; ако го поставимъ подъ освѣтлението на новия политически режимъ, ще видимъ, че действително законопроектътъ за организиране на професиитъ, безъ да отгѣнява конституцията, безъ даже да я допълва, я засѣга въ много отношения, само като я доразвива. Тоя законопорекътъ засѣга опази практика на нашата политическа уредба, която подъ сѣнката на Търновската конституция бѣше създадена отъ освободението до 19 май. //

Г-да народни представители! Да оставимъ настрана текстоветъ отъ конституцията за сдружаванията и за дажията. Има нѣщо друго, обаче, което е твърде съществено и което засѣга този законъ — това е положението на министъръ-председателя. Този въпросъ бѣше поставенъ преди 2-3 години тукъ при други разисквания по закона за държавенитъ служители и азъ се ползувамъ отъ случая да кажа нѣколко думи въ отговоръ на възраженията, които се направиха тогава.

Г-да народни представители! Съ закона за организиране на младежта, съ закона, който онзи день се прие, за измѣнение на закона за държавенитъ служители и съ закона за организиране на професиитъ, безпретенциозно и безшумно законодателната властъ у насъ чертае едно ново положение на министъръ-председателя. Въпросътъ е: дали това положение, което се създава по законодателенъ редъ, е антиконституционно, дали е въ противоречие съ конституцията или же то е въ пълно съгласие съ нея.

Г-да народни представители! Уважаемиятъ нашъ колега г-нъ проф. Петко Стайновъ се позова въ разискванията миналата седмица на чл. 150 отъ конституцията. Действително, въ чл. 150 отъ конституцията даже не е употребенъ терминътъ „министъръ-председател“. Единствениятъ конституционенъ текстъ, който се занимава съ този въпросъ, чл. 150, говори за председателъ на Министерския съветъ. Въпреки това, обаче, цѣлата наша политическа действителностъ отъ освободението и до днесъ е очертала положението на единъ министъръ-председател. Самото съществуване на изразитъ „шефъ на правителството“, „глава на правителството“, „министъръ-председател“ показва, че нашата парламентарна практика, че нашата политическа действителностъ постепенно-постепенно е очертала положението на министъръ-председателя като шефъ на кабинета, шефъ на правителството, на когото правата сж много по-широки, отколкото на единъ обикновенъ председател на съветъ и който по тия закони далечъ не е *primus inter pares*, както се изтъкна тукъ неотдавна.

Г-да народни представители! Известно ви е, че политическата действителностъ и политическиятъ деятелъ има задачата да даде пътъ и кръвъ на правнитъ норми. Законътъ се гласува като една суха и отвлѣчена норма, обаче съдържанието на законната норма, въ случая на конституционната норма, ще се даде въ нейното приложение отъ политическото въятелство. И ако трѣбва да се постави въпросътъ за положението на министъръ-председателя отъ гледна точка на формата на нашата конституция, безспорно, ще отидемъ къмъ онова тълкуване, което е необходимо и позволено за тълкуването на всѣки законъ: какво е искалъ учредителътъ съ този текстъ? Г-да народни представители! Този текстъ, безспорно, е изразъ на политическия гений на нашия учредителъ, който не е искалъ да спъне политическото развитие съ излишни рамки, но който е далъ една широка и еластична форма, която впоследствие ще трѣбва да се одухотворява въ политическата действителностъ. Когато става въпросъ за тълкуването на конституцията, трѣбва да се насочваме къмъ намѣреното на учредителя и затова нека се върнемъ само за единъ мигъ къмъ обстановката, при която бѣше гласувана конституцията, за да видимъ, дали учредителътъ е желалъ да създаде единъ Министерски съветъ, една върховна управа и единъ министъръ-председател въ формата, въ която ги доведе и изроди нашата партийна действителностъ. Защото, забележете, г-да народни представители, спорътъ не е тамъ, дали ние ще създадемъ нѣщо противно на конституцията, но спорътъ е тамъ, кой е правилниятъ тълкувателъ на конституционния текстъ, дали партийно-политическата система, или системата, която днесъ се създава и въплѣтява въ системата отъ законодателни актове, гласувани отъ 19 май насамъ.

Г-да народни представители! Вие знаете много добре, че първото Народно събрание у насъ, макаръ не по форма, но по съдържание, по духъ и по завети, бѣше Народното събрание на Оборище, което реши да почне революцията за извоюване на свободата. Това Народно събрание не бѣше излъчено по партийенъ редъ. Това Народно събрание бѣше отражение на единната воля на цѣлъ народъ, който е решилъ да пролива кръвъ за държавна свобода и независимостъ. И азъ не мога да допусна, че и Учредителното събрание, въ което участваха блестящи представители на нашата предосвободителна епоха, даже за моментъ е допускало и предполагало, че единъ такъ широкъ и еластиченъ конституционенъ текстъ ще бѣде изтъкуванъ и приложенъ по такъвъ начинъ, че да дойдемъ до пълно отричане на всѣка властъ у насъ. Защото азъ поддържамъ, че не онова, което днесъ се чертае, е противно на конституцията, но онова, което бѣше създадено до 19 май отъ нашата партийна система, бѣше противно на конституцията.

Г-да народни представители! Нека обърна една друга страница отъ нашата политическа история. Не е случайно, че другарътъ на Ботевъ, апостолътъ на Търновския революционенъ окръгъ, Стефанъ Стамболовъ, политически деятелъ и министъръ-председател, имаше разбирането за здрава централна държавна властъ, имаше разбирането, че властта на министъръ-председателя ще трѣбва да бѣде отражение на здравитъ и цѣлостни интереси на нацията. Питамъ се: до какво положение, до какви политически форми бѣ доведено положението на министъръ-председателя до 19 май? Министъръ-председателътъ не бѣше нищо друго, освенъ единъ арбитъръ на партийнитъ стѣлкновения, само че пренесълъ своя арбитражъ въ единъ държавенъ институтъ. Не само при коалиционно управление, но и при хомогенно партийно управление българскиятъ министъръ-председател бѣше институтъ за постоянни преговори, съглашения и уравнивявания. И затова, при тая изродена партийна действителностъ, и отъ гледна точка на партийната система, министъръ-председателътъ е единъ *primus inter pares* — пръвъ между равнитъ. Обаче когато ще говоримъ за конституционни институции, когато ще тълкуваме конституционни текстове, г-да народни представители, не бива никога да забравяме, че действително сега сме въ единъ новъ политически режимъ. Този политически режимъ съ снизхождение и съ лека усмивка бѣше посрещалъ онзи день отъ уважаемия г-нъ Никола Мушановъ. Ние не можемъ да му се сърдимъ — той е въбрень на своята епоха. Обаче именно аргументътъ, който той изтъкна тукъ, е въ противоречие съ тезата, която той проследяваше. Мадамъ Роландъ казала нѣкога: „О, свобода! Въ твоето име колко злоупотѣбления ставатъ!“ Вѣрно е това. Но въпреки това, епохата на онѣзи, които творѣха тая свобода, епохата на френската революция остана съ своитъ резултати, и всички извращения, отлучения и злоупотѣбления сж само единъ печаленъ споменъ, който ще трѣбва да откриваме въ историческитъ трактати.

Азъ не искамъ да кажа, че и днесъ, въ едно ново време, подъ сѣнката на единъ новъ режимъ, нѣма нѣщо, което заслужава осѣждане. Сигурно и днесъ има пропуски, сигурно и днесъ има грѣшки. И азъ даже си позволихъ да кажа въ речта си по бюджета на държавата за 1941 г., че въ тая реторта „ново време“, въ тая фасада „нова държава“ се вливатъ много недомислия и много ереси. Обаче, г-да народни представители, всичкитъ тия грѣшки, опущения, даже бихъ казалъ злоупотѣбления, заличаватъ ли истината, че съществува новъ свѣтъ, новъ духъ, новъ политически режимъ, единъ новъ политически въздухъ, на който основата, на който причината е не само тукъ у насъ въ България, но който има своя произходъ въ причини общи, свѣтови?

Следователно, когато ще говоримъ за нашата конституция, ние не трѣбва да забравяме, че на тая конституция ние ще вливаме съдържание не така, както вливаха съдържание политическитъ партии. Партийно-политическата система у насъ, системата на коалициитъ, системата на комбинациитъ, системата на преговоритъ, системата на „партията на държавата“ е отречена. Днесъ има новъ режимъ: „Държавата надъ всичко, държавата преди всичко“. И само въ тия рамки и съ огледъ на този режимъ, ще тълкуваме и конституцията, ще я доразвиваме и ще я усъвършенствуваме.

Г-да народни представители! Така поставенъ въпросътъ, ясно е, следователно, че нѣма никакво конституционно препятствие, за да се очертае по законодателенъ

път едно ново положение, не съ оглед на партийно-политическа система, а съ оглед на новата политическа действителност, на министър-председателя. Тази тенденция не е нова, тя е оправдана. От войната насам Александър Стамболийски, политическият водач на земеделския съюз, пръв беше носител на идеята за надпартийна държава, на съсловна държава. Известно е, че той еволюира и в своята последна реч в Хасково заяви: „Земеделският съюз отживява своето време, ние ще трябва да създадем един български народен съюз“.

Друг политически водач, Александър Цанков, който се яви на политическата сцена на 9 юний и който сигурно един ден в мемоарите си ще изтъкне, че дълбоко съжалева, загдето е дал възможност в неговото възродително дѣло да се намѣсят партийно-политически комбинации, също така беше носител на идеята за силна власт, за централизирана власт и за положение на министър-председателя, равно на положението на шеф на кабинета, на шеф на правителството, на шеф на управлението.

Г-да народни представители! Доколко партийно-политическата система се изроди и представляваше опасност за обществото и за държавата, се вижда и от книгата, която е може би политическото завещание на Александър Малинов „Подъ знака на острастени борби“. Вѣренъ на своя политически темпераментъ, Александър Малинов не можеше въ заключението на своята книга съ един миньоренъ тонъ да не признае, че нѣщата отиватъ зле въ България — това беше презъ блоковия режимъ — само че нему липсваше прозрението да намѣри и посочи изходъ отъ това положение.

Най-сетне идва 19 май, създава се законътъ за разтурване на политическите организации. Уважаемиятъ г-нъ проф. Петко Стайновъ, мисля, беше единъ отъ ораторите, които въ миналото Народно събрание, презъ 1938 г., се изказаха за одобрението, въз основа на чл. 47 отъ конституцията, на всички наредби-законо, издадени дотогава. Е добре, разтурватъ се партийно-политическите организации въ България, ами разтурватъ ли се политическите рамки, въ които се движеха онзи денъ разсъжденията на г-нъ Стайновъ? България не е вече партийна държава, не е съглашателска държава, а нова държава, която трябва да има институцията на министър-председател, отговаряща на духа и изискванията на времето.

Г-да народни представители! Заслуга на новия режимъ, заслуга преди всичко на Негово Величество Царя е, че у насъ, вмѣсто да се отиде по пътя на отмиране на конституцията, вмѣсто да се отиде по пътя на създаване на нова конституция, задоволяватъ се нуждите на времето, отговаря се на духа на времето, чертае се нова държава въ рамките на конституцията и, ще си позволя да кажа, въ пълнен унисонъ, въ пълна хармония съ заветите на авторитѣ на конституцията, съ търновските учредители. Ако се открие единъ денъ споръ: кой беше по-близу до духа на търновските учредители, дали партийно-политическата система или тая система, която днесъ се осъществява, безспорно, въ този споръ победата ще бъде наша, безспорно, въ този споръ ще загуби партийно-политическата система.

Г-да народни представители! Повдигна се също така въпросъ: защо не се очертае положението на министър-председателя съ специаленъ законъ? Та това не е необходимо. Политическото ваятелство не е наученъ семинаръ. Въ създаването на една държава не се отива по онзи път, по който се създава една научна система, или наученъ трактатъ. Държавата е живъ организъмъ съ своите нужди, и тѣзи нужди се задоволяватъ постепенно.

Ние често пъти приличаме на пътниците, които стоятъ въ влака и имъ се струва, че, не тѣ, а земята се движи отъвън, и не усѣщаме, почитаме г-да народни представители, какъвъ дълбокъ проломъ има между вчерашния и днешния денъ. Единъ примѣръ: организиране на младежта. Кой организира младежта? Държавата. Защо и какъ я организира? Съ огледъ на свои цели. Та къде е свободата на съвѣстѣта, на убеждението, къде е онзи анархизъмъ, който иска, на всѣки младежъ, неукрепналъ още, да му се даде свобода да мисли както иска, да формира своите убеждения въ името на свободата, да му позволи подъ егидата на държавата да оформи убеждения срещу самата държава? Ето единъ законъ идеологически свършено новъ. Кажа се също така много справедливо, въ връзка съ положението на чиновниците; не бива да се разглежда положението на институции въковни у насъ

отъ гледна точка на една различна обстановка. Университетската автономия, например, е единъ феодаленъ остатъкъ, роденъ при свършено друга обстановка. Днесъ народитѣ въ съзнанието си не плачатъ и не проливатъ съзъи надъ забравени и отживѣли времето си институции, автономии и пр., но проливатъ съзъи, треперятъ и насочватъ вниманието си къмъ жизненитѣ интереси на цѣлата общественост, на цѣлата държава, на цѣлата нация, и подъ зрителния ъгълъ на тия интереси се разрешаватъ всички въпроси. (Ржкоплѣскания отъ нѣкои народни представители).

Г-да народни представители! Ето една очертана и осъзната нужда: да се опредѣли положението на министър-председателя. И нека забележа, че следъ гласуването на тия три закона, които по-горе поменахъ, българскиятъ министър-председател — не Богданъ Филовъ, но министър-председателъ изобщо като институция — има едно положение свършено ново, и свършено различно отъ положението на министър-председателя въ партийната епоха. Той е шефъ на правителството, на кабинета, но той е и олицетворителъ на политическия тежнени на този кабинетъ, въ духа на новото време; на него се възлагатъ задачи политически отъ първостепенно значение: организация на младежта, политически контрол на чиновниците, организация на професиите утре, бихъ казалъ, на пропагандата и т. н. Всички тѣзи белези за съществуването на единъ новъ режимъ, всички тѣзи белези за наличността на единъ новъ духъ, цѣлата тая действителност се групирва около една нова институция — министър-председателя.

Г-да народни представители! Следователно, отъ тая гледна точка ние можемъ само да поздравимъ вносителитѣ на законопроекта съ тѣхното решение — даже малко закъснѣло — професионалнитѣ организации да се отнесатъ подъ властта на министър-председателя. Не само че съ това се отдава по-големо внимание на тия организации, но тѣ ще добиятъ въ своето ръководство една политическа приемственост и ще се освободятъ отъ недѣга да носятъ отпечатъка на всѣки министър, и даже, бихъ казалъ, на всѣки началникъ, на всѣки директоръ на Дирекцията на професиите, които министъръ назначава. Защото, за съжаление, струва ми се, съ малки изключения, отъ създаването на професионалнитѣ организации до днесъ, колкото министри е имало — съ малки изключения, казвамъ — толкова и началници, вполѣствие и директори за организиране на професиите има. Единъ режимъ, едни тенденции, едни насоки, обаче всѣки министъръ е считалъ, че въпросътъ е личенъ, въпросътъ е на лично довѣрие, когато решава да отстрани предшественика и да назначи новъ човѣкъ. А съ този законъ се подчертава, че ръководството на професионалнитѣ организации не е въпросъ на лично довѣрие, но е въпросъ на политическа приемственост, на политически път, който ще трябва да се приеме и който, вѣрвамъ, че въ лицето на министър-председателя ще се продължи.

Ангелъ Сивиновъ: Ясна идеология.

Д-ръ Никола Минковъ: Ще дойда до тамъ. — Г-да народни представители! Обаче ние не можемъ да не поставимъ и единъ другъ въпросъ. Когато такава е вече властта на министър-председателя, когато такива политически функции, важни и отговорни, се влагатъ въ неговия ресортъ лично нему, на министър-председателя, Парламентътъ, Народното събрание, което е единъ политически институтъ, има правото да постави въпроса: по какъвъ начинъ, съ кои инструменти министър-председателъ ще отговори на онѣзи задачи, които му се възлагатъ не отъ насъ, които му се възлагатъ отъ нашата действителност, които му се възлагатъ отъ времето?

Г-да народни представители! Управлението на администрацията все пакъ може да носи белега на едно чиновническо управление. Управлението, да кажемъ, на финансовата инспекция може да бъде грижа за намиране на единъ отличенъ ръководителъ чиновникъ; на Дирекцията на пътищата — също, на Дирекцията на воднитѣ строежи — също, на Дирекцията на горитѣ — също и т. н. Обаче, г-да народни представители, осъществяването на политически задачи иска вече и политически инструменти. И следъ като професионалнитѣ организации минаватъ подъ ведомството на министър-председателя, който, както казахъ, заема вече ново мѣсто въ нашата политическа уредба по силата на тия закони, които споменахъ, въпросътъ е съ какви срѣдства министър-председателъ ще осъществи

стви тия тежки, сложни и разнообразни политически задачи, които му се възлагат. Не става въпрос за бюджетит на професионалните организации; нито за техничните секретари, нито за някакъв чиновнически съвет, който ще се събира при тази дирекция. Става въпрос за идеята концепция, за ръководната звезда, за политическото и социално мислене на тия професионални организации. По какъв начин ще ги осмислим, по какъв начин ще, като представители на народа, ще предадете вашите тежнения, къде ще намерите между тия институти, между тия обществени сили едно уравновесяване, една трайна, една жива, една еластична и постоянна връзка? Уважаеми г-да министри! Нека ми бъде простено да се обрна към вас и да ви кажа, че въ никакъв случай не можете намерите тия връзки въ чиновнически ръководители. Тукъ се казва много критични бележки и се търсят причините, зашто професионалните организации сж въ едно състояние такова или онакова. Азъ искамъ да ви увѣря, че ние можемъ да направимъ тукъ най-идеалния законъ, но проблемътъ за нашата общественост нѣма да се разреши, както никой алхимикъ не е разрешилъ проблема за създаване на изкуственъ човѣкъ въ нѣкоя химическа реторта, както и въ нѣкой магазинъ за изкуствени цвѣта нѣма да усѣтите аромата, диханието на цвѣтата, което ви дава живата природа. Въпросътъ е за политически насоки, за идеи, за апостолство, за вдъхновение. Не е въпросъ за чиновнически подборъ, за изслужени години за пенсия, не е въпросъ за чиновници, а е въпросъ за политическо ръководство. И въ момента, въ който тия организации отиватъ подъ крилото на министъръ-председателя, който е шефъ на правителството и на управлението, трѣбва да се даватъ въ помощъ на министъръ-председателя и съответните политически институции. И тукъ, г-да народни представители, нѣма нужда отъ никакво новаторство, не е необходимо да отиваме къмъ чуждите примѣри. Днешниятъ режимъ, който най-много е обвиняванъ, че е далечъ отъ конституцията, ще се насочи и по този въпросъ къмъ конституцията и нейните текстове, и то не само онези, които се предлагатъ, но и онези които бѣха забравени. Неприятъ колега Петъръ Кюсереваровъ, въ своята речъ по отгворъ на точното слово, и нашиятъ колега Лазаръ Поповъ, въ речта си по закона за професионалните организации, поставиха прѣтъ на раната. Става въпросъ за чл. 91, за чл. 100 и чл. 101, ако се не лъжа, отъ конституцията, които не случайно говорятъ за институцията на комисаритъ.

Г-да народни представители! Не искамъ днесъ да откъсвамъ страничната за полята на джожанитъ полсекретари въ днешната джожара, за да изтъкна съ единъ назъ отъ примѣри, че почти нѣма въ днешна Европа джожара, където министъръ на едно сложно ведомство съ институции все нови и нови, които постоянно се раждатъ, съ задачи все нови и нови, които днесъ се очертаватъ, да не е прѣбѣвалъ до помощта на политическитъ полсекретари. Но и у насъ съ еластичностъ и съ прозрение е разрешенъ въпросътъ отъ тѣхновскитъ учредители. И ако тѣзи текстове въ продължение на 50-годишната партийна практика сж били мѣтти, днесъ, когато действително се изгражда нова философия на нашата джожана уредба, време е да се погледне на спящата онези институции, които нашата конституция е предвидѣла — институтътъ на комисаритъ, който не е нищо друго, освенъ институтъ на политическитъ полсекретари.

Г-да народни представители! Този въпросъ не е само формаленъ. Той има и друго значение. Вие ще го разгледате презъ призмата на положението, че у насъ партийно-политически организации нѣма. И отъ момента, въ който партийно-политически организации нѣма и народътъ въ своята цѣлостъ остава като избирателенъ корпусъ, като прѣпростепененъ политически институтъ, безъ посредници, расте значението и на Парламента, като отражение на политическитъ тежнения на народа. И затова смѣтамъ, че чрезъ учредяването на политическитъ комисарии, чрезъ възкръсването на тая институция вие ще поставите въ трайна, въ жита, въ една непривидна връзка Народното събрание съ професионалните организации, съ младежта и съ пропагандата. Въпросътъ не е за днешното Народно събрание, въпросътъ не е за днешното правителство, въпросътъ не е за личности. Въпросътъ е за принципи, за системи, за трайностъ. И шомъ като се гледа на тия организации като на жива обществена сила — не казвамъ партийна сила — ще трѣбва да се намерятъ тѣхното мѣсто въ държавната система по новъ начинъ. Бѣше ни казано: по

нови пътища и съ нови срѣдства. Нека бъдемъ логични и да отидемъ докрай съ тия нови срѣдства.

И най-после азъ бихъ молилъ, всички институции у насъ, които се създаватъ, да бъдатъ наблюдавани внимателно, като въ научна лаборатория. Професионалните организации у насъ иматъ вече едно 6-7 годишно съществуване. Проучваме ли внимателно тѣхнитъ стѣпки, тѣхнитъ грѣшки? Г-да народни представители! Не обичамъ чужди примѣри, но само ще ви кажа следното. Фашизмътъ взе властта въ Италия въ 1922 г. Въпрѣки че тамъ въпросътъ за синдикализма бѣше теоретически изясненъ още преди това въ речитъ на Мусолини, едва въ 1926 г. излизе декретъ за създаването на професионалните организации въ този видъ, въ който ние ги познаваме. Защо? Потрѣбни бѣха проучвания, изследвания. Корпоративната система бѣше антиципирана, бѣше дадена отначало идеологически, обаче едва въ 1934 г. се идва до учредяването на корпорациитъ. Дълги години се говорѣше въ Италия за корпорации, за корпоративенъ съветъ, за корпоративна система, но любовъ къмъ дѣлото, бдително насочване на развитието на това дѣло насочваше къмъ законодателни инициативи само тогара, когато практиката бѣше дала съответенъ резултатъ. И азъ смѣтамъ, че и нашитъ професионални организации не бива да бъдатъ едно сираче, не бива да бъдатъ изоставени тамъ нѣкъде далече, а трѣбва да бъдатъ обектъ на грижи, внимание, изучавания отъ страна на управлението. Тамъ, където се конституиратъ грѣшки — защото животътъ е откриване на истината по пътя на грѣшкитъ — своевременно да настѣпи съответниятъ изводъ, съответната поправка. По моята прѣпечка, както ще кажа по-долу, ние можемъ да извадимъ само единъ изводъ — и той е отчасти изваденъ отъ вносителя на законопроекта — че професионалните организации не могатъ да бъдатъ обектъ на чиновническо уреждане. Тѣ ще отидатъ тамъ — при шефа на управлението, при онези, които политически мислятъ, който политически промишлява и ръководи, подъ негово крило, подъ неговитъ грижи. Но азъ пакъ казвамъ — съ конституционнитъ срѣдства и съ политическитъ институции, защото иначе резултатъ нѣма да има.

Г-да народни представители! Ще кажа нѣколко думи и за самитъ професионални организации. Нѣма да правя дълго историческо изследване. Професионалните организации иматъ своето съществуване още въ античността. Още въ първия вѣкъ следъ Христа бѣше издаденъ проучитъ Lex Iulia, съ който се регуливаше правото за създаването на професионални организации въ зависимостъ отъ интереситъ на джожавата. Нѣма да се спирамъ на срѣдиновековната история, на френската революция, на декрета на Тюро за забраната, за новото позволяване съществуването на професионалните организации и т. н. Трѣбва да се отбележи, че днесъ положението е съвършено различно и отъ древността, и отъ срѣдиновековното. Днешнитъ професионални организации, и на първо мѣсто работническитъ професионални организации, се родиха като плодъ на новата капиталистическа система. Тѣ сж плодъ бихъ казалъ, на новата на социалния въпросъ. Въ натрупването на капитал, въ силната индустриализация, която имаше за послѣствие изтеглянето на грамаденъ съставъ отъ хора отъ селата, за да ги сгрупира въ градоветъ, се очерта, отъ една страна, силата на капитала, а, отъ друга страна, номерническата сила, номерническата властъ на трула. Г-да народни представители! Историята на XIX вѣкъ и историята на XX вѣкъ до днесъ поне е истинна всмъхност на развитието на социалния въпросъ. И днесъ пакъ сж ималъ възможностъ да каже отъ тази трибуна, ще си позволя да подчертая и сега че много институции у насъ сж временни, че много събития въ тази епоха сж временни — ограниченията на свободата въ цѣла Европа, ограниченията на печата на словото и т. н. — обаче онова което е трайно, онова, което е съществено, онова, което е духътъ на нашата съвременност, това сж опититъ да бъде дадено едно разрешение на социалния въпросъ. Не подлежи на споръ, че въ рамкитъ на старата демократично-либерална джожавна социалниятъ въпросъ по конструктивни принципи не можеше да намери разрешение. Не е въпросъ за нежелание, а е въпросъ за конституция, въпросъ на организация. Една джожавна, която почиваше въоу социалната и политическа концепция на безусловната свобода една джожавна, въ която трудътъ бѣше доведенъ до положението на стока, една джожавна, която се разкъсваше отъ съсловни и класови борби, една джожавна, където властта бѣше дезертирала отъ полето на социалнитъ конфликти, за да ги

изостави на свободните стълкновения или на полицейската намеса, не можеше в никой случай да допринесе за разрешението на социалния въпрос. И затова във недрата, във гърдите на тази държава, мимо нея, а често пъти, във повечето случаи, против нея, се родиха професионалните организации и, на първо място, работническите професионални организации. Старите работнически професионални организации във борбата за трудови права и за защита на труда водеха борба срещу тогавашната държава. Работническите организации водеха борба срещу своя антипод, срещу отделните работодатели или срещу техните организации. Най-после известна част, известен сектор на работническия синдикализъм мана във откритото убеждение, проповядвано така упорито, че професионалната система сама по себе си не е нищо друго, освен един етап от политическата борба за събарянето на буржоазната държава, на демократично-либералната буржоазна държава и за изграждането на една нова социалистическа държава.

Г-да народни представители! Ето че допреди две десетилетия, особено след войната, либералната държава беше изправена пред дилемата да бъде разрушена окончателно или да бъде огнище на вечни раздори и постоянни смущения. Ето една теза и една антитеза — от една страна, тезата на старата партийно-либерална демокрация, която казваше: оставете всичко свободно, оставете само полицията да интервенира, държавата не се меси във социалните конфликти и отношения; и, от друга страна, марксизмът, който казва: всички усложнения могат да бъдат разрешени по един единствен начин — при новата социална държава, във която средствата на производството ще бъдат социализирани, във която класите ще бъдат премахнати, във която ще се постигне социално равенство и ще намври своето пълно разрешение социалният въпрос. И вие чухте отражението на тази теза тук, от трибуната, от устата на един от преждеговорившите оратори.

Г-да народни представители! Във тази лутанина при разрешението на социалния въпрос се яви, обаче, едно ново разбиране, което отрича и демократично-либералния анархизъм и разрушителния социализъм, марксизъм или комунизъм. Това е новият национализъм. Аз се учудвам, как може от тази трибуна да бъде поставен от нашия колега Коста Божилов наивният въпрос: какъв е вашият национализъм; не сж ли националисти всички български политици доточера, не сж ли националисти всички български офицери; не сж ли националисти всички български войници? Г-да народни представители! Въпросът е толкова наивен, че той би могъл да бъде сравнен само съ следния въпрос, ако аз бих го задал на г-на Божилова: какви социалисти сте вие: не бже ли социалист Христос, не сж ли социалисти всички носители на неговите идеи, не сж ли социалисти всички утопични социалисти? Не става днес въпрос за национализма като чувство на привързаност към родината, което е вечно и съпровожда човка от люлката до гроба. Въпросът е за национализма като нова научна, бих казал, политическа философия за управлението на държавата и за разрешението на социалния въпрос. Защото национализмът е философия, доктрина, учение, което идва да донесе най-сщществения принос за разрешението на социалния въпрос. На социалния въпрос трябва да се търси разрешение, защото иначе нашата цивилизация ще катастрофира. Ние не можем да си затваряме очите пред сщществуваният несвършенства на днешното обшество във цял свят, във всички полушария. Въпросът е поставен: разрешение на социалния въпрос против нацията или разрешение на социалния въпрос във рамките на нацията. И днес ние нма нужда да отиваме във доктринерни спорове и към формалистични разисквания, след като зал насъ стои 23-годишният опит на Съветска Русия. Една шеста част от земното кълбо стана лаборатория за приложението на социалистическата идея — най-сщщественият опит да бъде разрушена нацията, опитът, който ми напомня във много отношения опита на разните химии и физици във свдните лаборатории да разложат атома. 23 години усилия! Вие знаете лозунга: „пролетарии, от всички страни, обединявайте се, независимо от вашата кръв, независимо от вашия произход, независимо от вашата принадлежност към една нация, защото нацията, това е едно изкуствено построение, нацията е построение на буржоазията, едно средство, за да бъде замъглено съзнанието на пролетариата“. Това бже философията на 23-годишния опит

„да се разложи атомът“. Там, във степта на Съветска Русия, се правят опити ту да го разтурят по механически начин, ту да го разложат по химически начин. Обаче, във края на краищата, из пепелищата тържествено и там възкръсва нацията. И вмсто да видим марксизма да тържествува за смтка на нацията, днес във Съветска Русия марксизмът е погребан, за да бже признат приоритетът, върховенството на нацията.

Г-да народни представители! Нма подробно да илюстрирам моята мисъл съ примври, които показват, че всичко онова, което бже охулвано като предразсъдък, днес възкръсва; нма да говоря за опитите, които се правят във СССР във армията, за декорациите, за националния химн, за националното знаме, за всички ония аща, които бха „дрипели, атрибути на една умираща класа“. Тъ възкръсват там. Но насочете вашите погледи към стопанството на Съветския Съюз, насочете вашите погледи към работническата плата, към онази голяма разлика и широка амплитуда между платата на квалифицирания и на неквалифицирания труд, за да видите, че действително там вече се обръща внимание на интересите на националното производство във неговата цялост. Тъ се поставят като първа грижа. Следователно, след този опит ние още повече имаме основания да кажем на комунистите: „Ние имаме право, а не вие. Вие отстъпвате по всички линии теоретически, вие сте във панически страх, вие сте във отстъпление“. Нма значение тук табличата за растежа на това или онова производство. От момента, във който Троцки бже смазан, от момента, във който теорията за възможността за съществуване на социализма във една единствена страна пропдна и теорията за национализма възтържествува, марксизмът бже окончателно погребан.

Г-да народни представители! Само от тази гледна точка, само така цялостно ще трябва да разглеждаме професионалните организации. Не е целта да се организираме, само за да се организираме. Не е целта да се правят дружества по подражание, само за това, че други правят дружества. Въпросът е много голям и сщствен. Той е — аз пак казвам, че това е белегът, марката на нашата епоха — той е: да се търси един нов, емпирически път за разрешението на социалния въпрос, налучквайки истината, съ постепенни усилия, без бунтове, без кръви, без скокове, без революции. Във тая именно плоскост новият национален синдикализъм, безспорно, се явява като най-сщществено средство, което ни придвижда напред.

Г-да народни представители! Да се пазим от илюзии и самозаблужения. Ако ние изградим една великолепа система, съ това не значи, че по ркните ще потече мед и масло. Изобщо разрешението на социалния въпрос не бива така наивно да се представлява — че ще престане мизерията, че богатствата на всички хора ще се увеличат веднага. Социалният въпрос — това е една неоткъсната борба за повече блага на повече хора. Човшкият прогрес е една безкрайна пирамида, колкото е безкрайна и вечноста. Важното е да се придвижваме във посока към повече блага. И аз съм готов съ шифи и данни да споря съ който представител иска да нация старъ партиен свят, съ който ще представител на нашия марксистически свят, за да ви докажа, че от 19 май насам — както и друг път съм изтъквал — от тази трибуна — се правят смли стъпки за разрешението на социалния въпрос по този емпиричен път, все повече и повече. Ние не сме там, където бжеме вчера, нма да бждем утре там, където сме днес. Вървим съ прогреса, и сме за прогреса. Ние не сме реакцията. Ние не връщаме нищо назад, нито спираме. Днес се насочват всички производствени обществени сили по пътя на обществения напредък.

Г-да народни представители! Следователно, първото заключение е че професионалните организации се раждат като елементи за една обществена и социална борба за преустройство на живота, че тъ сж един инструмент на управлението. Един от преждеговорившите оратори каза тук: „Как е, казва, възможно да изградите вие професионални организации на една плоскост на сътрудничеството, когато във основата на различните професии, отражаващи различните производствени класи, стоят противоречиви интереси?“ Ами във това е синтезата на правото, г-да народни представители. Ето ви проява на цялостта на интересите на отделните групи. Всеки индивид живее съ собствения си интерес. Всеки индивид иска да се издигне стопански и интелектуално, брейки се съ другите. Всеки индивид, живейки съ собственият си интерес, се бори съ другите, изпада въ

стълкновение със тях. Обаче тези интелектуални конфликти не докарват разтърсвания на съвременната държава, понеже те се разрешават във плоскостта на правосъдието.

Ето и професионалните организации, създадени чрез закон, са носители на противоречиви интереси, които ще се разрешават не чрез стачката, не чрез локаута, не чрез бунта, не чрез революцията, не чрез съгласението, защото ние изхождаме от концепцията, преди всичко, че противоречивите интереси са по-малко между работници и работодатели, отколкото е тяхният общ интерес. Има ли нѐкой сериозен човѐкъ, който да твърди днес, въпреки красивата фраза „Пролетарии от всички страни, обединявайте се“, че интересът на минния работник във Англия се съпада с интереса на индийския парий, пролетарий? Индийският парий е много по-близък въ своите интереси — имам куража да го кажа, колкото и да се смѣта, че е парадоксално — до индийския раджа, отколкото до работника във Англия. Защото неговото общежитие, неговата цѐлост, въпреки противоречивите им вътрешни интереси по отношение на друга национална единица, по отношение друго стопанство, по отношение на друга нация, си има своите вѣчни и неизмѣнни общи интереси. Кой ще ми каже, че противоречието между интересите на българския работник и работодателя са толкова дълбоки, че ще трѣбва националното общежитие да се разпадне? Има противоречиви интереси, но предъ тия интереси стои общият интерес на националното общежитие, родено, оформено преди 1300 години, плод на 1300-годишни борби, въ които ние не помним какво е било участието на царя, на боярля, на земедѣлца, на работника, но помним само стихийната жажда, стихийния полет и кървавите жертви на цѐл народ.

Ето нашата цѐлостна концепция. И затова казваме: противоречивите интереси между труда и капитала ще трѣбва да бъдат разрешавани, но въ рамките на нацията, с оглед на нейните интереси, с нейните инструменти. Стачката и революцията не са инструменти. Такъв е колективният трудов договор.

Учудвам се на наивността на колегата Коста Божилов, който оня ден ни даде цифри и каза: „Колективният трудов договор не е нѐщо ново. Въ Англия има хиляди договори, въ Франция толкова и толкова, тамъ и тамъ — толкова“

Не става въпрос, г-да народни представители, за тарифни договори, за колективни договори, сключени между групи и групи доброволно, а става дума за задължителен арбитраж между труда и капитала, който е нѐщо ново, което не можете да го цитирате съ хиляди в хиляди, тукъ или тамъ, което е благо на новата епоха. Вие знаете, че ако помириенето между работници и работодатели въ една индустрия днес не може да се постигне по пътя на съгласението на колективния трудов договор, държавата, която се явява като носителка на цѐлостния интерес, разрешава този конфликт задължително за цѐлата категория. Ето кое е новото.

Следователно, професионалните организации се раждат и се развиват като инструмент на един нов социален редъ въ свѣта.

Обаче професионалните организации сами по себе си не са достатъчни. Необходима е нова концепция, необходимо е преди всичко планоно стопанство. Планоно стопанство сѣщо така е един белег на опита да бъде разрешен социалният въпрос въ рамката на нацията.

Трѣбва, обаче, да се изтъкне, когато става въпрос за планоно стопанство, че това е един двустѣр мечъ, който рѣже и надѣво и надѣсно. Планоно стопанство не е рече бюрократическо стопанство. Планоно стопанство е дирижирано, направлявано стопанство, с оглед на живите производителни сили. И ето тукъ е празнотата въ нашето законодателство.

У насъ се страхуваме отъ думата „корпорация“. Смѣта се, че когато се каже корпорация, това значи и политически редъ. — Нищо подобно! Що е корпорация? Г-да народни представители! У насъ има законъ за осигуряване, снабдяване и за регулиране на цените. Споредъ него, страшна сила е дадена на изпълнителната власт: министърът на търговията и Министерският съветъ определят цените, определят печалбите, определят надниците. Довчера, ако на частния гражданинъ му уредѣха интересите за 5 лева, той имаше право да отиде въ сѣда да се тѣжи. Днесъ предъ всички икономически категории се явява изпълнителната власт и казва: „Ето ви една норма. Вие не можете да продавате надъ тая норма — има затворъ. Вие не можете да имате печалба повече отъ този процентъ — има наказание. Вие сте

дължни да плащате толкова и толкова надница“. Следователно, има регулиране. Кой регулира? — Регулира Министерският съветъ. Обаче, както е било винаги, задъ Министерския съветъ, задъ неговите помощници, стоятъ неговите чиновници. Не искамъ да обвиня г-на министър на търговията, но по силата на нѣщата, единъ министър на търговията, или единъ Министерски съветъ, който, безспорно, има да разрешава и въпроси отъ външната политика, когато ще разрешава въпроси, засѣгащи съдбините на цѐлия народъ, когато има да разрешава въпросъ за надниците на тютюновите работници, тоя Министерски съветъ, ще се обърне къмъ своите чиновници.

Ето ви, г-да, че при планоно, при дирижираното стопанство се влива у насъ, преди всичко, една бюрократическа струя. Постепенно-постепенно, вмѣсто да се съживи стопанството, ако се върви по този пътъ — азъ говоря въ случая отъ принципиална гледна точка — ще се замрази и ще се отиде до онова, което отричаме: ще се отиде до болшевизмъ, ще се отиде до социализмъ. Ние не сме за държавния социализмъ. Днешниятъ режимъ е за частната инициатива, за направляването с огледъ на общото благо на нацията, за координирането и за насочването.

Ето ви, г-да народни представители, нуждата отъ корпоративни институции. Защо се плашимъ отъ тяхъ? На български можемъ да ги наречемъ комисии, можемъ да ги наречемъ съвети, но те са безусловно необходими. Какво значи то? То значи, че на всѣки единъ клонъ на производството ще се даде единъ компетентен органъ, който ще разрешава въпросите. Ако утре, напримеръ, трѣбва да се повишатъ надниците на печатарските работници, ще се попитатъ печатарите, издателите на вестници, журналистите, представителите на горската индустрия, производителите на целулоза, представителите даже на ония, които продаватъ по улици вестниците, учебниците, издателите и пр., ще се запитатъ хората отъ цѐлия бранш: ние бутаме тукъ една бурмичка въ вашето производство. Кажете ни какъ ще се отрази това въ цѐлото производство? Защото, г-да народни представители, повишението на надниците често пъти не е въпросъ само на социална политика, но е и въпросъ на цѐлостното стопанство. Ако имаме корпоративни институции, само тогава може да се говори за планоно стопанство. Иначе планоно стопанство става чиновническо стопанство, и ние, пакъ повтарямъ, при този омагьосан кръгъ, ще се върнемъ тамъ, отгдето сме се опитали да избѣгаме.

Трѣбва да отбележа, че въ това направление не се прави нито една стѣпка напредъ съ институцията, която се предвижда въ новия законъ — съветътъ при Дирекцията на професиите. За Бога, азъ бихъ апелиралъ къмъ нашите млади учени по държавно и административно право, къмъ тези, които сега ще правятъ кариера, даже бихъ молилъ нашия колега уважаемия г-нъ професоръ Стайновъ да възложи на единъ отъ тези свои млади ученици да проучатъ въ нашето законодателство до днесъ колко съвети са учредени. Има съветъ по горите, съветъ по земата, съветъ по водите и т. н. — чиновнически съвети. Какво е тяхното мѣсто, каква е тяхната власт, какъв е тяхниятъ приносъ въ нашето стопанство, въ нашата държавна машина? За мене си азъ трѣбва да кажа, че тяхниятъ приносъ е равенъ на нула. И сега къмъ тези нули се присѣдинява още една съ съвета отъ чиновници при Дирекцията за организиране на професиите, който ще промишлява за устройствения законъ за Дирекцията на професиите. Това е най-големата му грижа. Каточели има голѣма нужда отъ устройственъ законъ при Дирекцията на професиите. Министерствата въ България съществуватъ 50 години безъ устройствени закони. Ние сега бързаме да сложимъ една желѣзна верига на тая нова институция, която тепърва ще се развива, съ учредяването на този съветъ, който ще разсѣжда за цензовете и който ще ни тласка по пътя на реформите въ бюджета, реформи прилични на отокъ, на ракъ, защото нашата държава така се развива: набѣбва ту тукъ, ту тамъ, и реформите се изразяватъ само въ бюджетите. Този съветъ при Дирекцията на професиите е излишенъ, безполезенъ институтъ. Никой не прѣчи на директора на професиите или на началниците на отдѣли да свикатъ своите подчинени и взематъ тяхното мнение, тяхния съветъ. Даже те са длѣжни сами да дадатъ мненията си. Нѣма защо въ единъ законъ да предвиждаме това, отъ което нѣмаме нужда.

Следователно, бързамъ да кажа, че една чиновническа институция нѣма нищо общо съ оная институция на производството, на труда и на капитала, която не само е

регулаторъ на нашето производство, но която ще свърже работника и капиталиста въ една неразривна мрежа, въ обсъждане на грижитъ за запазване на цѣлостното наше национално производство. А то е нѣщо свършено различно. Ние до него още не сме се допрѣли. Безъ да правя нѣкакъвъ упрѣкъ, въ духа на това, което казахъ, бихъ само молилъ, изминатиятъ път да се проучи, да проследимъ досегашнитѣ професионални организации по досегашнитѣ закони и да видимъ какъ може да се изпълзватъ професионалнитѣ организации да служатъ всички на плановото стопанство, което не е нищо друго, освенъ да служатъ на постоянната и вѣчна борба за разрешаване на социалния въпросъ.

Г-да народни представители! Не мога да отбѣгна и да не кажа нѣколко думи и по въпроса за характера на тия професионални организации, да направя една съпоставка между тѣхната деятелностъ и политическата деятелностъ на държавата. Азъ се учудвамъ, че 6 години следъ създаването на професионалнитѣ организации трѣбваше да намѣря въ едно печатано на циклостилъ изложение отъ Дирекцията на професиитѣ бисеръ отъ следния видъ: „Професионалнитѣ организации сѣ аполитични организации, защото знаяно е, че не отъ тѣхъ се излъчва българскиятъ Парламентъ.“ А по-нататъкъ въ сѣщото това изложение се казва: „Винаги, когато е ставало нужда да се бранятъ интереситѣ на режима, професионалнитѣ организации сѣ били на своя постъ.“ И като се изреждатъ задачите на професионалнитѣ организации, казва се, че професионалнитѣ организации иматъ за задача националното възпитание и т. н.

Г-да народни представители! Кога, за Бога, ще престане у насъ тоя еретиченъ походъ срещу политиката, срещу думата „политика“? Кога ще разберемъ ние, че „партизанство“ и „политика“ сѣ две съвършено различни нѣща, че политиката е кръвта на съвременната тѣжбава, а партизанството — нейната кръвна болестъ? (Ржкоплѣ-скания) Че ние можемъ да се боримъ срещу партийитѣ и партизанството, но че е невежествено да се боримъ срещу политиката, защото то значи да отричаме културата, цивилизацията, прогреса и държавата. И за да се допълни просвѣтеността на нашитѣ ръководители въ това направление, трѣбваше и Търговско-индустриалната камара да ни сервира едно изложение, въ което между другото се казва: „Професионалнитѣ организации трѣбва да бждатъ аполитични организации.“

Г-да народни представители! Крайно време е — азъ пакъ повтарямъ — да разберемъ, че не може едно цвѣте да живѣе безъ слънце и безъ въздухъ. Не може една държава, едно общество да диша безъ политика. И нека да имаме куражъ отъ тая трибуна да заемемъ политически позиции — защото народъ, който нѣма политически позиции и политическа мисль, той е осѣденъ на бърза ликвидация. Имахъ куражъ при разискванията по закона за контролъ върху сдруженията да кажа отъ тая трибуна: ние ще учедимъ единъ политически контролъ надъ кооперациитѣ, защото кооперацията е сѣщо така единъ мощенъ инструментъ на социалния прогресъ, на социалната реформа. Ние искаме, кооперациитѣ да мислятъ и да промишляватъ въ духа на днешната държава, въ духа и въ ритма на днешната епоха. И нека не се стѣсняваме, когато нѣкой ще кажатъ: вие правите партия, а ние не правимъ партия. И тамъ е грѣшката — че ние по инерция често пакъ правимъ сравнение между партийитѣ и днешния режимъ. Партията е една група хора, заклети помежду си, свързани съ партиенъ уставъ, съ членски книжки, които, независимо отъ идеитѣ, се борятъ чрезъ тѣхната организация, за да взематъ властта. Ние нѣмаме партия, нѣмаме организация, но трѣбва да имаме политическа мисль политически завети, да сме носители и осѣществители на политическитѣ тежнениа на цѣла епоха. Между нашата епоха и между партийната епоха има дълбока пропастъ. И когато се осѣществява политически контролъ, ние не бранимъ една партия, но бранимъ една епоха. Ние бранимъ днешния день отъ вчерашния, ние бранимъ прогреса отъ реакцията, ние бранимъ онова, което е достояние на XX вѣкъ, срещу всички тъмни сили на реакцията, които искатъ да го разрушатъ.

Г-да народни представители! Чудя се на този срамъ на днешната държава, да се каже на професионалнитѣ организации: не, вие не сте наши, вие сте аполитични, вие нѣмате нищо общо съ нашата епоха! Че кое, за Бога, е политика? Нима ще трѣбва да отидемъ наново въ социалистическитѣ клубове, за да ни научатъ тамъ какво е политика? Ами въпросътъ за 8-часовия работенъ день, въпросътъ за минималната надница, за колективния

трудоу договоръ, за социалното устройство, за държавната уредба . . .

Никола Захариевъ: За пенситѣ.

Д-ръ Никола Минковъ: . . . — това сѣ въпроси *par excellence* политически. Когато тукъ е налице куражътъ да се иска отъ професионалнитѣ организации да бждатъ политически, въ смисълъ да бждатъ носители на тая политическа философия, защото тя е тѣхна, и когато се спасява стопанството отъ ужаса на демократичнолибералната анархия, не се ли върши съ това политика? Върши се и трѣбва да се гордѣемъ съ нея. Ами когато всрѣдъ работничеството, всрѣдъ селячеството, всрѣдъ хората на труда се изтъква, че революцията е преди всичко ударъ срещу хората на труда, когато се изтъква голѣмото значение, високата стойностъ на понятието нация, какво вършимъ? Не вършимъ ли политика? И нека не се повтаря вече изразътъ, че професионалнитѣ организации били аполитични организации. Професионалнитѣ организации, и тия на свободнитѣ професии, и тия на държавнитѣ служители, сѣщо така сѣ политически. Неотдавна ме срещна деятелъ на една професионална организация на държавни служители и ми каза — ставаше въпросъ за едно издание: — „Ние, казва, не можемъ да го препорѣчаме на нашитѣ членове, защото не се занимаваме съ политика“. Какъ не се занимавате съ политика? Ами че политика ли бѣше, уважаеми г-не, една партийна система васъ да ви изрива съ лопата 50% въ името на интереса на партията? Ами че въпросътъ за стабилитета на чиновницитѣ е единъ въпросъ политически, който бѣ разрешенъ само въ новата епоха, въ рамкитѣ на новия режимъ. Вие сте длъжни, г-да, да браните собствени позиции, да браните политиката на този режимъ.

Г-да народни представители! Отварямъ тази скоба, за да изтъква, че докогато тѣзи работи не се разбератъ, ние ще създаваме мртвовозаченати деца. Професионалнитѣ организации ще трѣбва да ги съзнаемъ и разберемъ като живи инструменти, като живѣ организъмъ на една нова политическа система, на една нова система, която има собственъ път. Иначе тѣ нѣматъ мѣсто, иначе нѣма смисълъ да обременяваме хиляди хора на труда съ принудителни данъци въ името на какво? За чий интересъ, за чий луксъ ние създаваме единъ законъ, въ който казваме, че професионалнитѣ организации ще събиратъ отъ всѣки работнически грѣбъ, отъ грѣба на българския селянинъ, отъ всѣки търговецъ, отъ всѣки индустриалецъ, задължителна вноска, единъ данѣкъ, ако не въ интереса на нѣщо ново? Събираме ги въ името на единъ новъ политически и стопански редъ, събираме ги въ името на тази борба, както казахъ, борба за повече социална правда, борба за утрешния день.

Г-да народни представители! Далечъ съмъ отъ мисльта да правя апология на професионалнитѣ организации като партия. И тукъ е дълбокото разграничение, което трѣбва да се направи. Когато говоримъ за политически институции, ние не говоримъ за партии. Това заблудление, това увѣчение го имаме у насъ; имаме известни сторонници преди година, две, три на идеята да направимъ отъ професионалнитѣ организации партии, да направимъ съсловенъ парламентъ, да направимъ съсловни институции. Това не може да се направи по простата причина, че то е въ разрѣзъ съ нашата концепция. Защото народътъ, нацията въ своитѣ отдѣлни членове има противоречиви имуществени интереси. Това е социалното поле. Има създадени инструменти за разрешението на социалнитѣ въпроси. Но нацията нѣма само социални интереси. Тя има преди всичко морални интереси. Подъ чий стопански интересъ ще се постави предъ единъ професионаленъ, съсловенъ парламентъ въпросътъ, да кажемъ, за опредѣлянето на България на страната на Трестания пактъ, или въпросътъ за изхода на Бѣлото море? Подъ чий стопански и съсловенъ интересъ ще се разрешатъ? Не само че нѣма съсловие, на което интереситѣ да се покриватъ съ тѣзи интереси, но често пакъ цѣлиятъ народъ — поддържамъ това — като сборъ отъ живи хора, има противоречиви интереси. Народътъ има интересъ да нѣма война; народътъ нѣма интересъ отъ дискове; на народа — сборъ отъ живи хора — конкретниятъ интересъ е вѣчното спокойствие. Нацията, обаче, е етна вѣчна, динамична единица. Нацията често пакъ ще жертвува живота — както исторически го е жертвувала — на хиляди свои хора, за да осѣществи единъ траенъ интересъ, единъ постояненъ, единъ вѣченъ интересъ, който не може да се намѣри въ никоя книга, въ никой бивуваръ. Бѣло море! Кажете ми, отъ кога е този заветъ? Коя професионална

организация е взела резолюция за това, от която институция е заповядано? Ами това е гласът на вѣковете, това е 1300 години история, това сѫ поколения след поколения! Нови идват, старите умират, и всичките поемат едно и също знаме, един и същ завет! Това е нацията, нейният вѣковен интерес, нацията като политическо цѣло, като политически мислеща единица.

Следователно, г-да народни представители, както ще трѣбва да отхвърлим решително всѣко твърдение, че професионалните организации били аполитически организации, така ще трѣбва да афронтираме и всѣки опит да се преобрѣщат професионалните организации въ партии. Какво ще рече това? То значи, професионалните организации нѣма да бждат извори на власт. Тѣ не могат да бждат извори на власт въ никакъв случай. У насъ по пѣтя, по който се трѣгна, държавната реформа върви въ рамките на конституцията. Извори на власт сѫ политическите институции; това е царятъ, това е народътъ. Професионалните организации сѫ политически и социални инструменти за разрешаване на проблемите въ областта на социалната и стопанска политика на държавата.

Искамъ да кажа нѣколко думи и върху положението на нашите професионални организации днесъ, обаче времето ми отмина и ще трѣбва да се ограничи само съ нѣколко забележки.

Преди това, не мога да не изразя учудването си отъ методите, по които тукъ нашите професионални организации бѣха атакувани. Ние ще ги критикуваме. Тамъ всичко не е розово. Има много нѣща, които ще трѣбва да се поправятъ, има нѣща, които куцатъ, но не можемъ да отричаме по онии начини, по които това направи Коста Божиловъ, и азъ се учудвамъ на неговия методъ. Намѣриха се две фишчета, писани отъ нѣкого срещу нѣкого, съ които се занимава единъ Парламентъ, какво били казалъ Х противъ У, и кой билъ открадналъ 5.000 л. А да трѣгнемъ по този пътъ, нѣма защо да прибѣгваме къмъ такива листчета, ще вземемъ „Малая советская энциклопедия“, за да видимъ какво казватъ господа днешните ръководители на съветския режимъ по отношение водачите, създателите на това професионално движение — само нѣколко реда: (Чете)

„Презъ времето на VIII конгресъ на профсъюзите въ 1928 г., нищожна група отъ чужди на работническата класа профбюрокраци, мерзки агенти на нелегалната контрареволуционна организация на дѣсните, начело съ обермерзавецъ Томски, се опита да провали предложението на сталинския централен комитетъ за засилване болшевишкото ръководство на профсъюзите. Конгресътъ разобличи тази подла вражеска вилазка. Презъ юний 1929 г. маскираниятъ се гнусенъ врагъ на работническата класа Томски и неговата контрареволуционна челядъ бѣха изхвърлени... Дѣсните реставратори на капитализма, заедно съ контрареволуционния троцкизмъ, станали физически убийци ипони, вредители — Бухаринъ, Риковъ, Томски — се опитаха да противопоставятъ профсъюзите на партията и на съветската държава“.

Отъ това ние ще извадимъ заключението. Това е официаленъ литературенъ документъ. А Троцки, който сѣщо така не е единъ случаенъ човѣкъ, когато става въпросъ да критикува тѣхната система, казва: „У насъ, въ съветско-пролетарската диктатура, партията замѣсти класата, централното бюро замѣсти партията, а диктаторътъ замѣсти централното бюро, и у насъ на работника е предоставено едно право — да вдига ръка, и онзи, който не се подчини, ще трѣбва да отиде на борсата на труда“. — Цитирамъ по паметъ.

Нѣма да открѣя страница да ви занимавамъ съ съветската действителност, но искамъ да кажа, че когато единъ народенъ представител хвърля цѣлостенъ погледъ върху действителността, дълженъ е да дойде тукъ съ цѣлостни проучвания за нашите професионални организации. Г-нъ Коста Божиловъ би могълъ да каже доста работи въ критика, и ние бихме били благодарни, защото сме единъ Парламентъ, както и другъ пътъ съмъ изтъквалъ, не партиенъ, но единъ Парламентъ на конструктивна деятелност. Ние сме благодарни на една конструктивна критика, но да не се залавяме за този начинъ, защото камъните, които се хвърлятъ отъ тукъ, падатъ върху нашите глави.

Г-да народни представители! За нашите професионални организации, особено за организациите на българските работници, на българските селяни, които обхващатъ голѣма частъ отъ българския народъ, ние — безъ да се спирамъ въ подробности — съ дълга на единъ безпартиенъ Парламентъ, който нѣма нужда да пѣе панегирици за себе си, за своя режимъ, ще кажемъ: гордѣемъ

се, че ги създадохме, обаче констатираме, че тѣ не сѫ такива, каквито трѣбва да бждатъ. И азъ съвсемъ не смѣтамъ, че грѣховете сѫ персонални, че грѣховете сѫ у Х или у У. Ние ще трѣбва внимателно, както казахъ, да откриемъ причините, за да ги изправимъ. А причините сѫ въ лошото разбиране, въ липсата на мирогледъ, въ липсата на политическа и социална философия, въ липсата на политическа борба. Борбата е безусловно необходима за всѣки режимъ, за всѣка организация. Става въпросъ за пропаганда. Азъ не разбирамъ пропагандата като низъ отъ механически действия. Но когато действително тукъ се вършатъ чудеса, когато се гради колосално обществено осигурително дѣло, когато се гласува законъ за селски пенсии, подъ знака на който сѫ се развивали политическите борби у насъ въ продължение на десетилѣтия и се е разстройвала нашата действителност, защо всичко това минава случайно и незабелязано? Защо? Поради грѣшката на държавната машина? Този Съюзъ на земеделски задруги трѣбва да се хвърли въ продължение на 6 месеца въ българското село, да го овладѣе съ тази грандиозна придобивка, да я обясни, и въ връзка, съ селските пенсии да му обясни новата социална политика, новия методъ на действие на това управление.

Работническата политика. Говорихъ тукъ по въпроса за нашето работническо законодателство. Ние се гордѣемъ съ него. То има много несвършенства въ приложението. Обаче азъ не разбирамъ едно работническо законодателство, което същевременно ще служи за разслабване на националния фронтъ и като аргументъ на противниците на държавата. Ще слѣзете при тия работници и ще имъ обясните това законодателство като плодъ на тѣхната борба, като плодъ на тѣхния режимъ, да стане то плътъ отъ плътта имъ и кръвъ отъ кръвта имъ и да го възприематъ не като подаяние, не като една привилегия, но като брънка отъ цѣлостния режимъ.

Работническо законодателство! Да, но и високо национално съзнание! Тѣ сѫ нѣща неразривно свързани. Тѣзи категории ще трѣбва да разбератъ, че само въ рамките на новата държава, само въ рамките на днешната държава може да иматъ тѣзи придобивки, а не да живѣятъ съ съзнанието: дайте да ударимъ камбаната, дайте да хлопаме на вратите, тамъ има хора уплашени, и колкото искаме, тѣ ще ни дадатъ. Нищо нѣма да дадатъ. Тукъ има здрава държава, има здрава национална власт, която дава не вамъ, а дава на българската нация. Нашето работническо и социално законодателство не бива да бжде третирано като законодателство за известна категория. То е законодателство въ полза на утрешните войници; то е въ връзка съ демографската политика и е за увеличение на раждаемостта, за изграждане на здрава, цѣлостна и жива нация, силна въ своя физика, но още повече и, преди всичко, силна въ своя духъ.

Г-да народни представители! Азъ ще гласувамъ този законопроектъ. Смѣтамъ, че той е една нова придобивка въ нашата действителност. Но въ заключение ще кажа: нека не очакваме отъ законите да вършатъ чудеса! Законите никой пътъ не творятъ чудеса. Чудесата идватъ отъ хората, чудесата идватъ отъ диханието на твореца. Ще трѣбва и уважаемиятъ Министерски съветъ въ утрешния денъ следъ този законъ да ни поднесе едно ръководство на тѣзи организации, ще трѣбва да ни поднесе едно ръководство на тѣзи институции, дирекция или политическо комисарство, съ ясенъ погледъ, съ гордо вдигнато чело, съ твърдостъ и съ борба. Защото и професионалните организации, и организациите на младежта, и пропагандата трѣбва да ги разглеждаме само като неизбежна и частична брънка отъ борбата за изграждане на единъ новъ политически и социаленъ редъ. (Рѣкоплетска-ния)

Председател Никола Логофетовъ: Има думата народниятъ представител г-нъ Спасъ Мариновъ.

Спасъ Мариновъ: Г-да народни представители! По законопроекта за професионалните организации се изказаха осемъ души народни представители. Азъ считамъ, че въпроситъ сѫ достатъчно изяснени, и затова правя предложение да бждатъ прекратени дебатите.

Председател Никола Логофетовъ: Има предложение за прекратяване разискванията по този законопроектъ. Които приематъ това предложение, моля, да вдигнатъ ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Има думата докладчикътъ г-нъ д-ръ Атанасъ Поповъ.

Докладчик д-р Атанас Попов: (От трибуната, Г-да народни представители! Въ връзка с законопроекта за професионалните организации се изказа доста мнение и твърде ценни разбирания върху живота и ролята на тѣзи организации. На мене, като докладчик на законопроекта, ми остава твърде малко да кажа и да обобща по-главно ония разбирания, които могат да легнат въ основата на схващанията на народното представителство по отношение внесенния законопроект.

Азъ смѣтамъ, че колкото и безпартийна да бѣде една държава, тя не може да се откаже отъ всички поддѣления, които съществуватъ въ срѣдата на нейния народъ. Защото единъ народъ е обединенъ въ своята национална държава той членува въ нея, организирачъ е въ нея, но вънъ отъ своето участие въ тази държава, вънъ отъ тази обща организация, въ която е обединенъ единъ народъ, всѣки членъ на този народъ участвува и въ редица, и въ маса други организации, които сѣ въ срѣдата на този народъ и които подразделятъ или групиратъ народа въ отдѣлни политически, идейни, професионални и т. н. организации. Отъ многообразието на тия вътрешни организации въ срѣдата на единъ народъ ние можемъ да различимъ две основни категории: това сѣ идейните организации, организациите, които обединяватъ своите членове въ името на известна идея, на известни принципи — обществени, политически или каквито и да било други — и организации професионални, които обединяватъ своите членове въ името на професионалните интереси на своите членове.

Г-да народни представители! Ние трѣбва да правимъ една строга разлика между идейните, политически, обществени и каквито и да било други организации, които съществуватъ въ срѣдата на единъ народъ, и организациите чисто професионални, които иматъ за задача да обединятъ ония хора въ срѣдата на единъ народъ, които иматъ еднакви материални интереси, които иматъ една и съща професия, които по единъ и същи начинъ изкарватъ своята прехрана, които по единъ и същи начинъ живеятъ и иматъ едни и същи задачи въ своя ежедневенъ професионаленъ животъ. Последната категория организации сѣ основно различни отъ всички други, имати идеенъ, политически, общественъ или какъвто и да било другъ характеръ. И когато си дадемъ ясна смѣтка за този характеръ на професионалните организации, ние ще разберемъ, че е невмѣстно всѣкакво смѣшение на професионалните организации съ какъвто и да било политика или съ какъвто и да било политически, идеологически и други такъва организации. Една партия, една обществена или идейна организация обединява хора отъ различни професии въ името на единъ принципъ, въ името на една идея, въ името на нѣкакъвъ мирогледъ, въ името на една политическа или идеологическа философия или теория, но тя нѣма възможностъ да обедини и да защити професионалните, конкретните материални интереси на своите членове — хора отъ различни професии, хора отъ различни занаяти, хора съ различни професионални интереси. Хора съ различенъ битъ и съ различенъ начинъ на живѣене и изкарване на своята прехрана се обединяватъ въ тѣзи политически и обществени организации, въ тѣзи идеологически организации, за да могатъ да отстояватъ, да защитаватъ, да постигатъ или да осъществяватъ еднакви обществени, идеологични, мирогледни и т. н. задачи и цели. Професионалните организации иматъ съвсемъ другъ характеръ. И точно това е, което ние трѣбва ясно да разберемъ. Тѣ нѣматъ никакъвъ политически характеръ, въ смисълъ, че не се занимаватъ съ нѣщо друго, различно отъ онова, което засѣга тѣхните материални и стопански интереси и тѣхните професионални нужди, което е свързано съ живота и съ бита на една професия. Професионалните организации обединяватъ въ себе си само членове, които иматъ една и съща професия. Целта на професионалните организации е организирането на професионалисти, за да защитаватъ своите професионални, социални, обществени интереси и нужди, които тѣ иматъ.

Като излизаме отъ този основенъ принципъ, ние ще разберемъ, че съ всѣко посегателство да се турятъ професионалните организации въ известна политическа линия, да имъ се вѣлаже известна обществена роля, извънъ тоя кождъ на проблеми, съ които тѣ се занимаватъ, отиваме въ погрѣшна посока и ще създадемъ професионални организации, които нѣма да отговарятъ на своето предназначение.

Г-да народни представители! Вѣрно е, че ние сме лишени отъ организации, които да представляватъ нашата политическа мисълъ, които да изразяватъ нашите политически борби, които действително да групиратъ по из-

вестни политически, обществени, национални и т. н. въпроси нашия народъ, да го обединяватъ въ едно и действително да станатъ изразители на нашата политическа и обществена мисълъ. Но отъ това съвсемъ не следва, че ние би трѣбвало да направимъ отъ професионалните организации единъ политически инструментъ; да искаме чрезъ тѣхъ да правимъ политика въ нашата страна и накрая да ги обвърнемъ въ политически организации. По този начинъ действително ние ще се върнемъ на нова смѣтка — може би по другъ пътъ — къмъ партийно-политическия животъ у насъ.

Не много дълго е животътъ на нашите професионални организации, но действително имаме известни опити, съ които се целѣше да се даде на тия професионални организации е на друга насока, да могатъ да се проявятъ обществено и политически и да станатъ основа, чрезъ която да могатъ да се домогнатъ известни политически срѣди или политически личности до нѣкои постове или да се закрепятъ на мѣста, които сѣ заели.

Г-да народни представители! Ние можемъ да потърсимъ други срѣдства, други начини на политическа борба и на политическа дейностъ. Професионалните организации оставатъ вънъ отъ всички партийни и политически борби и тежнениа въ нашия общественъ животъ.

Азъ искамъ да отбележа, че за мене тия професионални организации които ние създаваме съ законъ, не сѣ нищо друго, освенъ инструментъ на държавата за задоволяването на социалните и професионални нужди и интереси.

Обаждатъ се: И стопански.

Докладчик д-р Атанас Попов: Ние не бива въ никой случай да смѣтаме, че тия организации въ своя животъ, въ своите борби трѣбва да надхвърлятъ своите професионални интереси, че трѣбва да изоставятъ своите строго-професионални нужди и да отидатъ да се борятъ на единъ по-широкъ теренъ, да правятъ политика.

Като разсъждаваме по тоя начинъ, ние неминуемо идваме до заключението, че нашите професионални организации трѣбва да се ограничатъ въ проблемите въ живота, въ нуждите, въ интересите на ония професии, които тѣ обединяватъ, и да иматъ винаги предъ очи тия нужди, тия интереси и тия задачи, въ името на които тѣ сѣ създадени. Азъ не съмъ отъ ония, които смѣтатъ, че нашите професионални организации не бива да иматъ обществена роля, общественъ смисълъ и значение. Азъ мисля, че тѣ могатъ да иматъ това значение и да играятъ тая обществена роля само дотолкова, доколкото запазватъ своя чисто професионаленъ животъ и въ никой случай да не прекрѣчатъ границите на единъ по-широкъ общественъ и политически теренъ, защото това ще измѣни характера имъ.

Нека отбележимъ, че успѣхътъ на професионалните организации всрѣтъ нашето население до днесъ не е тѣжко голѣмъ. Азъ съмъ наблюдавалъ отблизу проявленията на нашите обществени организации — по селата тия на задругите, и въ голубетъ тия на Работническия съюзъ — и смѣтамъ, че основа, което е желателно, онова, което трѣбва да съществува, основа, което ние всички искаме да създадемъ отъ нашите професионални организации, далечъ не е достигнато отъ сега съществуващите Български работнически съюзъ, Общъ съюзъ на земеделско-стопанските задруги, Занаятчийски съюзъ и т. н.

Г-да народни представители! Това се дължи на много обстоятелства. Но едно отъ най-важните обстоятелства е, че въ политиката на различните правителства и на различните министерства, подъ чиего ведомство сѣ били тия професионални организации, не е имало установенъ курсъ, установено отношение къмъ професионалните организации — иматъ ли смисълъ тѣ въ нашия общественъ и държавенъ животъ, има ли смисълъ тѣ да останатъ като здрави, силни, мощни организации, или пъкъ трѣбва да крѣтатъ само, или сѣ съвсемъ излишни — тъй като наредъ сѣ мислехъ Бъровъ смѣташе, че тѣ наистина сѣ абсолютно излишни и ги доведе до мъртва точка въ тѣхъ то съществуване.

Азъ смѣтамъ, че ако ние искаме да създадемъ здрави и жизнеспособни професионални организации, преди всичко тѣхното ръководство, ведомството, което ще ги завежда — сега министерство-председателствъ, а по-рано министерствъ на търговията — трѣбва да има ясно установена политика: не иска ли отъ тия организации да направимъ жизнеспособни защитници на дадена професия, въху които може да се опие държавната социална политика, или пъкъ нѣма да иска да се създадатъ отъ тѣхъ здрави и

силни организации, и, следователно, ще ги спъва въ тяхното проявление.

За да успяват тия организации, те трябва да имат ясен професионален мироглед. Всяка професионална организация днес има своя орган. Общият съюз на земеделските задруги има свой орган, в. „Труд“ е орган на Българския работнически съюз, а също така свои печатни органи имат и Съюзът на търговците, Съюзът на занаятчиите и т. н. Този професионален печат е много важен инструмент за изнасянето на един професионален мироглед, който обединява тия организации и който кара държавата да ратува за тях, да ги учредява и т. н. Във туй отношение трябва да кажем, че професионалният печат днес е на много ниско стъпало, там не се открива никакъв професионален мироглед, там не виждаме абсолютно никакви професионални стремежи, никакви професионални проблеми. Вземете отделни броеве от органите на професионалните организации и ще видите, че тоя печат се спира само на известни искания, на известен безпорядък тук и там въ професиите, на известни нъщи, които наистина сж нередни и трябва да се изнасят, но едно цялостно развиване на проблемите, свързани с нашето професионално движение, едно развиване на всички ония въпроси, които ще накарат да се обединят всички професии въ своите професионални организации, едно изтъкване смисъла и значението на тия професионални организации ние въ този печат не го намираме. Ние не го намираме също така въ много отношения и въ онова, което Дирекцията за организиране на професиите прави въ туй отношение, г-да. И заради туй аз смътам, че много голъмо внимание трябва да се отдели на професионалния печат, като се внесе еднаквост въ разбиранията, като се развият всички проблеми, които сж важни за дадена професия, които сж общи за всички професии и които могат да накарат членовете на тия професии още по-здраво да се приобщат към своите собствени организации и от там нататък да работят съ по-голъм ентузиазъм въ тях.

Ние трябва да искаме съ всички сили, тия професионални организации да си извоюват име, обществен престиж въ съзнанието на своите членове. Г-да народни представители! Трябва да признаем, че такъв обществен престиж те днес нмат. Затуй ние виждаме, че много от земеделците не сж обединени въ земеделските задруги, че голъма част от работничеството неохотно членува въ Работническия съюз, че много от онова, което трябва да се иска и от търговци, и от занаятчи, не се дава. Това е, казвам, заради туй, защото мѣстото на тия организации въ нашия държавен и обществен живот не е достатъчно ясно и точно определено, за да може оня, който членува въ тях, да разбере какъв е смисълът, какво е предназначението им, докде се простира тяхната дейност и докде могат да играят нѣкаква роля тия професионални организации.

Ние имаме вече ръководено, контролирано професионално движение у нас. Държавата го контролира, държавата полага грижи да го организира, държавата прави всичко възможно, за да даде смисъл и значение на тия организации, а всъщност тия организации каточели винаги сж били петото колело въ нашия държавен и обществен живот. Не за да се върши политика чрез тия организации, но въ нашия социален и икономически живот трябва да им се отреди точно и ясно определено мѣсто, за да се знае какво е предназначението на тия организации и дали чрез тях отделните членове могат да постигнат това, което се цели. Заради туй въ това отношение ние трябва да направим всичко възможно, щото нашите професионални организации да вземат все по-активно участие въ стопанския живот на държавата, въ нейните институти, въ всички учреждения, кждето се преплитат съответните интереси на дадена професия.

Ние имаме законъ за осигуряване на снабдяването и за регулиране на цените; въ него е предвиден един съвет, въ който участват представители на различните професионални организации. Точно това е една от задачите и смисълът на съществуването на тия организации: да могат да вземат участие при определяне цените на своите произведения, да защитят своите интереси и т. н. Никой, обаче, не ги вика, никой не ги капи и никъде те не играят никаква роля въ тия мѣста, кждето, според законите въ страната, им е определено да бъдат. Има и по други закони отредено известно мѣсто на професионалните организации, но те и там не сж зачетени. А щом като не сж зачетени, естествено, те не

сж си създали никакъв обществен престиж, не играят никаква роля, нмат никаква привлѣкателност за своите членове и, следователно, нма защо и хората да тичат и да искат да членуват въ тия организации.

Направи ми радостно впечатление, когато въ Висшия стопански съвет, който заседава миналото лѣто, аз видях да участват съ свои представители земеделските задруги от бившия министър Багрянов. Това бѣше едно начинание, това бѣше едно желание, една амбиция, може би, на г-н министър Багрянов, да даде съответно значение на тези организации. Въ тия институти, какъвто е Висшият стопански съвет — там, кждето се разглеждат проблемите на нашата земеделска политика, кждето сж свързани интересите на българския земеделец-стопанин — тия стопани, чрез своите организации и чрез своите представители, да могат да участвуват, е вече едно полезно начинание. И аз смътам, че въ туй отношение трябва да продължим. Ако тия професионални организации имат нѣкакво значение и ако държавата иска да ги създаде, да ги утвърди въ нашия обществен живот и да привърже отделните членове към тях, тя трябва да им даде да играят нѣкаква роля; да може те да разрешават и да участвуват въ разрешението на известни въпроси. Тия организации трябва да участвуват въ всичките наши държавни институти — там, кждето се засѣгат интересите на отделните професии, за да могат чрез свои представители да защитават интересите си.

Г-да народни представители! Аз смътам, че ние можем да изградим едно много хубаво, много добро професионално движение у нас, което не да се занимава съ политическа дейност, но да бже проводник на сая социална политика, която прави правителството, която прави Парламентът, която прави държавата изобщо. Никой не може да ме убеди, че трудовото законодателство у нас се е създадо от нѣколко години, заради туй, защото съществува Български работнически съюз. Създаде го българската държава, създаде го българското правителство, създадох го всички тези, които работиха за защита интересите на българския работник. Но Българският работнически съюз въ туй отношение има много голъми задачи. Той ще играе много голъма роля, ако действително участвува въ всички институти, въ всички комисии, кждето се провежда социалната политика, която правителството, отделните министри и Парламентът провеждат. Аз смътам, че точно тая е ролята на професионалните организации: не да правят политика, а да бъдат проводници на ония социални мероприятия, които правителството, които върховните органи въ държавата имат, отстояват и прокарват.

Председател Никола Логфетовъ: (Звъни) Г-да! Които приемат заседанието да продължи и след 20 часът, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчик д-ръ Атанасъ Поповъ: Проблемите на нашия обществен живот нма да се разрешават въ професионалните организации. Въ туй отношение ние трябва да бъдем наясно. Тези професионални организации могат да разрешават само своите въпроси, но въ никой случай и проблемите на нашата политика и на нашия обществен живот.

Тук се направи намек и се изтъкна едно мнение: и всички държавни служители да влѣзат въ този закон, та по този начин цѣлият български народ да се обедини, да може действително да бже организиран.

Г-да народни представители! Ние имаме законъ за организиране на държавните служители. Всички ведомствени организации на държавните служители, които съществуват до днес, се контролират от съответните министри, които сж постоянни проводници на ония мероприятия, на ония задачи и нужди, които съответните ведомства имат. Но да се мисли, че ние можем да създадем една професионална организация на всички държавни служители, това е абсолютно немислимо, защото различни сж професионалните интереси и нужди на различните категории държавни служители под различните ведомства. Заради това фактически невъзможно е обединението на държавните служители въ нѣкаква единна професионална организация.

Г-да народни представители! Аз искам да завърша съ следното пожелание. Дано този закон, който аз по принцип приемам и смътам, че е много полезен — и ние въ комисията ще се помчим да направим всички полезни промѣни въ него — тласне нашето професионално организиране, нашите професионални организации към по-живъ професионален живот, към по-жива дейност

за защита професионалните интереси на различните категории стопански дейтели, които са обединени в тези професионални съюзи, за да можем по този начин да изградим нови, мощни професионални организации.

Но най-важното е, на тези организации да не се гледа като на някакви бюрократически учреждения, като на институти, където може да се отиде да се лежи на добра и хубава сънка. Ще трябва там да се отиде с чувство на апостолство, с чувството, че всеки, който участва било в Дирекцията по организиране на професиите, било в различните отделни организации, отива там да служи на големите жизнени интереси на тези професии, и то да им служи предано, за да може от тая служба да черпят кураж членовете, та все повече да се привържат към отделните професионални организации, да участват активно в техния живот, по който начин ще се даде действително един нов живот на нашите професионални организации. (Ржкоплъскания)

Председател Никола Логофетов: Има думата г-н министърът на търговията, промишлеността и труда.

Министър д-р Славчо Загорев: (Отъ трибуната) Г-да народни представители! Вземам думата не за да държа реч, а да изложя накратко становището си по този законопроект.

Законопроектът за организиране на професиите има за предмет не всички, а само стопанските професии. Някой от г-да народните представители, които се изказаха по законопроекта, поддържаха възгледа, че законопроектът трябва да обхване и другите професии, на първо място тъй наречените свободни професии — адвокати, лекари, инженери и архитекти. Другояче казано, смъта се, че основните правила за организиране и отношението на държавата, които важат за стопанските професии, трябва да важат за всичките професии. И аз споделям този възглед.

Ако свободните професии не са включени в обсега на законопроекта, то е тъй, защото обществото не е още подготвено за такава реформа. А реформи, които променят общественото устройство, не бива да се извършват преди да сме сигурни, че условията са напълно за тях. Все пак, за да се подготви развитието на нашата в тази посока; за да се тури начало на общия професионален фронт, въобщия професионален съвет, който се създава с законопроекта, могат да се предвидят представители и на другите професии, а най-вече на свободните професии.

Когато се говори за целите на законопроекта, поставят се два въпроса: какво трябва да бъде отношението на държавата към професиите и как трябва да бъдат изградени професионалните организации? Отношението на държавата се определя с участието на държавата в управлението на професионалните организации и с участието на професионалните организации в държавното управление. И въ двата случая са възможни две крайни решения. Тъ са: пълна свобода и пълна подчиненост. Веднага ще кажа, че и въ двата случая правителството е избрало едно средно решение. То следва една средна линия. Вместо да поеме изцяло управлението на организацията или пък да се дезинтересира напълно от него, държавата си запазва само правото на надзор върху образуването и дейността на ръководните им тела. Вместо да въздигне професионалните организации до носители на държавната власт или да ги държи далеч от своята дейност, държавата прави от професионалните организации органи за провеждане на своята социална и стопанска политика. Тази политика на средната линия може да не се нрави на някои кръгове и лица, но тя е мъдра, защото внася мир и сигурност в живота на държавата.

Законопроектът няма за цел да промени съществено отношенията на държавата към професионалните организации. Неговата цел е да измъкне, да усъвършенствува устройството на тези организации. Днешната сграда на професионалните организации има много етажи и въ всички етажи — множество малки отделения. Трябва тази сграда да се преустрои вертикално и хоризонтално; трябва да се премахнат някои етажи и да се разширят някои отделения. Съ това ще се улесни и поевтини управлението на професионалните организации; ще се спестят много усилия, много време и много средства, които сега се поглъщат от сложното им устройство.

Освен промени въ устройството, законопроектът внася и важна промяна въ управлението, въ вътрешния живот на професионалните организации. Това става по два начина: първо, като изборното начало се замества въ

някои случаи с представителното начало при образуването на ръководните тела, и второ, като върховното ръководство и върховният надзор се пренасят от министъра на търговията, промишлеността и труда върху министър-председателя. Предаването на върховното ръководство въ ръцете на министър-председателя се налага от нуждата да се внесе единство въ развитието на професионалните организации въ България. Тъй като едни от професионалните организации са вътрешно свързани с Министерството на търговията, а други — с Министерството на земеделието, досега бяхме изправени пред дилемата: или да подчиним земеделските задруги на министъра на търговията, който е чужд на техния живот, или да запазим връзката между ведомствата и професиите, но да загубим единството на ръководството. От тази дилема ние излизаме, като подчиняваме професионалните организации на министър-председателя чрез съответните ведомствени министри. Съ това се подчертават още веднаж и новите тежнени в общото устройство на нашата държава.

Както виждате, г-да народни представители, професионалните организации у нас влизат въ нов етап на развитие. Опитът, който се прави съ тяхното преустройство, не е израз на някаква доктрина, на някаква теория; той е плод на живата практика и отговаря на нуждите на управлението.

Аз ви моля да подкрепите този опит, като одобрите законопроекта. („Браво!“ Ржкоплъскания)

Председател Никола Логофетов: Които приемат на първо четене законопроекта за професионалните организации, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Г-да народни представители! Моля да се съгласите за няколко минути да минем точка шестнадесета от дневния ред.

Които са съгласни, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Минаваме към точка шестнадесета:

Първо четене на законопроекта за отсрочване изплащането на заема на Видинската градска община, сключен за електрическа централа, съгласно закона, обнародван въ „Държавен вестник“, брой 32, отъ 13 май 1924 г.

Които са съгласни да се прочете само законопроектът, без мотивите, моля, да вдигнат ръка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г-на докладчика да прочете законопроекта.

Докладчикъ Стамо Колчевъ: (Чете)

„ЗАКОНОПРОЕКТЪ

за отсрочване изплащането на заема на Видинската градска община, сключен за електрическа централа, съгласно закона, обнародван въ „Държавен вестник“, брой 32, отъ 13 май 1924 г.

Чл. 1. Заемът на Видинската градска община за електрическа централа, сключен съгласно закона, обнародван въ „Държавен вестник“, брой 32, отъ 13 май 1924 г., изплатен на Българската народна банка съ средства отъ държавния стабилизационен заем и прехвърлен за събиране отъ Българската земеделска и кооперативна банка, става платим безлихвен въ срокъ отъ 25 години, смътан отъ 1 май 1946 г. чрезъ равни шестмесечни вноски съ падежи 1 май и 1 ноември всяка година. Първата вноска е платима на 1 ноември 1946 г.

Правата на общината, признати й по закона за финансовото облекчение и заздравяване на общините, се запазват.

Чл. 2. За всяко закъснение въ плащането на шестмесечните вноски общината ще плаща лихва 1% годишно, съгласно чл. 17 отъ закона за финансовото облекчение и заздравяване на общините.

Чл. 3. Закъснителите вноски и лихви върху тях могат да се събират, освен по реда, предвиден въ закона за финансовото облекчение и заздравяване на общините, още и отъ държавните бирници, безъ изпълнителен листъ и безъ разноси, само въз основа на писмено нареждане на Главната дирекция на държавните дългове или на Българската земеделска и кооперативна банка, основано на водената отъ тази банка смътка.

(Ето мотивитъ къмъ законопроекта:

МОТИВИ

къмъ законопроекта за отсрочване изплащането на заема на Видинската градска община, сключенъ за електрическа централа, съгласно закона, обнародванъ въ „Държавен вестникъ“, брой 32, отъ 13 май 1924 г.

Г-да народни представители! Въз основа на закона, обнародванъ въ брой 32 на „Държавен вестникъ“, отъ 13 май 1924 г., Видинската градска община е сключила отъ Българската народна банка заемъ, подъ гаранция на държавата, въ размѣръ на 12.000.000 л., платимъ въ срокъ отъ 20 години, при 10% годишна лихва. Презъ 1928 г. тоя заемъ е изплатенъ на Българската народна банка отъ произведението на стабилизационния заемъ и прехвърленъ за събиране отъ Българската земеделска и кооперативна банка за смѣтка на държавата. Общината не го е изплащала редовно и той е нарастналъ къмъ 26.500.000 л., независимо отъ внесенитъ срещу заема 6.157.545 л. Освенъ съ тоя заемъ, общината е претоварена и съ други задължения: къмъ Българската народна банка, по заемъ за постройка на училище, отпущнатъ отъ срдствата на Пенсионния фондъ, къмъ фонда „Пястица“, къмъ Пенсионния фондъ за невнесени суми по закона за пенсията за изслужено време, къмъ Българската земеделска и кооперативна банка, къмъ фонда „Общински налози“ и др. Общо Видинската градска община дължи приблизително 53.000.000 л., включително и задълженията ѝ къмъ частни лица на сума около 12.000.000 л. Годишно за лихви и погашения сж необходими близу 5.000.000 л., а общината е разполагала презъ последнитъ 3 години съ приходъ — срдъло годишно 14.870.179 л., който приходъ, очистенъ по правилата на чл. 7 отъ закона за финансовото облекчение и за здравяване на общинитъ, ще се намали на 5.872.877 л.

Общината е призната за финансово затруднена и облекчена да изплаща безлихвено заема за електрическата си централа отъ 12.000.000 л., нарастналъ на 26.500.000 л., и тоя къмъ Българската народна банка, респективно къмъ фонда „Пенсия за изслужено време“, за постройка на училище отъ 2.000.000 л., нарастналъ на 3.200.000 л.

Но и при тѣзи облекчения тя не ще бжде въ положение да изплаща редовно задълженията си, защото годишната ѝ вношка ще се намали само на 3.600.000 л., а чистиятъ ѝ годишенъ приходъ възлиза едва на 5.872.877 л.

Предвидъ на това, налага се да бжде дадено на тая община допълнително облекчение по заема ѝ отъ 12.000.000 л., нарастналъ досега на около 26.500.000 л. Такова облекчение намирамъ, че може да се даде въ една отсрочка на плащанията отъ 5 години, презъ което време, като не правя никакви вноски по тоя заемъ, общината ще може да здрави финансовото си положение и ще стане редовна въ изплащането на задълженията си. За тая целъ, моля ви, г-да народни представители, да разгледате и гласуватъ: тукъ приложения законопроектъ.

Гр. София, мартъ 1941 г.

Министъръ на финанситъ: Д. Божиловъ)

Председателъ Никола Логофетовъ: Нѣма записани оратори. Ще гласувамъ.

Които приематъ на първо четене законопроекта за отсрочване изплащането на заема на Видинската градска община, сключенъ за електрическа централа, съгласно закона, обнародванъ въ „Държавен вестникъ“, брой 32, отъ 13 май 1924 г., моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Министъръ Добри Божиловъ: Моля, по спешностъ, законопроектътъ да се приеме и на второ четене.

Ангелъ Сивиновъ: Противопоставямъ се на искането, този законопроектъ да се приеме по спешностъ и на второ четене, понеже се касае до задължения, които не сж добре изяснени.

Председателъ Никола Логофетовъ: Г-нъ Сивиновъ! Много добре сж изяснени.

По законопроекта се даватъ нови 25 години за изплащане на заема безъ лихва.

Ангелъ Сивиновъ: Въпросътъ е париченъ.

Иванъ П. Недѣлковъ: (Отива къмъ Ангелъ Сивиновъ, шепне нѣщо на ухото му и го увещава да не говори)

Председателъ Никола Логофетовъ: Поставямъ на гласуване предложението на г-да министра на финанситъ — законопроектътъ да се приеме по спешностъ и на второ четене. Които сж съгласни съ това предложение, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Моля г-на докладчика да прочете законопроекта.

Докладчикъ Стамъ Колчевъ: (Чете)

„ЗАКОНЪ

за отсрочване изплащането на заема на Видинската градска община, сключенъ за електрическа централа, съгласно закона, обнародванъ въ „Държавен вестникъ“, брой 32, отъ 13 май 1924 г.

Чл. 1. Заемътъ на Видинската градска община за електрическа централа, сключенъ съгласно закона, обнародванъ въ „Държавен вестникъ“, брой 32, отъ 13 май 1924 г., изплатенъ на Българската народна банка съ срдства отъ държавния стабилизационенъ заемъ и прехвърленъ за събиране отъ Българската земеделска и кооперативна банка, става платимъ безлихвено въ срокъ отъ 25 години, смѣто отъ 1 май 1946 г., чрезъ равни шестмесечни вноски съ падежи 1 май и 1 ноември всѣка година. Първата вношка е платима на 1 ноември 1946 г.

Правата на общината, признати ѝ по закона за финансовото облекчение и за здравяване на общинитъ, се запазватъ.

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ заглавieto и чл. 1 на законопроекта, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Стамъ Колчевъ: (Чете)

„Чл. 2. За всѣко закъснение въ плащането на шестмесечнитъ вноски общината ще плаща лихва 1% годишно, съгласно чл. 17 отъ закона за финансовото облекчение и за здравяване на общинитъ.“

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 2, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Докладчикъ Стамъ Колчевъ: (Чете)

„Чл. 3. Закъснѣлитъ вноски и лихви върху тѣхъ могатъ да се събиратъ, освенъ по реда, предвиденъ въ закона за финансовото облекчение и за здравяване на общинитъ, още и отъ държавнитъ бирници, безъ изпълнителенъ листъ и безъ разноси, само въз основа на писмено нареждане на Главната дирекция на държавнитъ дългове или на Българската земеделска и кооперативна банка, основано на воената отъ тази банка смѣтка.“

Председателъ Никола Логофетовъ: Които приематъ чл. 3, моля, да вдигнатъ ржка. Мнозинство, Събранието приема.

Законопроектътъ е приетъ на второ четене окончателно. Г-да народни представители! Ще прекратимъ днешното заседание.

Въ съгласие съ правителството, предлагамъ за утрешното заседание, 2 априлъ, 15 ч. следния дневенъ редъ:

1. Одобрение на предложението за разрешаване да се плати обезщетение на популярната банка въ гр. Пазарджикъ.

Първо четене на законопроектитъ:

2. За продължаване срока за подаване декларации по допълнителния данѣкъ върху общия доходъ отъ повиканитъ на военно обучение.

3. За продължаване срока за завѣряване на търговскитъ книги.

4. За разрешаване на мострени панаиръ въ Пловдивъ да сключи заемъ отъ фонда „Обществени осигуровки“ въ размѣръ на 10.000.000 л.

5. За разрешаване на Бургаското градско общинско управление да сключи заемъ отъ фонда „Обществени осигуровки“ въ размѣръ на 10.000.000 л.

6. За събиране на прѣжитъ данѣци.

7. За наименованията съ народностно и обществено значение.

8. За учебницитъ и учебнитъ помагала.

9. За народнитъ читалища.

10. За измѣнение на чл. 14 отъ закона за бюджета на разнитъ фондове на държавата за 1932/1933 финансова година.

11. За взаимноспомогателнитъ, взаимнозастрахователнитъ и болничнитъ каси на държавнитъ служители.

12. За допълнение на чл. 51 отъ закона за индустрията.
13. За Института за рационализация.
14. За измѣнение и допълнение на закона за колективния трудовъ договоръ и уреждане на трудови конфликти.
15. За допълнение на наредбата-законъ за трудовия договоръ.
16. За измѣнение и допълнение на наредбата-законъ за птищата.
17. За водоснабдяване и канализация на населенитѣ мѣста.
18. За благоустройството на населенитѣ мѣста.

Второ четене на законопроектиѣ:

19. За сключване заемъ въ размѣръ на 200.000.000 л. отъ Българската земеделска и кооперативна банка за нужди на Министерството на народното просвѣщение.

20. За извънреденъ кредитъ по бюджета на фонда „Постройка сгради за сѣдебни мѣста въ царството“ за 1941 бюджетна година, въ размѣръ на 20.000.000 л.

Които приематъ тоя дневенъ редъ, моля, да вдигнатъ рѣзка. Мнозинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. 20 м.).

Председатель: НИКОЛА ЛОГОФЕТОВЪ

Секретари: { АЛЕКСАНДЪРЪ ЗАГОРОВЪ
ДИМИТЪРЪ САРАДЖОВЪ

Началникъ на Стенографското отдѣление: ДОНЧО ДУКОВЪ